

Nord Literar®

Revistă de cultură editată cu sprijinul financiar al Consiliului Județean Maramureș. Apare sub egida Uniunii Scriitorilor din România.

Nicolae SUCIU

SUMAR

- **Ion IUGA:** *Poemul lunii*; **Horia BĂDESCU:** *Portret Marcel Mureșeanu* (p. 2) • **Irina PETRAȘ:** *Răspunsuri/răspunderi*, VIII;
- Ion PAPUC:** *Ulici* (p. 3) • **Gheorghe GLODEANU:** *Nicolae Breban și provocările romanului* (p. 4); *Vrăjitoarea lui Strindberg, II* (p. 9)
- **Florian COPCEA:** *Lirica lui Ion Pop: rafinament și modernitate* (p. 5) • **Daniela SITAR-TĂUT:** *Jules Verne, un emul al lui Alexandru Dumas-tatăl* (p. 6) • **Varujan VOSGANIAN:** *Poeme*; **Lucian PERȚA:** *Parodie* (p. 7) • **Ovidiu PECICAN:** *Cantemir 300 sau 350? O tentativă de dezambiguizare* (p. 8) • **Dana BUZURA-GAGNIUC:** *Dialogul cu tinerețea* (p. 10) • **Horia BĂDESCU:** *Fratele nostru Gérard Bayo (in memoriam)* (p. 11) • **Delia MUNTEAN:** *Focuri pe dealuri* (p. 12) • **Gheorghe PÂRJĂ:** *Mircea Popa (85); Avram Iancu – ipostazele eroului* (p. 13) • **Alexandru ZOTTA:** *Dificultățile unui debut* (p. 14) • **Constantin CUBLEȘAN:** *Romanul detectivist romantic*; **Raluca HĂȘMĂȘAN:** *„Fără trup / fără gând / fără păcat”* (p. 15) • **Victor RUSU:** *Valentin Mic, liderul generației nouăzeciste* (p. 16) • **Valeria BILȚ:** *Paranteza* (p. 17) • **Ioan NISTOR, Dan ROTARU:** *Poezii* (p. 18) • **Dalina BĂDESCU:** *A privi vs a vedea* (p. 19)
- **Igor TRACI:** *versuri* – prezentare și traducere din limba ucraineană de Paul ROMANIUC (p. 20)

POEMUL LUNII

Ion IUGA

Bărbatul din Nord

Sunt cel mai frumos bărbat din nord
cu ochii triști de apăta spălăcit albastru
– păduri de bălți –

Sunt cel mai frumos bărbat din nord
cu trupul descojit de arbori
zvelt, unduit de aspre vânturi
brăzdat de trăsnete și-așemini crud,
port brăie de lumină fulgerată
să plac și cerului și fetelor deodată

Sunt cel mai frumos bărbat din nord
latin în vorbă, tulbure în sânge
cânt și păduri boreale hăuie
sufletul meu printre stâncile țării

Sunt cel mai frumos bărbat din nord
port pe chip ceața bunilor mei
între pleoape hârburile lumii viitoare
inima în românești cuvinte
se mistuie neagră
ca un soare

Sunt cel mai frumos bărbat din nord
pizmuit asemeni munților frumoși.

Poetul Ion Iuga, născut la 6 ianuarie 1940, în Sălișteștea de Sus, Maramureș, a devenit creatorul deschizător de modernitate în lirica maramureșeană și un reprezentant de frunte al generației sale. A fost un spirit care a prețuit nespus averea culturală a Maramureșului, fiind și un descoperitor de alte spații lirice, cum a fost India. S-a stins din viață în 19 octombrie 1993, la București. Criticul literar Gheorghe Grigurcu aprecia la poetul Ion Iuga faptul că „asprimea stihurilor sale răzvrătite se asocia cu delicatetele ce le înfrăgezea, visarea sa se deschidea spre infinit”.

Gheorghe Pârja

CĂRȚI ȘI REVISTE PRIMITE LA REDACȚIE

- Marcel Mureșeanu, *Ultimul taciturn*, versuri, ediție aniversară (85), Editura Avalon, Cluj-Napoca, 2023;
- Constantin Cubleşan, *Marcel Mureșeanu – Poetul: 85*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2023;
- Florian Copcea, *Dicționarul scriitorilor de azi din Oltenia (A – E)*, prefață de Zenovie Cărlugea, Editura Hoffman, Caracal, 2023;
- *Poveștile Bistriței*, antologie gândită de Meneu Maximilian, Editura Charmides, Bistrița, 2023;
- Andrei Gazsi, *Acordeonul de nisip*, versuri, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2023;
- Valeria Bilt, *Dinamica fericiții*, versuri, Editura Ecou Transilvan, Cluj-Napoca, 2023;
- George Vigdor, *Rămân o rană deschisă*, versuri, Editura Colorama, Cluj-Napoca, 2023;
- Marilena B. Matei, *Scrisori din lumea lui Quijote/Cartas del mundo del Quijote*, versuri, Editura Colorama, Cluj-Napoca, 2023;
- Mihaela Meravei, *Accente literare*, note de lectură, Editura Colorama, Cluj-Napoca, 2023;
- Rodica A. Carceanschi, *Poveste în Braille*, versuri, Editura Colorama, Cluj-Napoca, 2023;
- Gavril Iosif Sinaï, *Liturghia digitală*, versuri, Editura Colorama, Cluj-Napoca, 2023;
- Cătălina Soare-Hüll, *În transă*, versuri, Editura Colorama, Cluj-Napoca, 2023;
- Vasile Macovicu, *Baletul Nordului*, versuri, Editura Junimea, Iași, 2023;

- Radmila Popovici, *Și eu sunt Ucraina*, manifest poetic, Editura Junimea, Iași, 2023;
- Clelia Ifrim, Miei lui Abel / Les agneux d'Abel, traducere din română de Gabrielle Danoux, Editura Limes, Florești, 2023;
- Virgil Nistru Tigănuș, *Scriind pe ape...*, versuri, Editura Muzeului de Istorie, Galați, 2023.

- *Litere*, nr. 11-12 / nov.-dec. 2023, Târgoviște;
- *Scriptor*, nr. 11-12 / nov.-dec. 2023, Iași;
- *Ramuri*, nr. 12 / decembrie 2023, Craiova;
- *Caieete Silvane*, nr. 1 / ianuarie 2024, Zalău;
- *Convorbiri literare*, nr. 1 / ianuarie 2024, Iași;
- *Neuma*, nr. 11-12 / nov.-dec. 2023, Apahida;
- *Tribuna*, nr. 512, 513 / ianuarie 2024, Cluj-Napoca;
- *Bucovina literară*, nr. 10-11-12 / 2023, Suceava;
- *România literară*, nr. 1, 2, 3 / ianuarie 2024, București;
- *Orizont*, nr. 12 / decembrie 2023, Timișoara;
- *Boema*, nr. 176-177-178 / oct.-dec. 2023, Galați;
- *Ateneu*, nr. 651-652 / nov.-dec. 2023, Bacău;
- *Actualitatea literară*, nr. 127 / nov.-dec. 2023, Lugoj;
- *Cronograf*, nr. 4 / decembrie 2023, Satu Mare;
- *Arca*, nr. 4 / 2023, Arad;
- *Răsunsetul cultural*, nr. 12 / decembrie 2023, Bistrița;
- *Afirmarea*, nr. 2 / 2023, Satu Mare;
- *Lumina credinței*, nr. 4 / decembrie 2023, Baia Mare;
- *Curtea de la Argeș*, nr. 1 / ianuarie 2024, Curtea de Argeș;
- *Alternanțe*, nr. 1 / 2024, München;
- *Antilethe*, nr. 1 / sept.-dec. 2023.

PLEDOARIE PENTRU CUVÂNTUL SCRIS ȘI ÎMPĂRTĂȘIT

Muzeul Autografelor, născut la inițiativa scriitorului Marcel Mureșeanu, a fost inaugurat în 4 decembrie 2023, la Centrul de Cultură Urbană „Casino” din Cluj-Napoca. Expoziția, care se dorește „o pledoarie pentru cuvântul scris și împărtășit” (Dafin Mureșeanu), cuprinde 127 de manuscrise în original, înrămate, aparținând unor personalități de marcă ale culturii românești, precum și creații grafice semnate de artistul plastic Suzana Fântânariu. Ne bucurăm să regăsim printre personalități doi scriitori din redacția revistei „Nord Literar”: Delia Muntean și Gheorghe Pârja.

PORTRET MARCEL MUREȘEANU (85)

Socratician în poezie și poet în socraticele interpelări existențiale prin care ne povestește lumea, Marcel Mureșeanu umblă, precum seriam cândva, cu metaforele în chimir și plătește cu aurul lor, pentru sine și pentru noi, prețul și datorile vieții. V vorba lui cu tăis subțire și cu subtile împielitări ale inteligenței, pe care le învelește și le dezmiardă cu broderia caldă a lirismului, e modul lui unic de a suporta și de a ne face să suportăm tragismul existențial. Fiindcă „pe sine, în sine, de sine se ascunde” el în poem. Versul lui, „sculptat în eter și arome”, e în fapt o îndelungă penitență „trecând pe cer cu ochii în lacrimi”, „spălând în pustiu oasele ploii”, întrebându-se și întrebându-ne pe noi, cititorii Domniei Sale, prieteni și comilitoni într-o vorbire de-o lume și-o viață: „Cum să fugi de ceea ce duci cu tine?”. Cu neobosire și neostorie, fiindcă zilele trec, timpul e grăbit, lumea o ia razna și atunci „de-un timp nu-i nimeni să mă poată ține / să nu privesc în scorbura din mine” și-n platoniana peșteră a lumii. Risipind cu generozitate monedele harului pentru monedele vieții și ale poeziei, acest rege al paradoxului privește din pridvorul orfic, cu un ochi răsând și cu altul plângând, înlăuntrul și în afara lumii și ale eului. Scrutând lumea și omul din pridvorul înalt al vârstei de aur și al creației perene, unde-i dorim să ne primească încă ani mulți de aici înainte.

Ave generalissime Marcellus, primește, rogu-te, acolada prieteniei!

Horia BĂDESCU

RĂSPUNSURI / RĂSPUNDERI (VIII)

ULICI

Irina PETRAȘ

Ion PAPUC

• Despre feminitate

O luciditate ascuțită și o conștiință foarte timpurie a vremelniceii/finitudinii m-au făcut să nu sufar niciodată pentru ce nu puteam avea firească și cinstit. Fără tertipuri. De la un punct încolo, imaginația îmi putea fi/imi era din ce în ce mai mult suficientă.

Niciodată n-am dorit să fiu altceva, altcumva, altundeva decât sunt. Există niște „daturi” pe care înțeleg să le gospodăresc cât mai bine, nu să le schimb. N-am visat să fiu bogată, nici născută în vreo familie nobilă, nici în altă țară și în altă limbă. Sunt eu prin toate aceste întâmplări destinate. Ele mă recunosc, prin ele sunt acasă. Orice modificare din temelie mi-ar strica echilibrul. Bărbat nu mi-am dorit niciodată să fiu. Îmi ajunge că, vorba unei „chestii” simpatice care circula pe internet, „femeia poate face tot ce face bărbatul, și încă pe tocuri!”. Știu să fac orice face un bărbat și, femeie fiind, ceva pe deasupra și mai subtil!

Sunt foarte ordonată. Am crescut între sași, ordinea am deprins-o nu ca lege, obligație, impunere, ci ca mijloc de a ușura viața cotidiană. Să știți rapid de unde îmi lucrul de care ai nevoie. La fel lucrez și mental. Imaginea sertarșelor din creier mi-a plăcut din prima clipă. Tot de dragul ordinii, refuz orice drog, nu-mi place mîntea încoșată de medicamente tari, alcool, droguri. Trebuie să fiu *acolo* indiferent ce mi se întâmplă, să am acces la întreaga cantitate de luciditate de care dispun.

La imaginea mea exterioară, da, țîn, dar nu excesiv. Cum îmi cos singurăr hainele de pe la doisprezece ani, inventez ținute, combinații de culori etc. Cel mai mult mă interesează să-mi păstrez diferența, stilul personal. Nu respect cerințele modei decât vag, îmi convine libertatea de azi, dreptul de a alege ce ți se potrivește, ce te descrie. Dar, pe de altă parte, nu merg la coafor, nu folosesc ruj, lac de unghii, pudră, fond de ten, nu-mi vopesc părul, nu caut creme anti-rîd. Creionul dermatograf e singurul fard la care apelez fiindcă doar pune un accent, nu modifică. Important a fost mereu să mă simt bine cu mine însămi, în largul meu, nicidecum să atrag privirile.

Niciodată nu m-am considerat în raporturile cu ceilalți în primul rînd fată/femeie, ci, în primul rînd, om. În momentul în care, crescînd, am intervenit tot felul de interdicții, tot nu era frustrare ce simțeam, niciodată nu m-am simțit frustrată, asta pentru că eu mă port *omenește* cu toată lumea, indiferent că este bărbat sau femeie. Depinde de multe alte calități ca relațiile noastre să fie bune, nu apartenența la un sex sau la celălalt dictează... În foarte multe situații, sunt dispusă să descopăr că lucrurile din lumea asta sunt „și-și”, nu doar „așa” sau doar „așa”. Așadar, nici nu aleg anume după sex doctori, avocați, colaboratori etc. Chiar dacă mi s-a întâmplat să descopăr, nu de puține ori, că, dacă vreau un lucru bine făcut, la timp, dacă vreau ființe, conștiințiozitate și răspundere, dacă vreau să știu că pot conta pe cuvîntul cuiva, o femeie va îndeplini mai des condițiile decât un bărbat. Totuși, totuși, nu ader la prejudecăți, mă străduiesc să-mi păstrez mîntea limpede și să cîntăresc toate nuanțele. Iar prejudecățile (mi) le arăt imediat cu degetul!

La o întrebare de tipul „Care sunt doamnele literaturii române?”, am răspuns că doamnele literaturii române sunt: Camil Petrescu, Lucian Blaga, Hortensia Papadat-Bengescu... Continu să cred că ajungi, printre altele, să scrii, să faci artă în general atunci cînd simți o carentă, o absență, o neîmplinire, cînd ai o anumită doză de sensibilitate care se pune în seama laturii noastre feminine de oameni. Dacă ești foarte puternic, musculos și plin de tine, nu simți niciun fel de tînjire, nicio urmă de pustiul, niciun fel de tremur. Doar din această reacție ultrasensibilă la ce se întâmplă în preajmă poți ajunge să ai nevoie de creație, ca să păstrezi un echilibru în lume, nicidecum dintr-o forță de Hercule. Nu-l văd pe Hercule scriind *ronsete*, de pildă.

Habar n-am dacă există solidaritate feminină. Cînd provoc evenimentele exclusiv feminine, cum a fost întîlnirea doamnelor la Filiala clujeană a Uniunii Scriitorilor, o fac din spirit ludic, nu feminist. S-a întîmplat, e adevărat, să observ „trădări” oportuniste. O femeie care își știe interesele și vrea să răzbată va solidariza eu

Puterea, prin urmare, prin forța împrejurărilor, eu bărbații.

Paternalismul și sexismul ideologiilor orientate spre Dumnezeu-Tatăl se transmit și limbii. Numele speciei umane, *om*, e masculin în majoritatea limbilor: *homme, Mensch, celovek, homo, uomo, anthropos, man*, însemnînd de multe ori și *bărbat*. Într-o carte pe care Blaga o considera „prăpăstioasă”, Otto Weininger era convins, de altminteri, că femeia „nu are niciun fel de personalitate proprie”. Marginalizarea femeii a fost un proces îndelungat și, cumva, premeditat. În dogmatica creștină, trinitatea constă din tată, fiu și sfîntul duh (sau spiritul sfînt). Cine mai știe astăzi că în timpul mitic originar ultimul era numit *sophia*, element de natură feminină?!

Femeia în postmodernism (ex-centrică, asemenea negrilor, homosexualilor) e văzută ca „teritoriu colonizat” care se eliberează de „privirea masculină” (Ana Kaplan), de patriarhalitatea excesivă a valorilor. Fiecare este încarcerat în propriul sex. Soluția postmodernă și feministă (direcții adesea întretăiate) la asemenea opoziții binare irezolubile constă în problematizare, în recunoașterea diferenței și a contradicției, în teoretizarea și localizarea reprezentărilor lor.

Războiul sexelor, în care armele de luptă sunt prejudecățile, iar tradiția e invocată ori de câte ori se cer revizuri care să nu schimbe nimic, își scoate capul unde te aștepti mai puțin. Iată un exemplu dintre multe la îndemînă. Într-o notă despre legea electorală a „cotelor”, întîmplarea e pusă de la-nceput sub semnul maleficului. Legea a lovit Franța, lovește acum Portugalia, va lovi, se pare, țările Europei Occidentale una câte una și nu-i exclus să fie „contractată” curînd și de est-europeni mimetici. Ea, legea, cere ca femeile să fie prezente *obligatoriu*, în proporție de 50%, în toate organele reprezentative ale statului! Povestea i se pare autorului notei, rînd pe rînd, comică, absurdă, tragică. Observă corect că o nedreptate de secole nu poate fi reparată prin altă nedreptate și că promovarea femeii *doar* pentru că e femeie este incorectă. Gîndul se oprește aici, se învîrte pe loc, cade pradă, cum spuneam, prejudecăților. Bărbații „terorizați și culpabilizați” sunt, iată, silii să accepte concurența femeilor. Dacă ar fi existat și alte cîm decât spargerea agresivă a bubei, n-ar fi fost ele aplicate de occidentali? „Vocația politică nu e o problemă de sex”, cu alte cuvinte o ai ori nu. La prima vedere, cea tradițională (și conservatoare), perfect adevărat. Dar dacă, să zicem, un ins e țînut toată viața închis într-un turn, cum poate afla el de are ori ba vocația călătoriei dacă, după ce i se descueie ușa, nu este ajutat și chiar obligat să guste călătoria, să-și dea seama dacă are chemare pentru ea? Libertatea femeilor e încă în această primă fază: ușa cîmînului a fost desferecată. Însă femeii i se șoptește zi de zi, pe toate canalele comunicării, că dincolo de uși sunt primejdii nemaivăzute, că ar fi bine să nu încerce să le înfrunte, bărbații fac, oricum, asta de secole și se pricepe. Sunt cei mai buni. Cu condiția să nu li se măsoare puterile cu noul „teritoriu decolonizat” – Femeia. Sigur că o femeie inteligentă ar refuza funcție oferită ei doar fiindcă e femeie. Dar o femeie *foarte* inteligentă ar putea accepta această funcție și ar îndeplini-o cît mai bine cu putință, considerînd umilirea și insulta conținute în ofertă (masculină, desigur, căci bărbații continuă să creadă că funcțiile în stat sunt moșia lor din care mai rup, generoși, câte o postată pentru vreo femeie – dă bine la imagine!) drept sacrificii necesare pentru unrit secole din impasul secular... În acest caz și deocamdată, șansele egale nu presupun *doar* situarea pe aceeași linie de start!

Dacă e să acceptăm etapizarea din esul lui Lipovetsky *A treia femeie, prima femeie*, cea satanizată și disprețuită cu superioritate „tradițională” e încă în vogă la noi. *Femeia a doua*, adorată și înălțată pe pedestal, e slab reprezentată, deși ar fi mărturisit aceeași proiecție de ideal și nevoi masculine. De pe poziția *femeii a treia*, una stăpînată pe sine, îndrăznind să aleagă după criterii personale, vorbesc deja vocile feminine ale lumii/literaturii contemporane. Autorul își încheie studiul cu o consolă glumeată: bărbații mai pot sta liniștiți o vreme, femeia își dorește mai ales să facă lucrurile foarte bine, nu să lupte pentru vreo funcție ori vreun titlu.

Pentru că unul dintre părinții săi era la originea din nordul țării, ploieșteanul Laurențiu Ulici e astăzi revendicat și sărbătorit de maramureșeni, instituții îi poartă numele, iar revistele îl evocă de predilecție. Nu i-am fost prieten, dar existențele ni s-au intersectat de câteva ori, încît îl evoc la rîndul meu cu detalii biografice pe care le consider semnificative. Astfel, în pofida unui mod particular de a pronunța, ce li dădea în conversație un farmec aparte, a încercat să devină student la actorie. Nereușind la admitere, s-a resemnat să studieze cu mare succes Filologia, iar atunci cînd e însuși, în baza unui examen, am devenit student la Filozofie în București, m-am trezit că îmi este coleg. Se înscrieseră și el în baza unei legi care îl avantaja scutindu-l de examenul de admitere fiindcă absolvise deja o facultate de același grad. Am fost colegi de bancă, însă, cum nu era ceea ce mă așteptasem eu să fie studiul filozofiei, decepționat, m-am retras. Bănuiesc că de aceleași sentimente a fost cuprins și el. Pînă atunci ne știam din ceea ce publicasem și acum, cunoscîndu-ne, am devenit nu doar colegi, ci și amici. Și apoi a încercat să-mi fie, ca și altora, un sprijinitor. Astfel, cînd a văzut prin revistele literare cele câteva „poeme” pe care izbutisem să le public, m-a căutat insistînd să le adun între copertile unei cărți. M-am derobat de la propunerea lui, pretextînd că nu am cum să le dactilografiez pentru a le prezenta la o editură. Mi le-a luat și le-a bătut la mașina de scris dactilografa de la *Contemporanul*, unde el era slujbaş. Tentativa cu acel prim volum a eșuat.

După cum și o altă tentativă întreprinsă tot cu el a eșuat și aceasta. Îmi propusese să mă facă recenzent de cărți la revista unde el era angajat. Ba mai mult, de conivență cu o persoană care avea un ascendent important asupra mea, deciseseră să îmi schimb ușor numele: din Papuc în Popuc, după ce i-am explicat că forma lui actuală era rezultatul unei maghiarizări. Ai mei erau în felul lor niște Popi, unul dintre ei probabil un Pop mai mic, adică un Popuc, satul foarte vechi era unul al popii, așa se numea pe ungurește, astăzi românizat în Popești. Doar o singură dată am apărut în respectiva revistă cu numele cu care m-a botezat Laurențiu Ulici.

Cînd mai apoi acele *Poeme* au văzut lumina tiparului cum se spune, a fost rîndul lui să le recenzeze. A făcut-o nu doar în revistă, ci textul l-a cuprins și într-un volum al său despre debutanți. Comentariul cu privire la valoarea textelor mele nu este deloc entuziast, ba chiar dîmpotrîivă! Am rămas cu impresia că ceva îl nemulțumise pe criticul literar și așa se face că nu ne-am mai întîlnit mulți ani la rînd nici măcar întîmplător. Laurențiu Ulici nu era deloc un boem, nu frecventa locurile și localurile pe unde halăduiam eu, deși nu era un singuratic, drept dovadă calitatea lui de notoriu jucător de bridge, își avea deci și el societatea lui, una nu neapărat elitistă, totuși trecută printr-o selecție. Trebuia să-i cunoști și să-i respecti regulile.

După răsturnarea de regim, vechiul meu amic a cunoscut o fulminantă ascensiune nu doar profesională, ci și politică. Una dintre inițiativele lui în calitate de staroste al breslei condeierilor a fost aceea de a încerca să-i aducă acasă pe cei care părăsiseră țara sub presiunea defunctului regim politic. Un astfel de ins, cunosțință comună a noastră, a amîndurora, bunul Emil Cira, stabilit în Germania, venise la chemarea lui în București și era convocat la o mare întrunire scriitoricească tocmai în Ploiești. M-am oferit să-i fiu sofer și să-l transport la locul convocării. Acolo, în amfiteatru mare din Palatul Culturii, stăteam și eu pierdut în marea masă a unor oameni pe care nu îi cunoșteam. Jos, în față, în mijlocul unui prezidiu, trona el: strălucitor, magnific, pur și simplu învingător. Iar cînd a luat cuvîntul, fără să mă privească, de parcă nici nu aș fi fost de față, din cîte îmi amintesc a vorbit exclusiv despre mine, aducîndu-mi cele mai enorme laude ce mi-au fost adresate vreodată în lunga mea viață. Erau expresii ale generozității sale, nu ale unor adevăruri. După peste trei decenii de la cea scenă ploieșteană, cum aș putea să-i mulțumesc postum altfel decât recunoscînd că, dintre noi toți cei din generația noastră, nu atît eu, cît poate el ar fi meritat să aibă parte de o viață longevivă. Nu a fost să fie!

NICOLAE BREBAN ȘI PROVOCĂRILE ROMANULUI

Gheorghe GLODEANU

Descinzând de pe plaiurile mioritice ale Maramureșului, Nicolae Breban și-a câștigat un loc privilegiat în cadrul literaturii române contemporane datorită unui original demers de innoire și aprofundare a modalităților de expresie ale prozei de investigație psihologică. Deși de-a lungul anilor a abordat mai multe genuri literare (proză, poezie, dramaturgie, traduceri, eseu, scenariu de film), el rămâne romancierul prin excelență, un autor investit cu o inegalabilă forță epică. Nicolae Breban are o biografie diferită de cea a celorlalți reprezentanți ai generației '60, în sensul că s-a apropiat de literatură mai târziu, după ce a acumulat o bogată experiență de viață de-a lungul peregrinărilor sale prin diferite medii muncitorești. În plus, scriitorul nu a cunoscut etapa uceniciei la școala prozei scurte, ci a trecut direct la roman, specia-rege pe care a onorat-o cu succes toată viața. Cărțile care circumscriu profilul spiritual al unuia dintre cei mai importanți prozatori români contemporani sunt următoarele: *Francisca* (1965), *În absența stăpânilor* (1966), *Animale bolnave* (1968), *Îngerul de gips* (1973), *Bunavestire* (1977), *Don Juan* (1981), *Drumul la zid* (1984), *Pândă și seducție* (1991), *Amfitrion* (1994), *Ziua și noaptea* (1998), *Voiața de putere* (2002), *Puterea nevăzută* (2004), *Jiqiidi* (2007), *Singura cale* (2011), *Demonii mărunți* (2013), *Jocul și fuga* (2015), *Frica* (2018).

Crezul artistic al scriitorului poate fi reconstituit dintr-o serie de volume de interviuri, cum ar fi *O utopie tangibilă. Convorbiri cu Nicolae Breban și Nicolae Breban. Confesiuni violente*, dar și în cele patru volume de memorii intitulate *Sensul vieții*. Idei extrem de interesante sunt exprimate și în volumele *Riscul în cultură* (1997) și *Viața mea* (2017). Nicolae Breban recunoaște vocația literaturii române pentru proza scurtă, nuvela presupunând într-un înalt grad simțul perfecțiunii formei, al muzicalității, precum și un ascuțit simț dramatic. Simțindu-se limitat de spațiul restrâns și de regulile rigide ale genului scurt, prozatorul resimte puternic fascinația romanului. În plus, adolescența sa a fost puternic marcată de cărțile specifice unei anumite vârste, cărți ce erau și ele, bineînțeles, tot romane. Prozatorul recunoaște faptul că vrea să oglindească lumea în totalitatea ei, spectacol ce nu poate fi reflectat în formele esențializate și riguroase ale prozei scurte, ci numai în dimensiunile mai ample ale romanului. Asemenea lui Balzac, Nicolae Breban are ambiția să realizeze propria sa *Comedie umană*. Aspirația la totalitate este considerată principala caracteristică a formulei românești a scriitorului, conceptul de totalitate înseamnă și integrarea unor genuri înrudite, precum reportajul, istoriografia, jurnalistica sau cseul. Romanul nu mai este văzut în

manieră stendhaliană, ca o oglindă purtată de-a lungul unui drum, ci ca o oglindă posibilă a condiției umane, ca o utopie tangibilă. Apărut ca urmare a impasului în care a ajuns romanul secolului al XIX-lea, romanul modern este considerat „un gen monstruos, care se hrănește devorând forme ce se exclud, ce trăiesc în dușmănie, romanul modern seamănă cu stomacul unei câmile sau al unui rechin albastru. Este ceva *affreux*, cum zice francezul, ceva imposibil, teribil de respingător și de neplăcut, ceva, însă, fără de care nu putem trăi. Poate genul său, sexul său, consistă tocmai din această heteroclititate de specifiți din dorința sa de a înghiți totul, un act de îngurgitare atât de vital, de nestăpănit, încât devine act în sine, ca și un animal care înghițe orice și oricând numai pentru a exersa actul înghițirii, al incorporării. Pentru că, până la urmă, poate acesta e romanul modern: de a alia elemente disparate, antagonice într-un aliaj nou, ciudat, teribil de nou, care trăiește într-un straniu și vital echilibru”. Resimțind o serioasă „lăcomie de lume”, prozatorul conține romanul, asemenea vieții, ca un uriaș imperiu. Refuzând romanul-frescă, scriitorul consideră că modernitatea în epică este dată de *drama subiectivă* a unui singur personaj: „Modern cred că vrea să însemne, în roman, reflectarea, mai bine zis: crearea lumii sociale printr-o singură siluetă chiar dacă textul nu e scris la persoana întâi”. Drama unei singure persoane din perspectiva căreia este recreată lumea este considerată mai verosimilă decât un grup de personaje principale care fragmentează în mod excesiv narațiunea. Ca urmare, în locul tradiționalului roman-frescă, prozatorul propune „o singură siluetă”, o singură – dar dramatică – problemă de conștiință. În vederea realizării acestui deziderat, Nicolae Breban este de părere că trebuie create niște personaje secundare imprevizibile, care oglindească întâmplările dintr-o mare diversitate de puncte de vedere. Pentru ca romancierul să creeze cât mai fidel imaginea vieții, el trebuie să aibă știința dialogului, procedeul prin care autorul inventează existența, sugerează confruntarea vie, dramatică, neliniștitoare. Spre deosebire de naturaliztii care au abuzat de descriere, Nicolae Breban recomandă absența peisagisticii (pagini a-dramatice), în locul acesteia el recomandând recursul la arta portretului. Romanul este văzut ca o construcție care cere dozare, gradare, o construcție ce se aseamănă cu crearea unei simfonii sau cu ridicarea unei catedrale. Construcția este considerată

cel mai important element al genului, singurul care îl separă de nuvelă sau de o povestire mai amplă. Nicolae Breban crede în viitorul romanului problematic, care dezbate cu cele mai dinamice mijloace ale epicului (dialog, anecdotă, reportaj, suspans etc.) drama și grandoarea omului modern. Proza sa este plină de probleme mari, etern umane, de problemele pe care și le-au pus filosofia germană, Dostoievski: temele ontologice, ale cosmologiei, ale existenței lui Dumnezeu. Romancierul s-a alăturat școlii problematice, antidescriptive, antinaturaliste din secolul XX, printre modelele sale spirituale găsim o serie de autori, precum Thomas Mann și Marcel Proust, cărora li se adaugă Thomas Hardy (pentru simțul tragic și simțul naturii) și D.H. Lawrence (pentru maniera în care abordează problema iubirii). Evident, maestrul suprem rămâne Dostoievski, care nu este considerat doar un scriitor fundamental, ci un adevărat profet. Spre deosebire de unii predecesori care s-au format la școala literaturii franceze sau a celei germane, Nicolae Breban recunoaște faptul că a învățat enorm studiind marile cărți de proză rusă ale secolului al XIX-lea, încă negalate. Printre preferențele scriitorului se numără, pe lângă Dostoievski, autori precum Gogol, Tolstoi sau Turgheniev. Asemenea lui Camil Petrescu în perioada interbelică, Nicolae Breban nu se mulțumește să fie un simplu imitator al predecesorilor săi, ci caută să impună o nouă structură epică. Scriitorul intuiește faptul că, dacă vrea să spună ceva nou în proză, trebuie să găsească o altă formă a romanescului, să impună o nouă construcție. Invenția lui Nicolae Breban este romanul format din două romane, bine ilustrat de *Animale bolnave*, în care structura dublă este juxtapusă. De o parte se găsește romanul clasic, social, de moravuri, cu o tipologie tradițională, de cealaltă parte situându-se romanul oniric, în centrul căruia se găsește un personaj neconvențional, Paul, care distruge și recrează mereu realitatea. Această structură dublă poate fi observată și în *Bunavestire*, cu deosebire că ea nu mai este juxtapusă, ci „interpusă”, încastrată, înglobată. Deși cel de-al doilea roman îi succedă primului, la o lectură atentă se poate constata că cel de-al doilea roman este prezent deja în primele pagini ale cărții. Structura duală este abandonată în favoarea unui triptic analitic în romanul *În absența stăpânilor*, intenția scriitorului fiind aceea de a reflecta trei vârste diferite ale existenței: *Bătrâni, Femei, Copii*. Din această perspectivă, titlul se explică prin omiterea vârstei supreme, cea a bărbăției.

Critica literară a semnalat deja principalele coordonate ale creației lui Nicolae Breban: substituirea epicului cu investigația psihologică, plăcerea digresiunilor, recursul la livresc, inspirația din mitologie, profunzimea analizei, soliditatea construcției, dimensiunile neobișnuite, zugrăvirea personajelor în cupluri familiale (mamă-fică, tată-fiu) sau în cupluri erotice etc. Este vorba despre trăsături ce pot fi regăsite și în principalele romane ale scriitorului. *Animale bolnave* (1968), de exemplu, ilustrează efortul scriitorului de a sparge clișeele prozei tradiționale. Nicolae Breban realizează un fals roman polițist, ceea ce îl apropie de autori de prestigiu precum Dürrenmatt sau Alain Robbe-Grillet, dar nu poate fi ignorat nici modelul dostoievskian din *Crimă și pedeapsă*. Nu crima este cea care îl interesează pe prozator, ci înfățișarea mobilurilor psihologice care o declanșează. Există apoi în demersul lui Nicolae Breban o sfidare la adresa cititorului comod, avid de suspans, pentru care romanul se reduce la o succesiune de fapte de senzație. Polemică este și atitudinea scriitorului față de tipologia tradițională, în raport cu care personajele sale nu sunt decât niște *animale bolnave*, ce doar aspiră la o condiție umană normală.

La frumoasa vârstă de nouăzeci de ani, Nicolae Breban rămâne unul dintre cei mai străluciți reprezentanți ai romanului românesc.

La mulți ani, Maestre!

LIRICA LUI ION POP: RAFINAMENT ȘI MODERNITATE

Florian COPCEA

Un spectacol fascinant, existențial, fără sfârșit, cu procepe/pronunțate accente livești, în care interacționează planurile unei realități imediate, deformată de angoase, și ale ficțiunii cu intense/dinamice inserții suprarealiste, ne oferă rafinatul verslibrist Ion Pop în *Casa scărilor* (Editura Cartea Românească, 2015), volum reductibil la mulțiple ecouri postmoderniste, aparent anacronice, sincronizate la poezia occidentală. Privit din această perspectivă, imaginarul poetului se înscrie pe linia unui ludic care transfigurează infernul imanent al unui timp absolut, mitizat. Având, prin această coborâre inițiată în subteranele creației, conștiința contrapunctului și dorința expresivă a imortalizării eului auctorial în care sunt topite alchimic lumea și textul. Nu este deloc dificil să observi că textualizarea abisurilor ființei este asumată fără somație și că din acestea sunt recuperate, prin gesticație, sensurile paradigmatiche ale rostirii, cum ne convinge, „intrată în dialog cu textele”, cele care, adăugăm noi, urmându-l pe Roland Barthes, *il doresc*: „Să am mâcar un folos poeticesc / dacă tot mi-am rupt mâna, chiar cea dreaptă, / cu care scriam până ieri. Mai greu, mai stângaci, / învățând, dacă nu știam, / că scrisul e și durere. / Cum să nu profeți, dacă tot ți-ai frânt mâna / alunecând, bătrânel ridicol, pe o zăpadă / de numai doi centimetri, / să scrii un demn poem, chiar cu mâna stângă? // Cineva poate zice: lasă mâna / așaruptă, fără metafore, este / mult mai concretă, mai adevărată – dar noi,ăștia, credem că, totuși, / o accidentală fractură e cam prozaică și mărunță – / am vrea să întindem mâna, fie și ruptă, / către Universal” (*Mâna ruptă*).

Fără a se lăsa copleșit de formele consacrate, descriptive, ale narativității, creatorul, „din respect pentru Poezie” (*Câni la Boglîascu*), adâncește în limbajul poetic („leșisem nu de mult din hățișul de manuscrise, / un pic amețit și confuz de-atâtea / tăieturi, adaosuri, variante, / de-a dreptul în gerul de ianuarie: o, / gemene Geometrii, / după miile de reserieri și freamăte, / răme, virgule și seminte” – *Toamna lucrăm*) trăirile gravitaționale ale unui sine, aici – fără dublură, vădit obsedat, „dar foarte mândru că pot ilustra și eu / cât de cât autentic / realismul poetic al ultimei generații”, de a fi purtător de plăsmuiri în scopul vădit al (re)facerii temeiurilor și rosturilor teo(e)retice ale scriiturii: „...Foarte frumos! – îmi spun acum / către sfârșitul acestui poem / care voia să laude autenticitatea, / dar, foarte frumos! – și adu cum mă strig, / acum, când mai toate adjectivele și adverbale mele / nu mai sunt decât niște începuturi de cicatrice, / când se dezoada conștințele, iar virgulele / se înnuleșc ca termitele, / acum când verbele se târâș și mai lasă abia / o firavă dără de sânge pe pagină, când / eu stau între șoapte ea între urlete / foarte obosite” (*După atâtea ochiuri*).

Scriitura lui Ion Pop, intelectuală, cerebrală, întruchipează, prin apel la o imaginerie proprie Poeticii contemporane, însăși ideea că ubica libertate a Poeziei se obține, mai întâi, în epiderma cuvântului, și mai apoi în mesaj: „De când poezia tot spune lucrurilor pe nume, / pentru ca nu cumva sensul să obosească / până la capătul versului, / de când chirurgia și-au scos mânășle / și-ți umbli de-a dreptul cu unghile prin mănușale, / de când interjecția și onomatopeea / au devenit desuete eufemisme / pentru scrisărite și ulete, / iar «noi muncim, nu gândim», / poate că singurul lucru eu-adevărat / cinstit și în pas cu vremea poetică / ar fi să ieșim în stradă și noi,ăștia, / pentru o ultimă, definitivă manifestare, / și să strigăm din rărușchi: «Jos cu noi!» / Să dispară odată concurența nelioală / dintre păcatul din cuvânt, din lucru, din gând” (*Am citit atâtea parabole*).

Radiograf subtil și incisiv al stărilor lăuntrice, stihuitorul, manifestând o predilecție simptomatice pentru descifrarea misterului poeziei, denunță, la nivelul întregii sale poezii, fundamentul deloc contingent al contextualizării și al generării actului de producere a poemelor care, cu privirea întoarsă dinspre lume spre interioritățile incandescente ale spiritului, „se uită-n nimic” (*Cutare poet*) pentru a glorifica trecerea definitivă a ființei în nucleele lor narrative. Scurgerea ireversibilă a timpului, controlată deliberat, prefigurează, prin mixaj epic, postmodernist, „textul lumii”: „Repede, foarte repede, / mi-aduc aminte că, / la urma urmei, / nici lumea asta, toată, / nu e, vai, decât o palidă copie / a lumii Ideilor. // Și textul acesta despre care / am spus frumos cândva / că e singurul loc de veci, / iată-l dovedind un biet cenotaf, / copie a copiei copie” (*Colegul Platon*).

Prezența iminentă în gestia epică, cu semnificație de obiectivare în ultimă instanță, a plăcerii textualiste, redimensionează/corporalizează limbajul, îl aducează coerent la parabole și alegorii memorabile, introducând în „decorul scriptural semnele ambiguității deschise în direcția „spunerii”, a unui lirism confesiv. Întoarerea la poezia trăită îi permite lui Ion Pop, caligraf înăscut, „profund și dedat cu gustul simbolurilor” (*Deocamdată*), să exploreze, sub incidența stării de visceralitate a instanței demiurgice, potențele semantice în absolut, golul existențial, grefat utopic pe o exortație

„tânguitoare”, în ebuliție, marcată „de tensiunea dintre scris și trăit”: „Acum, dacă număr figurile de stil, / aflui că aproape / nu e niciuna. Dar eu / chiar văd acest peisaj, miela e încă vie, / pescărușul e tot deasupra apei, / eu sunt aici, respir pe un țărnam înșorit, / iar astăzi este duminică, 17 octombrie / 2010. Și, din cauza poemului, știu sigur / că voi întârzia la cină” (*Proiect*) sau: „Gramatică, sintaxe ce se destramă – / se spune / că ne evaporăm din texte la prima rază / de soare mai fierbinte, / când începem să putrezim / la cea dintâi ploaie căzută / între vocale și consoane. // Dar eu, deși aș vrea / să-mi crească grâu pe creștet, / să-i pot auzi mai bine foșnetul auriu, / va trebui să mai am răbdare, / nu pot găzdui încă / nici culburi de mielă-n gură, / nici în orbite fluturi. // Înainte de a mă descompune, / voi spune totuși / că am dreptul măcar la un strigăt. / Va fi ultima mea formă de coerență, / cea de pe urmă, însă dreptă, / coloană vertebrală” (*Dar eu*).

Surplusul de ficțiune identificabil în (trans)scrierea „arătătorilor” biograficului, nuanțând imaginea metafizicului în raport cu celestul, probează orientarea creatorului către hristoiteia eului poetic: „Mâna ta albă coborând spre umărul meu / lasă o tandră umbră, – un mic nor / oprit în dreptul / soarelui ce-ți scipește în ochi. // Nu o mișca. Aș vrea să mai stau o clipă / sub acel nor. // Așa, / nu prea sigur de mine, deși știindu-mă ocrotit, / cuprins de o ciudată duioșie. / Față de tine, față de mine. / Cu gândul la cei dintotdeauna / cu mâini întinse și cu ochi lăcrimând / spre un Dumnezeu care, / când există, când nu există” (*Cântec simplu*).

Riscând o interpretare producătoare de înțelesuri lingvistice extensive, putem spune că în polifonia vocii ingenue a personajului liric din volumul *Casa scărilor* depistăm, fără echivoc, în temelii unei recuzite suprarealiste, rezonanțe neoclasicabile să confere expresiilor o pulsație însuflețită, evident, pentru a introverti logosul: „Și, iată, mă potienesc chiar acum, nu mai știu / cum să-mi continui poemul, / mi s-au terminat / figurile destil, mâșculele, / și, oh, așa muzică, muzică, / pe când năvălește de pretinșteni / «Muzică! Muzică!»... // (...) / Vers, verset printre viermi, / rime și răme, / rumeșgusuri, virgule de sânge, / schelete de semne ale mirării – / și, poate, într-un mare Târziu, / trezirea, un verde pur, verde pur, / un foșnet, un scăncet, / un mormur, o adiere, / un cântec, măcar îngânat, / de leagăn, sub soarele nou” (*Cravata lui Gelu Naum*). Cum se observă, verbul lui Ion Pop, distopic și alegoric, transferă în armătura textului poetic efuziuni realist-magice ale căror modulații s-ar putea justifica prin dezvoltarea legitimă a subteranelor eului originar: „Da, în loc să-mi limpezese vocea, / în loc să mă înalț în seninătate, / tremuram seurtat de friguri și fierbințele, / mă usturau groaznic ochii, năvălea ceață, / mă prăbușam într-un fel de hău, – / alunecam, sub fulgere negre, / pe treptele netede ale portativului. // ...Și, vai, am văzut atunci ținându-mă, / ce pe o insectă, strivindu-mă de vitalii, / ascuțitul, necrutătorul / deget al lui Bach. / (...) / Dar în clipa asta, / am crezut că mi se arată / chiar Îngerul Morții sub ael chip / descântat, de gheață, / eu bolta lui mică, serisă, tăiată sub bolți, / înspăimântându-mă pentru totdauna. // Și n-am scăpat încă / de-ael cutremur. Aici, la colț, / pedepsit să ascult / doar vocele altora, / doar Vocea, Vocea, Vocea, / și corul lin, cât de lin, ștergând / orice durere și suspinare. // Tărăgănez, amân, / mai plâng uneori. / Poate că, totuși, / nu voi muri. Poate / voi fi oșândit / la un fel de înviere” (*Degetul lui Bach*).

După cum vedem, năzuința poetului bulversat de „singurătate și melancolie cronice, anacronice” (*După atâtea ochiuri*) nu pare a fi alta decât aceea de a „reînvia epopea, maratonul verbal / prin care, tot amânând punctul, vei întârzia / și moartea solului vestitor” (*Justificări*), firește, din perpetua necesitate existențială de a (re)trăi ipostatic iluzia că poate „așa se și naște, / cum spuneam cândva într-un mic poem, / o nouă nemărginire” (73). La Ion Pop, actul poetic, revendicând simultan când aparente de realitate, când de ficțiune, devine expresia unei tendințe daimonice, substituie, implicit, în fluxul unui himerism practicat fără experimente, totuși, criptic în fantasmă și în meditații ideatice. Surprinzându-l în această postură, nu greșim dacă am avansa ideea că (re)amintirea este consecința

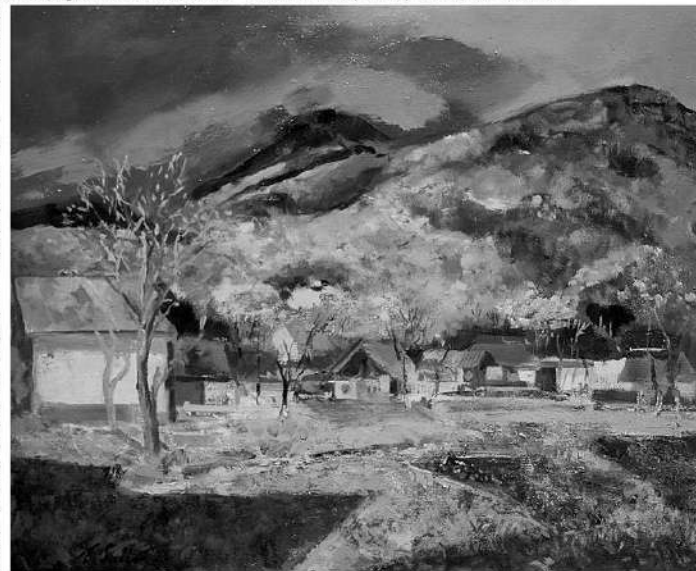
exorcistică a unui catharsis care literalmente pune în balanță exteriorizarea Eului personal cu iradierile retorice de comprehensiune a „Poeziei Pure” care – sugera G. Călinescu – „trebuie să cadă din când în când într-o verbalitate pură pentru a se atrage atenția asupra ritualității”.

Accentuarea importanței recuperării timpului paradiziac și a timpului pierdut, prin referințe la o realitate perceptibilă, transfigurată, consubstanțială transcendenței, este potențată, cu ipostaze elegiace, rezumative, într-un lexic inventiv, cu efect hiperbolizant: „E destul de ciudat, – / acum mă pregătesc și eu să dispar / ieri m-am împiedicat de pragul ușii, astăzi o vorbă / mi s-a împleticit în gură, / simt un fel de ceață-n urechi, / ca să-mi găsească uncoară cuvântul, / trebuie să mă uit în Dicționar, – / degeaba ascult / zilnic câte-o sonată de Bach. // Un prieten mi-a spus că mâine / de la ora cinci fix după-amiază / nu va mai crede în Dumnezeu, – / deocamdată adună, răbdător și trist, / ultimele argumente. // Eu nu prea am, băjbăi și voi muri / prost, poate, / cum eram pe când nu prea eram” (*Destul de ciudat*). Alteori, în rostirea lirică a lui Ion Pop, sportivă nemijlocit în coerență și persuasiune, își face simțită prezența eurtimia obiectelor contemplate, intens mitologizate.

O caracteristică esențială a poeziei lui Ion Pop este sugerată de ceea ce Matei Călinescu spunea despre poezia lui Edgar Allan Poe (vezi *Conceptul modern de poezie. De la romantism la avangardă*, Editura Paralela 45, Pitești, 2009, p. 35): „Poezia nu exprimă, ci creează Frumusețea”. Această „reprezentare a sufletului” (Novalis) este dobândită, la Ion Pop, prin estetizarea atât a amintirilor personale, cât și a celor inspirate de memoria oglinzilor din Bibliotecă. Datorită acestui travaliu, reflecțiile autorului sunt transgresate într-un limbaj preponderent monologic, detaliu care, la nivelul timpului literar, demonstrează existența trucerilor imaginației și verva ludică de a interacționa existențial cu lumea livrescă a cuvintelor: „Dar poate că acum doar scările sunt de vină, / că mă trezesc cântând «tra-la-la», / că mă aud urlând «tra-la-la», – / nici eu n-am crezut să-nvăț a muri vreedată, / n-am crezut că voi învăța moartea / coborând niște banale scări, / uzând de o foarte uzată metaforă, / în ritm de poezie clasică” (*Acel refren*) sau: „Fatați și mândru, mă și comparăm cu Whitman, / auzeam deja iarba crescând printre litere / și târât de geierii sub stăle mari. / Apoi vocea tunătoare a Omului, / mușchii lui vânjoși, / sângele lui aprins, vund / peste continentele supuse” (*Contract*).

Neîndoielnic, poemul, ieșit din tiparele obișnuite, cloctind de incantații și extaze, introduce intuitiv în „scena” pe care se reversează rațional imaginile grațioase ale unui sine adaptat la mijloacele de expresie cu descendență postmodernistă plăcerea texturii lumii. Concluzia: „Vreau să știu, pur și simplu, / Doamne, iartă-mă! / dacă sunt cel care sunt” (*Sculptură pentru orb*) și: „Mă voi risipi și voi uita ce mi-am născut, / cum nu știu nici că mă voi naște. / (...) / Dacă tot s-a întâmplat, / e mai bine, totuși, să spun că sunt, / și să aduc dovezi cât mai convingătoare. // De exemplu, / spun a, b, c, d, / spun a, e, i, o, u” (*De exemplu*).

În accepție ionpopoană, scrisul reprezintă o reflectare a misterelor care întruchipează, „la capătul unui vers” (*Aștept*), metamorfozele lumii și deopotrivă tăcerile Demiurgului, conferind logosului libertatea de a pune în relație spiritul personajului literar cu alter-egoul autorului însuși: „Mă tem, însă, că toate-acestate / nu s-deocamdată, decât închipuire, / și de teama asta / mi-e și mai teamă” (*Temeri*).

JULES VERNE, UN EMUL AL LUI ALEXANDRU DUMAS-TATĂL

TRADUCEREA ÎN LIMBA ROMÂNĂ A UNUI INEDIT ROMAN ISTORIC, *CONTELE DE CHANTELEINE*

Daniela SITAR-TĂUT

Oare opera lui Jules Verne camuflează, în subsidiar, ideea de revoluție, așa cum ne invită să credem, de ceva vreme, studiile lui Marcel Moré (*Le Très*

curieux Jules Verne) sau Jean Chesneaux (*Jules Verne, une lecture politique*)? La o privire mai adâncă, descoperim în universul vernian o respingere absolută a revoluțiilor reale, în special a celei din 1789, ce este penelată însă depreciațiv în romanul *Contele de Chanteleine*. Revoluția științifică și cea tehnică au condus către un conservatorism social marcant. În ceea ce privește revolta eroului vernian, departe de a încalca sugestia revoluției sociale, acesta pare amprentat cu sigiliul utopiei, care-l dirijează, inevitabil, înspre solitudine și eșec (așa cum transpare, spre exemplu, în *Magellania*, creație postumă). Tânărul lector pasionat de Jules Verne vede astfel suprafața operei traversate de conceptul de revoltă, în timp ce ideea de revoluție rămâne subterană sau subiacentă.

Cel care ne invita la sumarizarea tuturor cunoștințelor – geografice, geologice, fizice, astronomice, oferite de știința modernă – pare a fi evazionist în fața celor istorice, ce pot fi prea periculoase și lipsite de obiectivitate, deoarece ar putea turmenta creierul tânăr, îndemnându-l să ia parte la tulburările sociale ale veacului al XIX-lea. Aceasta era morala manifestă propagată de revistele dedicate tinerilor, centrate pe tripticul adevăr-morală-virtute. Cu toate că istoria e prezentă într-o mare parte dintre romanele lui Jules Verne, pentru că nu se poate călători sau vorbi despre diferite țări fără a te referi cel puțin la istoria sau la politica lor, cu rare excepții, evenimentele imediatului nu constituie subiectul acestor creații. *Călătoriile extraordinare* sunt fericiți catalogate de către Jean-Pierre Brethes drept „descoperirea a ceea ce nu este”, iar lumea prezentată – una „fără tensiuni” (*L'idée de Révolution dans les romans de Jules Verne, Cahiers de Fontenay*, 1991, 63-64, p. 203-204).

Bizară poate apărea și absența, din instrumentalul tematic, a istoriei Franței din vremea lui: nici al Doilea Imperiu, nici a Treia Republică nu au fost prezente în creațiile sale. Prin urmare, nu vom fi surprinși să remarcăm lipsa Revoluției de la 1848 și a Comunei din 1871. Jean Chesneaux evidențiază faptul că din cele 64 de *Călătorii Extraordinare*, 36 sunt traversate de istorie, cu excepția celei a Franței, care este escamotată, exceptând,

sporadic, Franța colonială. Deși inițial scriitorul a avut o atitudine favorabilă față de Revoluția din 1848, salutând, într-o confesiune adresată tatălui, faptul că, „pentru prima dată, legea și legalitatea sunt de partea insurecției” (scrisoare din 6 decembrie 1851, în *Bulletin de la Société Jules Verne*, 1938, nr. 11-13), opiniile i se vor schimba curând. A avut pentru Comuna din 1871 aceeași repulsie ca și Flaubert, Dumas-fiul, Maxime du Camp și alți scriitori consacrați ai vremii: „Sper că vom păstra mobilul pentru ceva vreme la Paris și îi vor seceera pe socialisti ca pe câini”, mărturisește el într-o epistolă trimisă părintelui, citată în Jules Verne (*Jean*), *Jules Verne*, Paris, 1973, p. 155. Douăzeci de ani mai târziu, nu mai manifestă interes pentru acești noi rebeli. Reacția tinerească, fără acte protestatare similare celor ale lui Victor Hugo sau ale editorului său, Hetzel, care au luat calea exilului, aceasta încurajează sugestia unei atitudini oarecum ambivalente a scriitorului lui. Jules Verne a trăit într-un mediu în care revolta maselor a generat groază și anarhie.

Cu toate acestea, povestea Revoluției Franceze este tramată a două dintre romanele sale: *Contele de Chanteleine*, o lucrare de tineret, publicată în *Musée des familles* (1864) și pe care Hetzel a refuzat să o reeditze în *Călătoriile extraordinare*, și *Drumul Franței* (1887). Acest ultim roman arată latura pozitivă a Revoluției Franceze, în Germania, prin valul de imigranți care se întorc acasă. La data la care Jules Verne ajunge la Paris și se înscrie la Facultatea de Drept, forțele regaliste se înfruntă tacit cu cele republicane. Jules Michelet a început tipărirea giganticei sale *Histoire de la Révolution française*, care va anghina suspendarea cursului său de la Collège de France. Înfruntarea se va radicaliza și, între 22 și 24 februarie, are loc insurecția pariziană în urma căreia Ludovic-Filip este obligat să abdice. Se va alcătui un guvern provizoriu, avându-i printre membri pe François Arago, matematician, Louis Blanc, istoric socialist, Alexandre-Auguste Ledru-Rollin, avocat, și Alphonse de Lamartine, exponent marcant al poeziei romantice – guvern pe care, în limbajul de astăzi, l-am putea numi „de tehnocrați”, iar acesta din urmă, la 25 februarie, proclamă cea de a doua Republică franceză. Vor urma luni de euforie și confuzii, adică de libertate, și fără masacrele din vremea Terorii.

Dar aceasta nu va dura nici cât să se vestejească florile pe mormântul „monarhiei din iulie” și, la 2 decembrie 1951, Ludovic-Napoleon dă o lovitură de stat. Victor Hugo va fi expulsat în exil, iar Alexandre Dumas și Edgar Quinet se vor precipita să se autoexileze.

Léon Foucault va demonstra, ca un alt Galilei, mișcarea de rotație a pământului, slujindu-se de un pendul ce va deveni de faimă mondenă; Auguste Comte va întemeia „pozitivismul”. Iar Barbey d'Aureville va tipări romane saturate de doctrina catolică. Acestei stări de spirit generale îi aparține și romanul lui Verne, *Le comte de Chanteleine*. Am mai putea adăuga și argumente de ordin literar. Tocmai a murit Balzac, al cărui roman, *Les chouans*, cronică a războaielor vendeeane, a însemnat o reușită care l-a înscris de la sine în ciclul „La comédie humaine”. Iar Alexandre Dumas, după ce reinviase mare parte din istoria Franței sub zodia romanului, ajunsese – poate doar o coincidență – la epocile revoluției și a lui Napoleon: *Joseph Balsamo*, *Le Collier de la Reine*, *Ange Pitou* și *La Comtesse de Charny* (*Le Chevalier de Maison-Rouge* stând oarecum în afara seriei), pe de o parte, și *Les Compagnons de Jésus* și *Les Blancs et les Bleus*, pe de alta. (*Le Chevalier de Sainte-Hermine*, romanul care încheia trilogia napoleoniană și la care Dumas lucra atunci când a murit, în 1870, avea să rămână îngropat în ziarul care-l serializa pentru 135 de ani!)

În *Contele de Chanteleine*, Jules Verne se devoalează un veritabil antirevoluționar și antirepublican. Opera se coagulează firesc, după rețeta dumasiană, care afirma că pentru el istoria e doar cuiul de care el agată tabloul

faptelor romanești. Nu ajunge însă la amplitudinea acestuia, ca să nu mai vorbim de monumentalitatea, luxuriantă, a cronicilor lui.

Acțiunea romanului se desfășoară între 14 martie 1793 și 27 iulie 1894 sau 9 Thermidor, conform denumirii impuse calendarului de către revoluționari. Contele de Chanteleine și-a părăsit castelul strămoșilor ca să lupte, sub flamura Armatei Regale și Catolice, contra guvernului revoluționar. Rămasă la castel, soția îi este asasinată și fiica, Marie, încarcerată, ca urmare a delațiunii lui Karval, fost serv al castelanilor, dar care fusese repudiat de pe moșie pentru hoții. Evenimentele se petrec în perioada Terorii, în Bretagne, locul de baștină al condeierului, între Nantes și Douarnenez: așadar, descrierea ambientului este destul de corectă. Dar acest roman se dovedește teribil de maniheist și autorul subliniază modalitățile represive ale Revoluției, prin intermediul Comitetului Salvării Publice, care „prin aceste mijloace teribile și sângeroase a salvat Franța de toate ororile războiului civil și de toate pericolele coaliției”.

Dar mijloacele în cauză sunt denunțate pe seară largă: „răurile din Finistère vor fi în curând pline de cadavre ca Loire”; „Represaliile au fost efectuate cu repeziune și toată regiunea Finistère s-a aflat în mângina celei mai extreme terori. Soldații Albaștri îi tratează cu cruzime pe oamenii care îi adăpostesc pe cei decretați în afara legii. Le taie urechile și îi trimit la șafod pentru cea mai mică bănuială”.

În întregul ținut plutește o atmosferă opresivă de delațiune, spionaj, mefiență, o atmosferă care a avut cu siguranță impact asupra tânărului Verne. Autorul recunoaște că atrocitățile au fost teribile în ambele tabere, iar „sans-culottes”, revoluționarii plebei, sunt definiți drept niște scursori umane, niște „eroi ai Revoluției, însetați de sânge”. Soldații albaștri lasă în urmă doar „ruine și profanări”. În schimb, Jules Verne propune viziunea idilică a unei colectivități arhaice a Vechiului Regim, care se reorganizează în jurul conelui de Chanteleine și a slujitorului său, Karval, într-un paternalism de bună calitate. Prototipul protagonistului pare a fi fost un personaj real, Pierre-Suzanne Lucas de La Championnière, unul dintre locotenenții lui François-Athanase de Charrette de la Contrie, regalist convins, participant la asediul palatului regal și luptător în Armata Catolică și Regală în timpul bătăliilor vendeeane dintre anii 1793 și 1796. Dar interveni aici și circumstanțe biografice. Unchiul lui Verne, Prudent Allotte de la Fuyé, trebuie să-i fi povestit adesea despre acest erou local, iar autorul i-a întâlnit deseori pe copiii lui La Championniere în cursul vizitelor la Brains. Ba mai mult, a lecturat manuscrisul confesiunilor lui, *Mémoires sur la guerre de Vendée*, cu multă vreme anterior publicării acestora, în 1904.

Deși apărut în urmă cu mai bine de un veac și jumătate și tipărit în volum în urmă cu o jumătate de secol, în 1971, în Elveția, la Lausanne, ineditul roman *Contele de Chanteleine* nu pare să fi atras atenția traducătorilor români. Chiar și în Franța, inițial, a fost editat alături de *Vimitoarea aventură a misiunii Barsac* și abia apoi în volumul XV din *Opere*. Anunțat în urmă cu trei ani de către Editura Actaeon Books, într-o tălmăcire care ne aparține, romanul va ajunge în librării acum, la început de 2024, purtând nr. 7 din seria *Călătoriilor Extraordinare*. O serie atipică universului vernian, în care regalitul autor relevă fațetele atroce ale Revoluției Franceze, dovedindu-se un monarhist însetat.

Care să fie imaginea lui Jules Verne în interiorul lumii literare? Prozatorul deține poziția secundă în plan mondial în topul vânzărilor de cărți, fiind surclasat doar de *Bible*. Numeroși și ni-I prezintă, pe rând: regalist, burghez catolic conformist, antiunionist, antisemit uneori, antidreyfus-ard, dar în același timp guvernator de tendințe anarhice în secret, apărător literar al minorităților oprimate, etichetat drept „ultrașoșu” de către tradițiile familiale. Aceste contradicții se vor distila și în opera lui. Ne pare evident că, în ciuda proiectului său inițial, activitatea lui Jules Verne și, implicit, imaginea lui literară, este poliedrică, plină de contraste.

VARUJAN VOSGANIAN

Proeme

II

Cea mai frumoasă noapte din an, când teii de vară înfloresc și cerurile se întredeschid, de parcă frunzele căzute s-au strâns din pomul binelui și al răului și se lasă să ardă moenit până când binele și răul se desfac în vâlătuci de fum și pornesc, îmbrățișându-se peste lume, ca mirii pe acoperișuri

Iar binele și răul se împletesc ca o funie coborâtă din cer, ne iubim, nu mai putem fi inocenți, și așa cum luna își are creșterile și descreșterile ei, o parte a chipului tău rămâne în umbră, e cea mai frumoasă noapte din an, când înfloresc teii de vară și chipul tău rămâne în umbră, aud cuvintele șoptite de pictorul oacheș: „*femmes, soyez misterieuses!*” și nu vreau să te am pe de-a-ntregul, pentru că nu vreau să te pierd

XI

Bunicii mei și tatăl meu au avut viață lungă, dar n-au trăit destul, n-au obosit destul, secolul lor a fost lacom și risipitor, mai mult le-a luat decât le-a dat și mai mult a despletit decât a împletit, acum ei obosesc prin sângele meu, îmi năvălesc în obraji, îmi tresaltă în piept, băjbăie în vârful mâinilor mele, de parcă eu sunt cel ce lasă moștenire bunicilor și tatălui meu ce-am dobândit, de parcă Noul Testament s-a scris înaintea Vechiului Testament

Bunicii mei și tatăl meu n-au trăit destul, într-un secol risipitor și lacom, istoria a trăit în locul lor, dându-i un pas înainte și doi înapoi, în ritm de tango răsturnat, eu, în schimb, trăiesc pe nerăsuflăte, pe muchia dintre două secole, două milenii și două feluri de-a rândii lumea, ca scorpionul de cărți care trăiește în cotul dintre coperti și citește mai multe pagini deodată, și ce înseamnă, de fapt, să trăiești pe nerăsuflăte, o spun cărțile vechi, înseamnă că, după căderea nopții, floarea soarelui nu adoarme, ci se preschimbă în floare a lumii, înseamnă să trăiești în fiecare clipă toate vârstele deodată, toate ritmurile deodată, toate simțurile deodată, iar pericolul să fie o șansă pe care nu trebuie s-o ratezi, abia atunci n-ai lăsa ca moștenire rănilor mele, pe cei care se nasc după mine nu i-ai împovăra cu vina mea de-a nu fi obosit destul

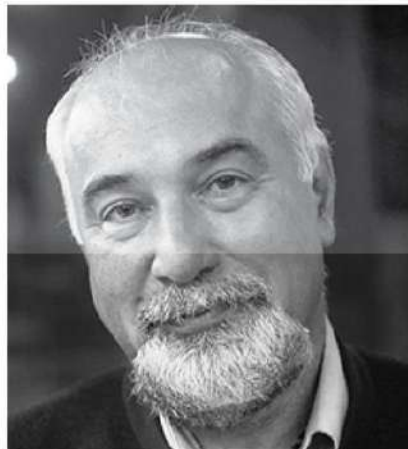
XXVII

Diferite trepte ale îngăduinței și ale iertării, lucruri pe care le-am mărturisit lumii întregi, lucruri pe care le știu numai noi, lucruri pe care le știu numai eu, fața întunecată a lumii, creanga de pe care pasărea a zburat și tremură încă, păcatul pe care îl împărțim e mai ușor de dus, ca un scriu purtat de mai mulți pe umeri, păcatul unuia singur, în schimb, iluzia că sunt stăpânul trecutului pe care îl duc până-n vârf, a doua zi, iarăși și iarăși, blestemul idolilor pierduți și oare trebuie să ni-l închipuim pe Sisif fericit, cum ne îndeamnă, trăgând din țigară, Camus, dacă doar ni-l închipuim e posibil

Iar viața mea s-ar putea povesti prin secretele ei, dacă cineva ar desprinde sigiliul de pe fiecare cuvânt, lăsând înțelesul intact, nu există secret în miezul căruia să nu fie păcatul, și totuși ezită între vinovăție, nevinovăție și dezvinovățire, eu știu că timpul le lecuiește pe toate, mai puțin remușcarea, și că Dumnezeu iartă, dar mai știu că Dumnezeu nu poate ierta decât pedepsind

LVII

Am suferit de aceeași boală a ochilor, Borges și cu mine, un fel de orbul găinilor, cum se zice-n popor, sau, mai prețios, cataractă, ce ciudat euvântul asta care exprimă în același timp o sărăcie a luminii și o abundență a apei sărind peste pietre, la vârsta mea Borges era de zece ani orb, când nu era el însuși Homer, îl întâlnea în povestea despre nemuritori, mi-e rușine când întorc pagina pe care am parcurs-o, el nu mai putea citi, asculta doar, lecturate de asistenți, cărțile din care-ar fi vrut să citească, se cufunda în labirintul lor, în rafturile bibliotecii Babel înșerate cu cărți de nisip, labirintul acela nu avea ieșire la mare, spre deosebire de pampa sau de deșertul celor doi regi, răul arată ieșirea din orice labirint

Am suferit de aceeași boală a ochilor, Borges și cu mine, multă vreme el a citit cu obrazul atât de aproape de carte, așa cum popoarele mărilor galbene aproape că-și ating frunțile când vorbesc, dar leacul mi-a fost dat numai mie, mă gândesc că leacul le-a făcut o nedreptate celor născuți înaintea mea, dar nu e ca și cum l-aș fi părăsit pe Borges în miezul furtunii, el a rămas să rătăcească-n lumină, eu am rămas să băjbăi prin întuneric, lumea pe care o văd, o împart cu ceilalți, lumea lui, el singur o vede

LXXV

mi-amintesc ziua când a fost dărâmată biserică Sfânta Vineri, oamenii priveau catapulte năruind pereții ca și cum ar fi văzut de aproape Armagedonul, evreii privind neputincioși distrugerea Templului, înainte de izgonirea în Babilon, numai că noi n-am plecat în exil, am parcurs o nouă coborâre a treptelor, din care ieșirea devenea tot mai greu de găsit, o asemănare și o deosebire în toate, pe locul unde fusese altarul au ars zile în șir lumânări, oamenii culegeau cărămizi și le înveleau în pânzeturi albe, le adunau așa cum alții aveau să culegă pietre din Zidul Berlinului, numai că aceea era o dărâmare de ziduri care despresura, pe când demolarea Sfintei Vineri a fost o dărâmare de ziduri care impresura

mare parte din viață am trăit-o între mine și zid, nu privi către zid, îmi spunea Vocea, imaginea lui răsturnată din ochi începe să încolțească în creier, peste un timp devii zidul pe care-l privești, imposibil de dărâmat, singura șansă să scapi e să te cațări pe zidul din tine și să te arunci în gol, o asemănare și o deosebire în toate, am suit într-o seară de toamnă la Petru Vodă, la mănăstire, am pășit cu apusul pe umeri, umbrele mi se așterneau dinainte ca un așternut curat, mirosind a izmă spălată de ploaie, starețul Justin m-a îndemnat să-mi lipească urechea de zid și s-a auzit cu ochii închiși până aud sevele lemnului tare, precum cedrii Libanului, nu orice dărâmare de ziduri te eliberează, mi-a spus, și m-am gândit că e prea târziu pentru mine, am deja degetele zdrelite, și pentru călugăr, cu trupul împuținat și aura părului alb, prea târziu fusese demult, a mângâiat zidul mânăstirii pe dinăuntru, există și ziduri care te pot ajuta să fii liber

CXXXVIII

Nu e chiar cum se zice, de fapt, prostia e, ontologic vorbind, o relație între cauză și efect, mai exact, arta producerii unui efect fără să existe o cauză anume, de pildă eu aș fi putut emigra în America, unde mă aștepta o puzderie de unchi și mătuși, ba autoritățile m-au lăsat să-nțeleg că-i mai bine pentru toată lumea să dispar dracului de aici, la toate îndemnulurile binevoitoare am făcut-o pe prostul și am rămas, cum bine zicea Radio Erevan ascultătorului care întreba de diferența dintre un armean prost și altul deștept, concluzia radioului suna cam așa: deșteptul sună de la New York și prostul răspunde la București, de ce să mă mir, autoritățile nu m-au

iubit niciodată, statul român nu s-a numărat printre membrii *fun-club*-ului meu, dar nici noi, proștii de felul meu, nu eram chiar singuri pe lume, pe vremuri exista cel mai prost ture din imperiu și n-o ducea rău, sultanul îi dădea firmele să le citească, dacă până și turel cel prost înțelegea ce scrie acolo, atunci le semna, s-a dovedit că turel era și prost, și deștept, până și dervii și ulemalele veneau să-l întrebe în cutare firman sultanul cam ce-a vrut să zică, și lasă să fiu eu cel mai prost armean al lui Dumnezeu și Dumnezeu, dintre lucrările lui, să le facă numai pe-acelea pe care până și eu le-nțeleg

CLXIV

Cum ar fi să fiu nemuritor și să scriu poezii, am ales un zeu protector al poezilor, prea nemuritor ca să fie poet, am ales muzele poeziei, nici ele nu scriau poezii, am dat nemurirea pe poezie, muza care mă inspiră e moartea și asta n-o face mai îngăduitoare

Le văd, lumânări lăsate să plutească pe apă, lampadare arzând, ridicându-se către cer, luminițele nopții de Înviere, sufletul meu, trupul unui suflet mai mare, jumătatea mea infinită, din locul căderii în lume, poeziile se depărtează, saluate din naufragiu, poezia poate fi creată, nu și distrusă, cum bine spunea poetul, moartea se-nvață câtă vreme sunt viu, dacă mor fără asta, n-am să mai știu niciodată ce-i moartea

PARODIE

Lucian PERȚA

CLXIV (164)

Încă din copilărie, de la Focșani, mi-am propus să devin un scriitor nemuritor și visul acesta a devenit, în ani, chiar un fir roșu călăuzitor, care, la o adică, mi-a fost de folos atât în poezie, cât și-n politică.

Trei decenii, după cum se știe, am fost membru în Parlament, ba chiar de două ori ministru, dar niciun moment nu mi-am trădat muza, ci i-am transpus în registru perceptibil-toate șocurile* într-o carte, apoi în mai multe, invocând scuza că ar fi bine ca ele să se asculte și în alte limbi, și de spanioli, italieni, armeni, evrei, francezi, germani, suedezi, neerlandezi, cehi, polonezi, portughezi, maghiari, bulgari, norvegieni, englezi și croați și sârbi. Să fie ele lăsate să plutească pe apa afirmării, luminând mințile ca un astru, iar eu, ca un șaman albastru sau roșu sau galben, după nevoi, să le dirijez și să dau autografe zâmbind și să le spun că mă cheamă Varujan și că nu pretind de la posteritate, acum că sunt deja scriitor și știu că acum se poate, decât să devin nemuritor.

*Cuvintele scrise cu italic reprezintă sau fac referire la titluri de volume ale poetului.

CANTEMIR 300 SAU 350? O TENTATIVĂ DE DEZAMBIGUIZARE

Ovidiu PECICAN

De fapt, ce perspectivă asupra lui Dimitrie Cantemir a prilejuit anul 2023? Este vorba despre o celebrare sau o comemorare? Despre o aducere în atenție a evenimentului nașterii unui artist și cărturar fără pereche sau despre pomenirea unui geniu plecat prea devreme într-o altă dimensiune? Astfel de întrebări, relevante pentru dezbateră din spațiul public asupra domnitorului Moldovei, nu privesc doar destinul receptării postume, în dimensiunea lui actuală, a omului și a opereii sale, ci vizează chiar conținuturile unei valorizări ce definește, prin ochii criticii ai actualității, obiectul vizat însuși. Situația ambiguă astfel creată se vedește și în spațiul cultural propriu-zis, dacă nu cumva mai ales acolo. La bilanț, se dovedește că 2023 s-a consumat, în privința fructificării moștenirii cantemiriene, destul de irelevant, de ambiguu și, în orice caz, fără mari elanuri și inițiative. Suntem departe de momentul vreunei ediții far sau, mai cuceritor, de înființarea unui Institut de Cantemirologie. Nu avem nici măcar o Casă Cantemir, unde să se adune toate edițiile posibile, românești și străine, din opera principelui.

După recuperarea tardivă – dar mereu festivă – a lui Dimitrie Cantemir, întâi prin ediția Tocilescu din jurul anului 1900, iar apoi prin ediția neterminată a lui Virgil Cândea din anii 1970, anii 1980 au adus și începutul distincțiilor dintre om și operă. Un eseu memorabil a fost, pe atunci, cel scris de Mihai Ungheanu despre executarea lui Miron Costin din ordinul lui Constantin Cantemir, care a deschis discuția cu privire la eventualitatea unei înțelegeri mai aprofundate și mai nuanțate a dispariției cronicarului: *Miron Costin, execuție sau asasinat?* Într-o suită mai amplă, prin reluări succesive, Dumitru Veleiu și-a publicat contribuțiile de alură monografică la cunoașterea destinului costinian: *Miron Costin: interpretări și comentarii* (1973), și *Miron Costin. Raporturile literare cu contemporanii și posteritatea sa istoriografică* (1995). Prin asemenea imersuni în epocă s-a creat posibilitatea înțelegerii rolului – marginal sau nu – pe care l-a jucat tânărul beizadea Dumitrașco în circumstanțele condamnării și ale anihilării lui Mironașco logofăt.

Tendința pare – și astăzi – aceea de a elucida aspecte din biografia cărturarului și, deci, din contextul operei. Într-un text recent, Răzvan Vonceu aborda, la rândul lui, chestiunea episodului întunecat din domnia lui Vodă Constantin Cantemir și a reflectării acestuia sub pana fiului². Vorbind despre relația dintre Miron Costin și Dimitrie Cantemir, Răzvan Vonceu punctează: „Cel mai învățat român al sfârșitului de secol XVII [= Miron Costin – n. O.P.] și viitorul nostru prin geniu enciclopedic [= Dimitrie Cantemir] nu doar că au fost contemporani, dar chiar s-au cunoscut foarte bine, în pofida unei diferențe de generație³. Este adevărat, Dumitrașco beizadea intrase în dialog cu scrisul lui Miron Costin încă din anii când scria *Istoria ieroglifică*, 1703-1705, operă în miezul căreia el a inserat și o replică la *Viața lumii*. Dar în acest caz era vorba despre preluarea unui motiv și a unui exercițiu literar și despre ducerea lui mai departe; un exercițiu și ludic, și serios, totodată – dar unul de continuitate.

Asertând ipoteza unei antipatii a beizadelei față de boierul care scrisese, printre altele, *Poema polonă*, Vonceu se întreabă: „De ce această ostilitate [a lui Dimitrie Cantemir – n. O.P.]

față de persoana celui mai învățat om din Moldova de dinainte de Cantemir? Să fie secularul «spirit adamitic» al culturii române, care-i împinge, periodic, pe creatori să-și nege predecesorii? Să fie vorba de un orgoliu paroxistic al celui care avea, indubitabil, sentimentul unicătății sale în istoria națională?». Dincolo de ghiontul dat actualității literare, poziția etalării unui „orgoliu paroxistic” – deci ieșit din limitele vanității ori ale semeției comune și virat către patologic – pare, ea însăși, un pic excesivă.

Schița de răspuns a lui Răzvan Vonceu la întrebările formulate mai sus cuprinde mai multe elemente convergente. Întâi, o poziție de interes istoriografic: „Pare bizar faptul că Dimitrie Cantemir nu a continuat letopisețul lui Miron Costin. Nu era, nu începea încă, o obligație; fapt este însă că prințul era scriitorul cel mai nimerit s-o facă”. Desigur, cum se știe, întreaga operă propriu-zis istorică referitoare la românii Cantemir și-a scris-o după exilul în Rusia. Deși cu tangențe istorice și de inspirație istorică, *Istoria ieroglifică*, scrisă prin 1703-1705, la Istanbul, nu este propriu-zis istoriografie, orice ar fi crezut P.P. Panaitescu despre asta, ci primul nostru roman modern. Avându-l alături, în exil – cel puțin în prima parte a acesteia –, pe Ion Neculce, de ce să fi continuat chiar fostul domnitor opera cronicistă a înaintașului său? Întreaga operă cantemiriană vedește al alt tip de abordare a chestiunii trecutului decât cel caracteristic atitudinii cronicărești. Cultivat asiduu la izvoare ale culturii occidentale, fostul domnitor avea în vedere abordarea istoricului modern, nu pe cea medievală a cronicarului. Pe de altă parte, nu știm dacă va fi măturisit, încă de pe atunci, din anii exilului său rusesc, Ion Neculce că ar avea de gând să continue cronică țării. Cercetătorii de până astăzi sunt de părere că și-a scris letopisețul abia prin 1732-1744, acesta fiindu-i operă de bătrânețe.

Apoi, spune Răzvan Vonceu: „*Hronicul vechimii a romano-moldo-vlahilor* este, din toate punctele de vedere, o replică la *De neamul moldovenilor*. O replică zdrobitoare, prin cantitatea și calitatea informației istorice, prin acuratețea analizei, prin arta literară pusă în uz”. În această privință, într-adevăr, nu există nicio îndoială. *De neamul moldovenilor* nu era însă o operă finalizată. A preluat-o, contribuind la ducerea ei mai departe, fiul celui răpus, Nicolae Costin, iar forma în care ni s-a păstrat este cea continuată de el în așa măsură, încât este dificil, astăzi, să se delimiteze aporturile părintelui de cele ale fiului. Cu cine se întrecă deci Cantemir, scriindu-și *Hronicul*? Cu tatăl sau cu fiul? Ori, poate, cu amândoi? Nici despre asta nu se pot spune prea multe... Pesemne că avea în minte și modele venind din istoriografiile străine. Și, de altfel, atunci când scrie despre moldoveni și numai despre ei – nu din proprie inițiativă, ci provocat de Academia din Berlin – rezultă *Descriptio Moldaviae*, care, probabil, este ea, mai degrabă, replica și ducerea la un nivel superior a lucrării Costinilor, *De neamul moldovenilor*. În *Hronici* sunt convocate fapte relevante pentru „romano-moldo-vlahi”, adică pentru românii din ambele principate extracarpatiche (nu și din Transilvania și Partiu), excedând prin ambiția sintezei perimetrul explorat de Miron Costin și continuat de fiul lui mai pe urmă în esul *De neamul moldovenilor*.

Totodată, zice Răzvan Vonceu, „atitudinea lui Cantemir față de predecesorul său a fost nu constructivă, ci anihilantă”, ceea ce ar deurge din portretul făcut de principe lui Miron Costin în *Vita Cantemirilor*..., destul de parcimonios și de vag, de expedit, în privința cronicarului poliglot. „Nu cumva ne aflăm în fața unui alt puseu al orgoliului și subiectivității, strecurat, cu prea multă maliție, într-un text – o biografie – ce ar fi trebuit să fie «obiectiv», nepartizan?” Tentativa istoricului literar de a explica prin resorturi psihologice comportamentele cărturărești de acum trei secole este admirabilă și merită tratată cu toată seriozitatea. Poate că ar trebui să avem în vedere, înainte de a răspunde întrebării formulate, faptul că în *Vita Cantemirilor*... fiul seria un pagnegiu pe seama tatălui, în raport cu elogierea acestuia toți ceilalți protagoniști ai evocării trebuind, spre a nu trăda arta encomiastică direcționată prin însăși natura ei într-o direcție unică, să fie, dacă nu diminuați, oricum, tratați mai lapidar și mai puțin ditirambic. Altfel spus, s-ar putea ca micșorarea importanței lui Miron Costin în elogiul la adresa tatălui voievod să țină de o anumită regulă de compoziție și de retorică, nicidecum de

vreo ranchiună personală a autorului.

Teza lui Răzvan Vonceu, care surprinde plăcut prin modernitatea ei, anulând arhaizarea involuntară a reconstituirii și făcând din cei discutați niște contemporani ai noștri pe deplin vii, reactivi, potențial psihanalizabili, este că „ne aflăm în fața unei tentative deucidere în efigie a tatălui castrator. A tatălui (în sens arhetipal) spiritual. Al cărui loc încearcă să îl ia în inima fiului legitim al acestuia, Nicolae Costin, pe care îl numește mare logofăt, mâna dreaptă a domnului! Totul, în numele memoriei tatălui biologic, Constantin Cantemir, față de care, spre deosebire de [ceea ce susțin – n. O.P.] teorii moderne, fiul se simte solidar până dincolo de marginele adevărului”. Un Anti-Oedip, așa? Un fiu pentru care onoarea paternă este mai importantă decât orice altceva, fie rezervele personale, fie evidența dovezilor? O atitudine similară cu a lui don Rodrigo Ruyz de Bivar, El Cid Campeador, care își răzbură tatăl, ucigându-i adversarul care îl umilise, anume pe însuși tatăl femeii cu care urma să se căsătorească, dona Ximena... De ce nu? În linia moralei nobiliare, aristocratice, această formă de gândire medievală putea continua să existe și în familia domnitorului moldovean...

Cum împăcăm însă astfel de pulsioni morale marcate de demnități și noblețe cu prezumatele meschinării și antipatii la adresa lui Miron Costin, „tatăl spiritual” (m-aș fi gândit că acesta ar fi putut fi mai degrabă învățătorul micului Cantemir, Ieremia Kakavelas)? Un răspuns, mai degrabă o sugestie, poate fi cea a lui Johann Huizinga din binecunoscuta lui carte *Amurgul Evului Mediu*, unde istoricul susține că una dintre caracteristicile acelor timpuri îndepărtate era că în sufletul unui om din epocă puteau coexista, fără probleme, atât noblețe, gingășia și credința creștină, cât și maxima violență, duritatea, asprimea. Dacă o astfel de constatare poate fi transferată și pe seama Moldovei secolului al XVIII-lea și dacă acceptăm că o asemenea trăsătură de caracter se putea manifesta nu doar direct, prin cruzime efectivă (pedepse corporale, execuții), ci și simbolic, mediat, în reacții psihologice, atunci ipoteza poate fi scotocită întemeiat. Ea ar avea însă nevoie, probabil, de mai multe probe recoltate din biografia cantemiriană și, ca reflexe culturale, din opera eruditului savant și artist din familia Cantemir.

Unii asemenea portret nuanțat i se pot asocia și alte argumente care țin de recomponerea chipului de politician versatil al lui Cantemir. Adversitatea pe care a resimțit-o pe tot parcursul vieții față de Constantin Brâncoveanu, domnitorul pe o durată exasperantă de timp – pentru Dumitrașco Vodă Cantemir, cel puțin – al țării învecinate, Valahia, nu mai este un secret, ea regisindu-se atât în *Istoria ieroglifică*, în limbajul metaforic al fabulei animaliere, cât și în raportul despre confruntările dintre Cantacuzini *Scurta povestire despre stăpînireala familiilor lui Brâncoveanu și a Cantacuzinilor. Memoriile către Petru cel Mare (1719-1721)*. Căsătorit cu fiica lui Șerban Cantacuzino, domnitorul moldovean se considera un pretendent cel puțin la fel de îndreptățit la domnia Țării Românești pe cât s-a socotit și fratele socrului său, stolnicul Constantin Cantacuzino, cel care își adusesse nepotul pe tron pentru a regreta ulterior că nu și-a impus propriul fiu (ceea ce avea să și facă în aprilie 1714). Era aici un program mai vast și mai profund decât simpla goană după tron cu orice preț, căci încă din vremea lui Ștefan cel Mare și apoi a lui Vasile Lupu domnitorii Moldovei aspirau la patronaj direct asupra statului românesc de la sud de Carpați, fie în numele măreției proprii, fie în cel al unei dinastice, fie ca expresie a dorinței de unire politică a celor două principate. Cu toate acestea, nu se poate nega că a existat și o componentă politică ținând de năruirile vremii și care a mers de la clevetire până la complotul politic (pe toate acestea le documentează metode *Istoria ieroglifică*).

Astfel de trăsături de curtean implicat profund în jocurile politice dezvăluie complexități comportamentale, caracteriale și ale dinamicii publice a autorului și a savantului îndrăgīt. Ele sunt conforme regulli vremii în ce privește aristocrația, iar cei ce vor să se convingă că lucrurile stau astfel pot deschide cărțile lui Dumitru Veleiu despre Miron Costin însuși și biografiile lui Constantin Cantacuzino stolnicul. Lor le pot adăuga paginile scrise de Victor Papacostea pe seama lui Șerban Cantacuzino, spre a întregi portretul boierilor și al unora dintre domnitori – cei mai instruiți – ai timpului.

Îndrăzneată, decomplexată și stimulentă, discuția pornită de Răzvan Vonceu în 2021 reduce în atenție două personalități de prim ordin ale primei noastre modernități și deplasează atenția atât dinspre comemorare, cât și dinspre celebrare – către o necesitate de a cunoaște mai bine epoca, circumstanțele și protagoniștii ei.

1. Mihai Ungheanu, *Exactitatea admirației*, București, Ed. Cartea Românească, 1985.

2. Răzvan Vonceu, „Asasinarea lui Miron Costin, din perspectiva călăului”, în *România literară*, nr. 48-49, 2021.

VRĂJITOAREA LUI STRINDBERG (II)

Gheorghe GLODEANU

Lucrurile preiau o nouă turnură atunci când Thekla este invitată să petreacă mai multe zile la castelul de vis din Sandemar al contelui von Schlippenbach, care îi apare drept o întruchipare a paradisului terestru. Pătrunzând într-o lume feerică, ea simte că și-a depășit condiția. Drept consecință, începe să se înstrăineze tot mai mult de soțul ei. Încearcă să își prelungească șederea, ignorând scrisorile disperate ale lui Robert Clement, care o implora să se întoarcă acasă.

Dacă prima parte a romanului este de un realism dur, ce insistă pe radiografia socială a claselor de jos, lucrurile se schimbă radical după descinderea Theklei la castelul din Sandemar, accentul fiind mutat tot mai mult pe proiecția în imaginar. O plimbare pe malul mării o poartă pe tânăra vizionară la coliba unei bătrâne. Habitaclul acesteia are o serie de însemne specifice unei vrăjitoare. Astfel, deasupra ușii era fixat un corn de țap, iar în mijlocul pragului se găsea o potcoavă. Într-un vas creștea un soi de leuștean care răspândea o duhoare scârboasă, iar în dosul plantei de vrăjă era ghemuit un arici. Ceea ce vede o zguduie profund, cu atât mai mult cu cât nu își poate explica prezența prietenei sale în coliba vrăjitoare. Abia acum începe să facă legătura cu prezența amicei sale la incidentele desfășurate pe podul Blasiensholm. Punând lucrurile cap la cap, Thekla ajunge la concluzia că și Ebba este o vrăjitoare. Începe să se gândească la consecințele nefaste ale descoperirii sale și este cuprinsă de teama de a nu fi alungată din parad.

O incursiune în biblioteca palatului amplifică ideea că personajul se confruntă cu niște lucruri oculte. Pe o masă grea de stejar, situată la mijlocul încăperii, descoperă un horoscop uriaș și un glob, niște instrumente magice care facilitează prevestirea întâmplărilor viitoare. Căutând printre cărți, în spatele unui volum legat în piele maro, cu peceti metalice și lacăt, Thekla găsește o cărțică pătrată asemănătoare cu un almanah. Este vorba despre o carte de ocultism, pe copertile căreia se găseau o serie de simboluri ezoterice. Deschizând lucrarea, Thekla citește următorul mesaj: „Cartea ocultismului sau Cyprianus, cuprinzând arta secretă a tălmăcirilor, a prezicerilor, a vrăjitoriei împreună cu descrierea adevărată a călătoriei în Blocksberg și pe culmile Troll-ului, în care se arată amănunțit cum Botil din Lindenberga a fost călăuzit de forțe nevăzute în noaptea joi verde în Blocksberg, ce a aflat și ce a văzut el acolo”.

În numai câteva propoziții, Strindberg ne proiectează în plină mitologie germanică. În tradițiile scandinave, *Cyprianus* reprezintă o culegere de manuscrise de vrăji, prin intermediul cărora puteau fi invocați demonii și spiritele rele. Strindberg trimite apoi la Blocksberg, vechiul nume al muntelui Brocken din Parcul Național Harz. După cum precizează Claude Lecouteux în *Dicționar de mitologie germanică*, începând cu secolul al XIV-lea, acesta a fost considerat „locul de adunare nocturnă a duhurilor și vrăjitoarelor”. Ele se reuneau „de Sfântul Ioan, în ziua Sărbătorii Tuturor Sfinților, pe 1 mai, în joia celei de-a treia săptămâni a postului Paștelui și în ziua Sfântului Mihail”. Nu întâmplător, pe Brocken se găsesc o serie de stânci cu denumiri simbolice, precum Altarul Vrăjitoarelor (Hexenaltar) și Amvonul Diavolului. Mitologia locului, numeroasele legende legate de sabatul vrăjitoarelor l-au inspirat și pe Goethe atunci când a scris *Noaptea Valpurgică* în celebrul poem *Faust*. Pe de altă parte, „joia verde” la care se face trimitere în text este joia de după sărbătoarea Paștelui, supranumită în tradițiile populare și „joia cea rea”.

Profund tulburată, Thekla nu înțelege nimic din ceea ce citește. Ea nu pricepe ce fel de forțe tainice au ajutat-o să descopere printre toate volumele existente în bibliotecă tocmai cartea de ocultism. Plonjând în imaginar, începe să își reanalizeze destinul și ajunge la concluzia că se găsește sub înrăurirea unor forțe superioare, fără să știe exact care sunt acestea. Dar lucrurile stranii nu se termină aici. Personajul constată cu stupeoare că volumul cafeniu cu închizătoare metalică dispăre, locul lui fiind preluat, pe raft, de o altă carte.

Unele aluzii sporesc ideea substratului ocult al cărții. De altfel, capitolul al VIII-lea trimite cel mai mult la ideea de vrăjitorie. Astfel, Ebba vrea să verifice dacă este vrăjitoare sau nu înotând, adică trecând testul apei. O serie de semne vin să sugereze prezența necuratului: un nor trece prin fața soarelui, fâptura din bazin dobândește o paloare cadaverică, în timp ce apa se înverzește brusc. În

fața unor asemenea probe, Thekla începe să fie cuprinsă de o spaimă teribilă, ele alcătuind niște prevestiri nefaste. Își pierde controlul și începe să se roage.

Capitolul al IX-lea zugrăvește reacțiile domnului Clement, negustorul de vinuri, la paisprezece zile de la plecarea soției sale. Rămas singur, el este cuprins de un dor imens. Tânărul s-a căsătorit și și-a amenajat o locuință confortabilă în speranța că va avea un cămin. Din păcate, după câteva luni de fericire, casa lui devine pustie. Aflat departe de ființa iubită, el se teme că se vor înstrăina. La un moment dat, primește o scrisoare, care pare a fi redactată de o străină. În mesajul ei, Thekla își motiva absența prin rațiuni superioare. Ea vorbește despre legătura spirituală predicată de biserică, după care toți oamenii ar fi egali în fața lui Dumnezeu. Din păcate, acest lucru nu este valabil și în plan social, în fața lumii. Clement vrea să o întoarcă din drum reproșându-i că și-a uitat îndatoririle conjugale. Apoi își trimite soacrul după ea.

Între timp, Thekla se îndrăgostește de tânărul baron Magnus, în care descoperă un alt model spiritual decât cel identificat odinioară în Robert Clement. Ea are impresia că, dacă nu îl va vedea, va muri. Aflată sub imperiul sentimentelor, nu se gândește la consecințele faptelor sale: disparerea domnișoarei Ebba, logodnica tânărului, răzbunarea propriului ei bărbat, condamnarea prin lege. În mod treptat, Thekla are tot mai mult impresia că este o vrăjitoare, care reușește să își invoce iubitul de la distanță prin puterea voinței sale. În momentul în care acesta apare, este convinsă că prezența tânărului se datorează harului ei supranatural. Cuprinsă de o dorință de nestăvilire, ea uită să ia măsurile de precauție necesare. Drept consecință, cei doi îndrăgostiți sunt surprinși de Ebba, care o biciuiește. Fosta prietenă îi reproșează faptul că, după ce a salvat-o, i-a răpit bunul cel mai de preț, logodnicul, deși avea deja un soț și un cămin. Drept răzbunare, o lovește și o obligă să plece. Thekla conștientizează ceea ce a pierdut abia după ce este alungată de la castel, ideea reîntoarcerii la vechea ei condiție părându-i-se o pedeapsă insuportabilă. Drept consecință, ea rostește un blestem cumplit: „Blestemată să fie casa asta! Urgia să cadă pe capul tău, cătea de lux ce ești!”.

Thekla are impresia că răul ce i se întâmplă se datorează unor forțe malefice, destinului potrivit sau necuratului. Începe să fie mânată de dorința de răzbunare împotriva celei care a alungat-o din paradisul terestru. După experiența trăită la castel, existența ei anterioară i se pare rușinoasă și umilitoare. Prin urmare, ea cere ajutorul forțelor necurate și dorința îi este ascultată. Asemenea miticului fir al Ariadnei, o mână nevăzută o conduce în noaptea și, la un moment dat, ajunge pe un drum pietruit, care luminează „ca un preș de pânză albită”. Rătăcind în întuneric, Thekla ajunge într-un luminis în care se ridica un fel de scenă improvizată. În mod treptat, ea conștientizează cu groază faptul că se găsește pe Dealul Ghilotinei, locul unde aveau loc execuțiile. Cuprinsă de o curiozitate morbidă și dorind să scape din situația în care se găsește, își potriveste lațul de gât. Vrea să moară, dar mai întâi dorește să se răzbune pe fata contelui von Schlippenbach. Crede că în curând orașul îi va cunoaște numele și va afla că avea legături cu Necuratul.

Punctul culminant al romanului îl constituie capitolul al X-lea. Acum se prezintă ședința Comisiei de judecare a vrăjitoarelor, care s-a reunit după o pauză de doi ani. Dintr-acei disprezece membri, jumătate erau preoți, jumătate doctori. În interiorul comisiei se declanșează o dispută între tradiție și modernitate, mai exact între adepții superstițiilor religioase și exponenții științelor moderne. Discipoli ai lui Cartesius, aceștia din urmă căutau certitudinile, îndoiindu-se de ceea ce era preluat din superstiții. Drept consecință, ei priveau cu suspiciune denunțurile de vrăjitorie folosite drept răfuială personală. În mod treptat, aflăm că era anchetat cazul Theklei Clement,

care, pentru a se răzbuna, o acuză de vrăjitorie și de legături cu diavolul pe domnișoara Ebba von Schlippenbach.

Andreas Coyet, secretarul Comisiei de judecare a vrăjitoarelor, dă citire procesului-verbal al anchetei. Verificările făcute la fata locului demonstrează faptul că învinuirile formulate de Thekla reprezintă de fapt niște deformări ale adevărului, care se puteau ușor demonta. Comentând dovezile, dr. Hjærne consideră că faptele relatează aparțin unui creier maladiu. El propune o reformulare a materialului, care să scoată la iveală vina pe care o are societatea față de această categorie de bolnavi. În esență, capitolul reprezintă o demitizare a celor susținute în fragmentul anterior, unde ni se vorbea despre puterile oculte ale Theklei.

Textul insistă și pe depozițiile lui Robert Clement. Puternic dezamăgit de comportamentul soției sale, acesta cere să divorțeze. Afirmă că a cunoscut-o la confirmare și că a fost urmărit de privirile ei provocatoare, dar nu putea să afirme în mod cert că a fost vrăjit sau că a fost victimă unor practici magice. Insistențele fetei l-au determinat să o ia de nevastă. Dr. Hjærne vorbește despre „excepționala capacitate a acuzatei de a transfigura realitatea, supunând-o scopurilor urmărite de ea”. Pornind de la relațiile martorilor, se reconstituie adevărul faptelor, relevându-se diferențele dintre cele două versiuni ale evenimentelor. Pentru o judecată cât mai obiectivă, sunt interogați până și lacheii și servitoarele. Toți martorii o contrazic pe Thekla. Pe baza dovezilor se constată faptul că în coliba din pădurea de lângă castelul din Sandemar nu locuia o vrăjitoare, ci bătrâna doică a Ebbei. Este menționat apoi faptul că doamna Clement a pierdut pe Dealul Ghilotinei o carte de magie neagră, pe care a furat-o din biblioteca de la Sandemar. Pentru a-i descuraja pe toți cei care ar fi fost tentați să transforme legea în vendetă personală, Thekla este condamnată la zece ani de detenție. Înainte de a ajunge în fața judecătorului, ea descoperă că seamănă izbitor cu vrăjitoarea de pe podul Blasiensholm. În felul acesta, micul roman dobândește caracter circular.

În momentul în care este dusă în camera de tortură, neobișnuita putere de imaginație a Theklei începe să lucreze din nou. Confruntată cu feroasele mecanisme ale suferinței, ea își închipuie supliciile teribile care o așteaptă. Mai mult, trăiește din plin toate ororile, înainte să fie supusă la cazne. Încapabilă să suporte torturile, ea cade la pământ, moartea eliberând-o de patimă și de durere.

Micul roman se încheie cu meditațiile doctorului Hjærne în fața cadavrului tinerei vizând diferențele dintre aparență și esență. El afirmă că numai Dumnezeu ar putea spune dacă această femeie a fost o criminală sau o bolnavă. Ea avea chipul unui înger și o frunte ce nu putea gândi decât adevărul. Recunoaște însă că a văzut îngerii mintind, „iar rostirea adevărului este o artă atât de grea cu care nimeni nu s-a născut și nici n-a murit învățat”.

DIALOGUL CU TINEREȚEA

Despre tinerețe a fost vorba la această cumpănă a anilor. Despre conștientizarea tinerei generații asupra rolului lecturii, al culturii și al cunoașterii. Despre drumul pe care-l parcurgem dinspre necunoaștere spre libertate, trecând prin bibliotecă, întâlnindu-ne cu presa literară, cu marile modele ale literaturii române, cu valorile culturii noastre în general. Un an 2023 încheiat sub semnul întâlnirilor pe care Revista de Cultură „Nord Literar” le-a avut cu membrii Cenaclului „Voci eminesciene” al Colegiului „Mihai Eminescu” din Baia Mare și cu studenții ai Facultății de Litere din cadrul Centrului Universitar „Nord”, Baia Mare, al Universității Tehnice din Cluj-Napoca. Și un an 2024 început sub semnul omagierii lui Mihai Eminescu și a Zilei Culturii Naționale.

• Nichita... ca o sărbătoare a limbii române

A fost ca atunci când, în copilărie, ne adunam la o casă, înainte de Crăciun, să repetăm colindele. În fiecare an aparent la fel, reînviând aceleași colinde vechi, pe care, de fapt, le știam, dar ne uimeam și ne bucuram de ele ca și cum atunci le-am fi auzit pentru prima oară. Era, de fapt, splendida emoție a decodării unui simbol, a deschiderii parfumului, de care – cu parcimonie – ne îngăduim să ne atingem doar la sărbători.

Așa am simțit când, la sediul Reprezentanței Maramureș a Filialei Cluj a Uniunii Scriitorilor din România, în spațiul în care îți vine să vorbești în șoaptă, să nu smintești rânduile unei lumi în care doar privilegiatii pot păși, s-a evocat personalitatea lui Nichita Stănescu, de la plecarea căruia sunt patruzeci de ani.

Nu e rutină. Nu e obligație. Nici demonstrație nu e. Este doar un firesc al lucrurilor, o discreție integrare a fiecăruia dintre cei prezenți în sărbătoare. În fiecare an, în aceeași sărbătoare. Pentru că Nichita e o sărbătoare a limbii române. Așa cum sărbătorii sunt Eminescu, Bega și toți aceia care, prin cuvânt, au îmbogățit definiția limbii române. S-au ascultat azi vorbele lui Nichita, într-o înregistrare-document păstrată de Gheorghe Pârja, grație căruia marele poet a venit de două ori în Maramureș, și s-a recitat împreună cu dascălii și cu elevii din Cenaclul „Voci eminesciene” al Colegiului Național „Mihai Eminescu”. O surpriză plăcută a fost prezența profesorului Cosmin Lauran, care a cântat câteva piese pe versuri de Nichita Stănescu și Gheorghe Pârja.

Priveam cum cirula din mână-n mână volumul de poezii, cu paginile îngălbenite, desprinse, cu note și semne din loc în loc, și mă gândeam că – da – e bine ca o carte să arate așa. Și după-amiaza s-a scurs iute spre inserare, și ploaia s-a dus spre zapadă, dar amprenta sufletească a unor asemenea momente... va rămâne.

• Workshop – „Jurnalismul cultural”

În 11 decembrie 2023, s-a derulat prima activitate din cadrul parteneriatului pe care Revista de Cultură „Nord Literar” l-a semnat cu Facultatea de Litere, domeniul Științele comunicării, specializările Jurnalism și Comunicare și relații publice din cadrul Centrului Universitar „Nord”, Baia Mare, al Universității Tehnice din Cluj-Napoca. Este vorba de un workshop organizat de lector univ.dr. Melinda Achim și lector univ.dr. Iulia Bancoș, având ca tematică jurnalismul cultural. Întâlnirea, desfășurată în Sala de conferințe

a Bibliotecii Facultății de Litere din Baia Mare, la care au participat studenții din anii I, II și III de la specializarea Jurnalism, a vizat teme precum: marii cronicari români la începuturi; profilul jurnalistului de cultură; istoricul, cronicării și tipurile de cronică în Revista de Cultură „Nord Literar”; elementele de stilistică a cronicilor culturale; genurile culturale în media digitală.

Studenților le-au fost prezentate provocările cărora trebuie să le facă față jurnalismul cultural în contemporanitate, precum și elementele obligatorii de care trebuie să se țină cont în realizarea cronicilor culturale. De asemenea, s-a prezentat un scurt istoric al instituției și s-au amintit evenimentele importante pe care revista le-a organizat în ultimul an. S-a vorbit despre strategia de promovare a revistei și despre acțiunile propuse pentru lărgirea nișei de adresabilitate, fără a scădea standardul valoric al revistei.

Studenții au avut prilejul să răsfoiască revista, să afle detalii despre rubricile și despre autorii care semnează în paginile acesteia. S-au prezentat și suplimentele sub formă de carte pe care Revista de Cultură „Nord Literar” le-a realizat, precum și detalii despre dezbaterile care s-au provocat în ultima perioadă în paginile publicației și s-au oferit informații despre primul târg de carte organizat în Baia Mare cu prilejul aniversării a douăzeci de ani de la înființarea instituției. Viitorii jurnaliști s-au arătat interesați de activitatea instituției, de conținutul publicației, de felul în care se realizează o cronică literară, de pașii care trebuie urmați pentru a publica într-o revistă culturală.

• Podcast – „Tinerii, cultura și presa”

De ce ne sunt dragi acești copii? De ce acceptăm de fiecare dată invitațiile lor și ale dascălilor lor? Cum de ne facem timp pentru dialogurile cu ei? De ce ni-i dorim aproape de Revista de Cultură „Nord Literar”?

Răspunsurile vin singure, doar la o simplă privire în jur. Pentru că ei sunt cei care urmează. Pentru că nu există mai frumoasă bucurie pentru generația matură decât aceea de a-i avea aproape, de a le transmite, de a le spune, de a-i călăuzi pe cât se poate. De a vedea cum deschid ferestre spre ascultare și spre înțelegere.

În 18 decembrie 2023, a fost primul podcast dintr-o serie de asemenea demersuri ale studenților de la specializarea Jurnalism din cadrul Facultății de Litere a Centrului Universitar „Nord”, Baia Mare, desfășurat în ministudioul de televiziune

al facultății. Am avut privilegiul primului invitat, al celui care absoarbe toate emoțiile începutului, toată energia entuziasmului interesat al celor copii care s-au documentat impecabil. Trei studenți, Georgiana Săsăran, Daiana Hanțig și Alexandru Chira, îndrumați de dascălul lor Andrei Alexandru Achim, au fost protagoniștii unei serii care mi-a amintit de începuturile presei postdecembriste, de bucuria experimentului, de frumusețea dialogului. S-a vorbit despre colaborarea dintre instituțiile de cultură și tineri, despre activitățile pe care Revista de Cultură „Nord Literar” le derulează pe acest palier, despre provocările la care tânăra generație e nevoită să facă față, despre importanța și eficiența comunicării dintre generații, despre presă, despre rolul fundamental al culturii și al lecturii, despre literatură și despre modelele pe care le oferă.

Toate aceste acțiuni desfășurate împreună cu studenții sunt parte a convenției pe care Revista de Cultură „Nord Literar” a semnat-o cu Facultatea de Litere și se înscriu în programul „Adolescența și excelența”.

• Cu Eminescu printre tineri

Am simțit o splendidă solidaritate între instituțiile de cultură din subordinea Consiliului Județean Maramureș, într-o nobilă cauză numită Eminescu. Pentru că Eminescu în sine este o cauză, care poartă numele culturii române, al fibrei acestui neam, al esenței de românism.

În 15 ianuarie 2024, muzele, școlile, liceele, scenele au fost spații al versului și-al muzicii. Pentru că s-a recitat și s-a cântat pe versuri de Eminescu, sărbătorindu-l astfel pe marele poet și omagiiind Ziua Culturii Naționale. Revista de Cultură „Nord Literar” a fost partener în spectacolul Ansamblului Folcloric Național „Transilvania”, „La Steaua care-a răsărit”, desfășurat pe scena Colegiului de Arte din Baia Mare și pe cea a Colegiului Național „Mihai Eminescu” din Baia Mare, precum și în evenimentul organizat cu acest prilej de Centrul Județean de Conservare și Promovare a Culturii Tradiționale „Liviu Borlan”. Dincolo de muzică și de versuri, s-a vorbit despre Eminescu din diverse perspective: aceea de poet genial ori cea de jurnalist lucid și incomod, care a criticat demagogia epocii în care a trăit.

• Eminescu la Palat

În 16 ianuarie 2024, la Consiliul Județean Maramureș, s-a derulat a doua parte a evenimentelor dedicate lui Mihai Eminescu și Zilei Culturii Naționale, grație parteneriatului dintre Revista de Cultură „Nord Literar”, Ansamblul Folcloric Național „Transilvania” și Reprezentanța Maramureș a Filialei Cluj a Uniunii Scriitorilor.

Această zi a fost dedicată evocării personalității lui Mihai Eminescu în cadrul unui dialog al scriitorilor maramureșeni. De asemenea, în discuție s-a adus pe tapet imaginea poetului așa cum a fost prezentată de contemporanii săi și s-a vorbit despre dificultatea traducerii poeziei lui Eminescu.

Partea a doua a manifestării a avut loc în holul mare al Palatului Administrativ, unde artiștii Ansamblului Folcloric Național „Transilvania” au oferit scriitorilor maramureșeni și publicului prezent un spectacol de poezie și muzică pe versurile lui Mihai Eminescu.

Dana BUZURA-GAGNIUC

Foto: Ștefan Bela, Daiana Hanțig, Raluca Hășmașan, Monica D. Căndea

FRATELE NOSTRU GÉRARD BAYO

Născut în 1936 la Bordeaux, Franța, Gérard Bayo, autor a peste douăzeci de volume de poezie și unul dintre cei mai interesați exegeți ai lui Rimbaud, laureat al Premiilor „Artaud” și „Lucian Blaga”, este un căutător de adevăr interesat de puterea magică a verbelor și nu a vorbelor, ale cărui poeme, deja cunoscute publicului de la noi, sunt tot atâtea căi spre adâncurile sufletului omenesc, tot atâtea mâini întinse celui de lângă tine.

Dimensiunea cosmică a ființei omeneste, sacralitatea ei, iată cel mai important lucru pentru acest poet care nu ezită să se implice, pentru acest prieten al României pentru care Maramureșul rămâne un spațiu privilegiat.

Fratele nostru întru poezie, prietenul indefectibil al lumii românești, poetul Gérard Bayo ne-a părăsit. Cel care purta în suflet și aducea în poemele sale spațiul și oamenii acestui pământ, cel îndrăgostit de Maramureșul unde „umblă-n pace și fără de grabă / fiii și ficele unei stirpe de regi”, cel care elogia Mureșul și pe Lucian Blaga și se lăsa sedus de cântecul unei femei din Arieșeni, cel cu care am privit la Desești, dimpreună cu Gheorghe Pârja, într-o încântată noapte de mai, „stelele strănse-mprejurul unei mese ceeste / de la care niciunul, dintre cei de față, / n-ar fi lipsit”, a plecat spre Câmpilele Elizee. Lăsându-ne mai săraci de omul și scriitorul pentru care România a fost o a doua patrie. Un scriitor care, de-a lungul întregului său parcurs poetic prodigios, a fost un explorator al adevărului despre om. Cu ajutorul cuvântului, ca putere magică a Verbului creator. Conștient că aici va găsi dimensiunea indispensabilă poeziei, cea căldură a sufletului fără de care totul, și cu atât mai mult poezia, nu e decât uscăciune și mortificare.

Tot ceea ce se află în poezia lui Gérard Bayo și ne cheamă se afla demult în noi, fără să ne dăm seama: umanitatea noastră dureros de luminoasă care izvorăște din poemele sale. Și care se dovedește cu atât mai sfâșietoare, cu cât e luminată de conștiința că izvorăște din partea cea mai tăcută și mai umilă a ființei omeneste. A ființei sfărămate în cuptoarele celor mai teribile experiențe ale secolului al XX-lea, care sfășie inima fraternală a poetului: „O, morții, unde / locuiesc ei când și-au sfârșit rătăcirile?” se întreabă el într-un poem. „În inimile noastre, în inimi precum a ta”,

Gérard Bayo și Horia Bădescu, la reședința poetului francez

i-am putea răspunde. Căci de la volumul său de debut până la cel din urmă, universul poetic al poeziei lui Bayo e spațiul al cărui centru irradiant îl constituie *celălalt, seamănul*.

Ca orice poet adevărat, el își urmează drumul către sine însuși păstrând mereu conștiința apartenenței la destinul omului și la experiențele traversate de umanitate de-a lungul istoriei sale. Tot ceea ce dă valoare și constituie umanitatea omului, conștiința condiției sale putem regăsi aici. Gérard Bayo vorbește despre viață și moarte și, mai ales, despre iubirea salvatoare. Fiindcă acesta e omul și răspunsul pe care-l dă. Omul făcut din uitarea și memoria care se unesc pentru a da seamă. Din uitarea căreia trebuie să-i dăm drept la existență, dar, mai cu seamă, din memorie, dacă vrem să aflăm cu adevărat cine e omul, să aflăm care sunt și au fost faptele sale și, mai ales, dacă are un viitor. Fiindcă memoria e aceea care supune judecării conștiinței existența noastră. Ea e pașaportul nostru pentru mâine. Putem ști fără să ne reamintim? Nu! Putem ierta fără să știm? Nu! Și putem să sperăm un mâine fără să ne reamintim, fără să știm, fără să iertăm? Chestiune capitală, la care răspunde poezia lui Gérard Bayo: da, putem spera! Lumea începe în fiecare zi pentru a ne ajuta să trăim timpul care trece „al nostru / doar al nostru”. Timpul care trece și lumea din care „ți rămâne ceea ce știi / ceea ce-ai adun / și nu poți spune. / Nu-ți rămâne nimic. Doar memoria, visul / și durerea”. Și mai ales, iubirea”. Singura care învinge și iartă, care salvează și ne permite să credem că va exista mereu o nouă zi.

Poemele lui Gérard Bayo îi reamintesc unei Europe adesea amnezice trădările a căror victimă a fost și este umanitatea, cruzimea fără sens și totodată iertarea. O iertare insuportabilă în blândetea sa manifestată printr-un surâs, printr-o lacrimă, printr-un pumn în stomac, prin tăcerea care vorbește. *Ecouri, tușe discrete, fulgurații de umanitate, sclipiri ale vieții care cheamă, care tănesc aproape peste tot și se adaugă pentru a da sens poemului. În marea aventură a victișii și a morții, pe care el ne-o povestește, nu suntem singuri. Vocea lui calmă și gravă ne vorbește despre aceste adevăruri esențiale într-un limbaj care folosește o sintaxă fracturată, unde verbul pare adesea a nu fi prezent, fiind totuși acolo, unde *cuvintele se iubesc cu tăcerea*, cum ar fi spus Michel Camus. Un limbaj atât de ușor de înțeles de către aceia care se deschid omului, existenței acestuia și dramelor pe care le implică aceasta. Poezia lui în apnee, fracturată în aparență, dar mereu fluidă și melodiosă, ne îrvăluie cu farmecul ei subteran, ducându-ne spre lumină și înțelegere. O poezie puternică, atașantă, dar de o discreție exemplară. O poezie care se scrie între „suspinul unui cântec de dragoste” și durerea celui alt, între strigătul exasperat în fața incapacității omului de a îrvăța și de a înțelege lecțiile dure ale istoriei: „Atâtea primăveri / înfloresc în lume / străine una de alta. / În sunetul trompetelor, ah, Doamne, / cât de lungă e preistoria” și pacea trăită pe prispa unei case românești din Apuseni sau de lângă Sighet, între promisiunile și incertitudinile primăverii.*

Precum scriam cândva, poezia lui Gérard Bayo e adevărată pentru că e trăită. Ea e profundă pentru că e esențială și frumoasă, fiindcă-i atinsă de „aripa vie a îngerului”. „Nu ești mai poet fiindcă vrei”, scrie el pe bună dreptate. Dar el este. Un poet și un om. Seamănul nostru care ne știe suferințele și speranțele, mizeria și grandoairea, umanitatea noastră. Fratele care ne vorbește. Cel care vorbește cu vocea sa pentru noi... ca să ceară iertare în numele nostru. Ca să ne vindece și să ne salveze. Să ne ajute să deschidem ușa spre mâine. Precum „arboarele vieții din Botiza / care crește / pe porțile satului / nu are nici trunchi, nici frunze, / nici crengi. / El și-a găsit deja / pământul / în afară de sine”. Opera lui se constituie ca o privire lucidă și necesară într-o lume care pare a-și fi pierdut reperele. Iar el, asemenea arborelui vieții din Botiza, și-a găsit deja pământul: în noi și-n eternitate.

Îndărătul vechiului portal

Ninge cu tăcere și timp
îndărătul portalului vechi, încă ninge
durată.

Există un copac
cu trunchiuri multiple, tăcut,
liniștit.

Pentru viața omului, soarele nicipând nu se stinge.

Aici stelele nu se nasc,
nici nu mor.

Cei ce duc viața în ei
să-și spele
măinile la ieșire,

ziua însăși
e-ngropată de trupuri.

Coline

Celei care există
și nu există, chipului înaripat, să-i rămâi credincios.
Celei ce te știa,
în singurătatea colinelor, atât de aproape.

O oră
de primăvară și deja cicatricile cerului.

O oră de primăvară
Care niciodată nu durează.
Aceleia pe care doar tu o iubeai
și care poate
pe nimeni nu iubea. Singurei
care durează.

Întrezărita tinerețe eternă.

Prea repede-ncepe
viața fără să sfârșit.

O oră

a dimineții, marea pustie. Duse-s câmpurile
de asfodels
și agapant.

Țintuite stelele
îndărătul lumii acesteia.

Prietene, viața
care te părește, tăcerea ei

poartă-n sine de-acum
eterna tăcere a lumii.

Din noapte

venim,
rouă, rouă de lacrimi
peste noi înșine – în acea zi –
așternută...
Din muțenia nopții, din răsuflarea
care se depărtează venim.
Cât de blând și de-nlăcrimat
cântecul adevărat pe care nu îl auzi.

Câmpie calmă

Furtuna –
aniversarea din 9 mai e a ta,
lasă totul deoparte:
până la crengile cele mai 'nalte
destramă norii
și bucură-i pe copii,
dar n-atinge capacul sicriului tău
de lângă zidul bisericii.
Pune-ți mâna în fața ochilor
și începe-a vorbi.
Aproape de tine sunt câmpurile,
liziera pădurilor.

Desești

Coline, de ierburi înalte-ndulcite și de-un
brusc avânt
cîteodată curmate

precum năvala soarelui când
doar de-acoperișuri să se apropie
poate, acolo,

unde umblă-n pace și fără de grabă
fiii și ficele unei stirpe de regi,

coline
de puțină iarbă roșcată-ndulcite,
ai spune că cineva peste voi
a plâns de curând.

Fără titlu

Arboarele vieții din Botiza
care crește
pe porțile satului

nu are nici trunchi, nici frunze,
nici crengi.

El și-a găsit deja
pământul
în afară de sine.

Împrejur noapte neagră

Ultima va sosi pagina
poemului
dintotdeauna scris pentru mine,

dintotdeauna
de viață și nu de mine.

Dintotdeauna scris, ignorat. *

Prezentare și traducere
de Horia BĂDESCU

FOCURI PE DEALURI

Delia MUNTEAN

Apărut inițial în anul 2018 la Editura Aureo din Oradea, reeditat în 2020, volumul *Cântec șoptit unei zâne*, semnat de Paulin Octavian Boldiș, cuprinde primele des-

scrieri ale acestuia pe tărâmul poeziei. Sunt întâlniri mai vechi și mai noi, cărora le sosise vremea să fie încredințate tiparului. Le-au urmat, la intervale scurte, culegerile *Peronul unei iluzii* și *Magnetica* (ambele publicate în 2021), apoi *Păpădiile spaimei* (2022).

Dacă le primim laolaltă, remarcăm fidelitatea față de registrul tematic propus chiar de la început – iubirea, existența cotidiană, trecerea timpului, cunoașterea și autocunoașterea, serisul –, repertoriu al cărui concretizări poetice gravitează pe orbita ce înconjoară vocea autorială. Avem de-a face astfel implicit cu un autopoortret în devenire, unul viu, care capătă cu fiecare nou volum nuanțe suplimentare, menite a ne dezvălui o personalitate umană și artistică ce învață să-și locuiască după o grilă subiectivă timpul dat și mai ales să se impace cu o ambițioasă nu întotdeauna îngăduitoare cu ființa. Piesele au, de aceea, o pregnantă dimensiune confesivă, pe care autorul nu simte nevoia să o mascheze/să o protejeze prin apelul la formule poetice subtile. Dimpotrivă, ne întâmpină în creațiile sale o accentuată tranzitivitate, o atitudine ce simplifică semnificativ comportamentul instanței receptoare. Comunicarea aproape nudă a sentimentelor și a dispozițiilor proprii (în majoritatea textelor) configurează un tablou lirico-afectiv lesne de identificat în peisajul social comun, făptura biografică refuzând retragerea sfidător-orgolioasă în tunelul de fildeș, departe de semeni, și optând pentru reflectarea francă, necomplicată a unor trăiri și a unor priveliști interioare general-umane. O atare disponibilitate de împărțășire e adresabilă cu precădere consumatorului mediu de literatură, mai puțin lectorului rafinat, degustător al unor fapte de lirism care să îi solicite sporit competențele și să îl îmbie înspre satisfacții emoțional-spirituale superioare.

Să revenim la cartea cu care debutează autorul. După cum ne previne și titlul, predomină în ea dimensiunea erotică, exprimată în zvâcniri

lucid-pasionale (glazurate cu un hâțiș de puncte de suspensie și de semne ale exclamării), îmbrăcate uneori în epistole/cântece elogiînd femeia (*Focuri pe dealuri*, *Mă uit la gura ta rostind cuvinte*, *Și ce nebun ai fi dacă nu te-aș iubi*, *Să-ți țin călcăiele în palme*, *Haute-couture*), inserate alteori în miniscenarii narative (*Stea pentru mine*, *Neculesele nuci*, *Arșiță*, *Telefon așteptat*, *Vii?*, *Casa cu stele*, *Prilej*).

Dacă, de regulă, în lirica de dragoste, bărbatul-poet înveșnicește prin creația sa persoana iubită, în poeziile de acum femeia este cea care atribuie, chiar și provizoriu, plusvaloare existenței partenerului: „Tu ești ca o clepsidră parfumată, / ascunsă de a trecerii nisipă, / secunda mea eternă, fermecată / desprinsă dintr-un timp de altădată, / ca să mă faci nemuritor o clipă...” (*Mă uit la gura ta rostind cuvinte*). Efemeritatea condiției proprii pare astfel mai puțin îngoasantă („dar nemurirea când ne-a fost luată, / iubirea ne-a fost oferită-n schimb!” – *Atâta am în lumea asta, o iubită!*), eforturile elului îndrăgostit focalizându-se asupra cuceririi forțăreței în care se ascunde femeia visurilor: „În fiecare zi la luptă ies / de dimineață de la prima oră, / cu mine însumi mă lupt mai ales / și dorul meu ce tainic te adoră! // Și îmi aduc cu mine legiuni / de fluturi și de pășări colorate, / zale de fier îmi pun pe slăbiciuni, / că vreau să intru în a ta cetate! // Solie îți trimit – un porumbel / să te anunț că ești înconjurată / de trupe care au ca port-drapel / o orhidee albă, parfumată! // [...] Dorința mea e să te cuceresc / și nu există semne de ntrebare, / cu scopul declarat că te iubesc, / te voi asedia fără-necetare!” (*Stare de asediu*).

Odată demonstrate vitejia, perseverența și puterea de sacrificiu ale „luptătorului”, se porcede la construirea împreună a unei altfel de cetăți, proiect ce va dura o viață întreagă și în care rolurile se vor dovedi firesc delimitate: „Să fi lumină în această casă / cu râsul tău să impregnez peretii, / să scriu pe ușa casei: Ești frumoasă / și proaspătă ca roua dimineții! // Și timpul ca un abur să dispară, să fie numai clipe nesfârșite / și să-ți sărut în fiecare seară / a tale tălpi desculțe, prea-iubite!” (*Casa cu stele*). Apariția femeii provoacă transformări în preocupările cotidiene ale instanței masculine, silite a-și adapta strategia existențială și programul de creație la expectanțele vieții împreună (*Rețetă de fericire*). Generează însă și interminabile autointerogații,

la care se caută răspunsuri tot prin intermediul scrisului: „Viața asta oare ce-i, / pahar pe jumătate plin, / ureche fără de cereci / sau doar surăș de arhelchin? // Pahar pe jumătate gol / sau cântec fără niciun rost, / un crivăț rece sau domol, / zefir al zilelor ce-au fost?” (*Cuier-pom*). Poemele îi vin în sprijin elului amorezat și atunci când e nevoit să aleagă veșmintele iubitei (*Haute-couture*) ori când o pânzăse traversând burgul (*Îmi răsari cu soarele*).

Deprins fiind alfabetul conviețuirii, se cuvine ca acesta să fie transmis, îmbogățit, urmașilor („Fiule, să-ți alegi o femeie / dar să fie sculptată din dor, / să fie de jar, s-aibă-n ochi curcubeie / și să știe vorbi tuturor! // Să nu cauți să fie frumoasă, / după canoanele celor din jur, / ci să fie dulce și dragăstoasă / [...] / Atent să fii la tot ce îți spune, / la ce-și dorește, la ce visează / și să nu crezi că-s nimicuri comune / lucrurile ce-o interesează...” – *Învățătura pentru un fiu*), nu doar pentru o dreaptă înțelegere a femeii, cât și într-

gestionarea lucidă, în cunoștință de cauză, a relației. Bărbatul o va răsplăti închinând ode frumuseții și virtuților iubitei (*Ochi sinonimi*, *Stea pentru mine*, *Aseară*, *Iubita mea*), va realiza însă că exercițiul scriptural nu reușește a exprima pe deplin amploarea sentimentelor („iubirea ce-ți-o port nu-ncape-n rime, / tot ce îmi dai nu-ncape în poezii” – *Rochie de maci*).

Emoțiile sunt comunicate retoric, prin exploatarea, în cele mai multe cazuri, a unui portativ stilistic colocvial (să fie o aluzie la coborârea poeziei în stradă?), cu linkuri către vârsta adolescenței a celui și a liricii: „Am să te port în gând și nu îți cer / decât să faci cum poți, să-ți fie bine, / și ori de câte ori te uiți la cer, / să te gândești, iubita mea, la mine... // Când ai să vii, te rog să-mi povestești / tot ce-ai văzut. Muzeu sau vitrină! / Dar nu uita să-mi spui că mă iubești / și că întruna ți fost dor de mine!” – *Cea mai frumoasă dintre Grații*; „strălucești ca pomul de Crăciun!” (*Copil sărac la bradul de Crăciun*); „Galateea mea din cuvinte / cu parfum dulce și telefon, / iartă-mă că sunt / doar un Pygmalion” (*Galateea mea*); „că singur fără tine, nu mai pot!” (*Degeaba ninge dacă nu ești tu*); „mă uitam la tine ca la soare”, „te voi întâmpina cu tot respectul” (*Sperietoarea de ciori*); „Vii, ce zici?” (*Hai să ne luăm pământ pe Lună*); „și când ating genunchii tăi, suspin!” (*Rochie de maci*); „Nu mă bocesc și nu mă plâng de milă”, „te rog frumos, din suflet, să mă scuzi...” (*De ce te chem?*) ș.a.m.d.

Alteori, caută să o impresioneze pigmentându-și discursul cu tot felul de capturi mai sonore, neologice unele sau de prin diverse domenii, împrumuturi mai degrabă nepoetice („sint cum în mine se secretă / a fericirii endorfine”, „Ești precursor de bucurie”, „și nu erau calculatoare / și nici nevoie de cuvinte” – *Cu ochelari de soare*; „îmi dă siguranță, / lângă ea, pot eu însumi fi!” – *Tine of my life*; „mai bine vezi cât e profitul lor” – *Nu-ți vinde sufletul*; „cu râsul tău să impregnez peretii”, „siguranța faptului că mâine / o să-ți admir surășul iarăși ție!” – *Casa cu stele*) sau combină în același text elemente contrastante stilistice („nu te deranjează”, „fii de acord”, „insist” cu „vecernii”, „colind”, „câinosul crivăț”, „drămuț”). E un semn, probabil, că amorul dă peste cap emisia lirică, zăpăcește îndrăgostitul amator de versificări: „...Sunt un romantic incurabil, / dintr-un alt timp aici venit, / iubindu-te irepetabil, / esențial și infinit!” (*Cu ochelari de soare*).

Pe nepregătite însă, apare înainte-ne câte un salt mai îndrăzneț către metafizic, ce salvează onoarea versificatorului. Ne gândim, printre altele, la poezia intitulată *Focuri pe dealuri*, alcătuită din strofe ample, de câte opt versuri, și un catren final, text în care autorul izbutește să se elibereze pe alocuri de povara rimei: „Pe dealurile sufletului meu / am aprins focuri / și-n somn parcă te-aud venind / spre-acele locuri! / [...] și-n visul meu prea plin de dor, / se-arată semne / și mă întreb îngrijorat / de mai am lemne, // Să pot să fac orice ar fi, / să ardă focul / să nu te rătăcești cumva, / negăsind locul / [...] Ard focurile... Poți veni, / găsește drumul! / și dacă flăcări n-or mai fi / urmează fumul, / tot trebuie să mă găsești, / șezând pe pietre / și focurile aprinzând, / acolo-n vetre... // Și dacă lemne n-o să am, / sub cer și stele, / pe mine însumi mă voi da / să ard în ele”.

Cam așa se prezintă exercițiile din primul volum al lui Paulin Octavian Boldiș. În culegerile de mai târziu, autorul s-a mai debarasat de unele excese ori nesigurante, semn că poezia începe să-i facă cu ochiul.

MIRCEA POPA - 85

Gheorghe PÂRJA

Cunoscutul critic și istoric literar, universitarul Mircea Popa, s-a născut în 29 ianuarie 1939, în localitatea Lazuri de Beiuș, Bihor. A absolvit Facultatea de Filologie a Universității „Babeș-Bolyai” (1960), având un doctorat în Litere, cu o teză despre Ilarie Chendi (1970). A fost cercetător științific și șef de sector la Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu” din Cluj-Napoca (1963-2009). A fost profesor la Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia (1992-2010). Conducător de doctorate din 1994, având în palmares peste cincizeci de teze conduse și alte treizeci în comisii.

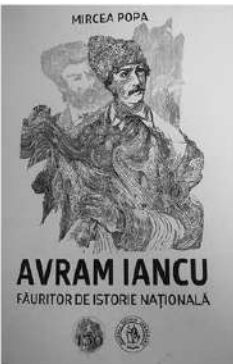
Este autorul unei impresionante opere literare, care s-a bucurat de recunoașterea specialiștilor și a publicului cititor. Aprecierea s-a convertit în numeroase premii și distincții. De la premii ale Academiei Române la Premiul pentru Critică și Istorie Literară al Revistei de Cultură „Nord Literar”, ordinul „Meritul Cultural în Grad de Cavalier”, titlul de Senior al Clujului, Premiul

Uniunii Scriitorilor din România, titlul de Cetățean de Onoare al municipiilor Blaj și Cluj-Napoca și al localităților Lazuri de Beiuș și Popești.

A colaborat la numeroase volume, a îngrijit și a prefătat mai multe ediții. Este o prezență activă în străinătate, cu cărți și articole. Atenția istoricului literar s-a îndreptat asupra tuturor laturilor vieții și activității unor personalități, oameni de cultură, scriitori, valorificând contribuția lor la afirmarea politică a românilor transilvăneni. Este preocupat de sociologia literaturii. A semnalat manuscrise și cărți vechi românești, unele necunoscute. S-a preocupat și de istoria presei transilvănene și a abordat și studiile comparatiste.

În calitate de critic, urmărește viața literară actuală, recenzând cu competență atât opere literare, cât mai ales lucrări de istorie și critică literară. Scriitorul Ion Cristofor consideră că „Mircea Popa este mai mult decât un critic și istoric literar. Este o instituție. A scris o bibliotecă întreagă. Este un industriș de o hărnicie extraordinară. Ne-a dăruit o bibliotecă dedicată personalităților transilvane”.

Pentru mine, Domnia Sa este cărturarul care a făcut lumină în trecutul literaturii române pentru a cunoaște ziua de mâine. Îl cunosc de multă vreme. De la întâlniri literare clujene și maramureșene, de fiecare dată fiind fascinat de noblețea discursului și de ineditul ideilor. La mulți ani, domnule profesor!

AVRAM IANCU - IPOSTAZELE EROULUI

Gheorghe PÂRJA

Îmi amintesc cu drag de profesorul de istorie din liceu, care ne-a vorbit cu patos despre Avram Iancu, eroul transilvan despre care știa multe detalii și ne scria pe tablă. Ultima lui Voință: „Unicul dor al vieții mele este să-mi văd Națiunea mea fericită!”. Prin ani, am adunat

cărți despre Avram Iancu tocmai pentru a înțelege unicul dor al vieții lui. Fiecare carte era un pas spre cunoașterea unui timp istoric și a eroului care l-a definit. Apariția cărții *Avram Iancu, făuritor de istorie națională*, alcătuită de criticul și istoricul literar Mircea Popa, apărută la Editura „Școala Ardeleană”, Cluj-Napoca, 2022, este un eveniment. A marcat 150 de ani de la moartea Eroului, dar a venit și cu o viziune amplă asupra ipostazelor lui.

Profesorul clujean, un valoros și statornic colaborator al revistei noastre, și-a câștigat un merit prestigiu printre scriitorii și filologii din mediul cultural transilvan și românesc. Cele optzeci de cărți publicate, ca autor, coautor, editor și coordonator, depun mărturie despre preocupările sale intelectuale. În această vastă operă sunt ușor de decupat atitudini ferme, argumente exprimate public în presa literară. Este vocea istoricului și a criticului literar de formație solidă, cu un real har exegetic, a polemistului cu verbul tăios, dar pus în cadența logicii.

Volumul reunește articole, recenzii scrise prin vreme de Mircea Popa, la cărți al căror personaj central este Avram Iancu, despre cultul lui în literatură și istorie. Studiul introductiv al profesorului, care prefătează volumul, plasează locul Eroului în literatură și în istoriografia română. Vocația sa de cărturar, de asiduu cercetător al arhivelor, de la ziare de epocă la cărți rare, dar și la opere de referință despre acest fascinant personaj al destinului nostru, l-au făcut să-i creioneze acest portret: „Avram Iancu trebuie văzut ca un vizionar. El este creatorul statului român național la 1848, eliberând Munții Apuseni de încercarea maghiarilor de a-i cuprinde și instituind acolo o primă conducere românească, un colț de țară rămasă sub ascultarea lui. Toate după modelul roman”.

Profesorul Mircea Popa argumentează în această carte că Avram Iancu nu este numai un profund personaj istoric, ci și un cuceritor personaj literar. Spiritul revoluției ardeleni, inclusiv figura tutelară a Iancului se regăsește în romanul *Geniu pustiu*, al tânărului Eminescu. Apoi, Lucian Blaga a prins drag de statura măreață a Eroului, scriind drama *Avram Iancu*. Profesorul Popa apreciază că „Blaga avea nevoie de un astfel de personaj, deoarece el corespundea cu ideea lui de a restitui din punct de vedere dramatic câteva dintre figurile legendare ale mitologiei și istoriei populare”. Piesa lui Blaga a fost socotită un eveniment de maximă importanță în

dramaturgia noastră. În viziunea lui, personajul are o menire mântuitoare pentru neamul românesc.

Citând cuvintele Mântuitorului, ne îndeamnă la încredere și optimism: „Iată, împărăția lui Dumnezeu nu vine cu semne din afară. Căci ea este în lăuntrul vostru”. Autorul nostru comentează lucrarea lui Ioan Pop-Florantin, *Avram Iancu. Regele Carpaților*, cel dintâi roman istoric închinat eroului din Munții Apuseni, carte scrisă după „publicațiuni și comunicări date de martori oculari și părtași la lupte”. Faptele erau relate de povestitoarea Varvara, pe parcursul a șapte nopți, prima narațiune fiind despre istoria cetii lui Pinteza Viteazul, cel care a luat pe cont propriu pedepsirea unor nemeși fără inimă. Cartea are meritul de a fi popularizat figura eroică a lui Iancu. Șirul autorilor comentați continuă cu poemul dramatic, versificat, al reghinianului Alexandru Ceușianu, un scriitor fascinat de personalitatea lui Avram Iancu.

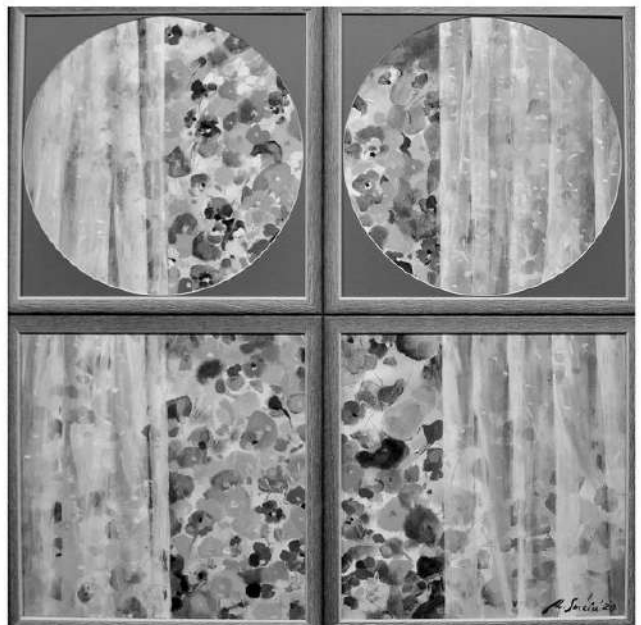
Cu ocazia adunării generale a ASTREI, de la Aiud, din 2018, domnul profesor Popa află despre un roman recent editat, cu titlul *Avram Iancu*, scris de regretatul profesor Ovidiu Hulea. Romanul postum e conceput ca o mare frescă a Revoluției Române de la 1848. În suita de opere comentate se înscrie și cartea regretatului său prieten, istoric și critic literar Mircea Tomus, *Glontul de argint sau adevărata moarte a lui Avram Iancu*. Din sihăstria Munților Apuseni, cunoscutul poet Teofil Răchiteanu vine la masa istoriei cu volumul *Patimile după Iancu*, în care eroul este investit cu „capacitatea de metaforă dominantă, de simbol al destinului zbuciumat al Ardealului”.

Generoase sunt culegerile de folclor, în care erou de doină trăgănată este Avram Iancu. Așa a intrat în istoria neamului, acolo unde numai sfinții și bărbații întemeietori de țară își găsesc un loc etern în memoria colectivă. A fost și personaj de scenariu de film, în viziunea unui maghiar care semna Domokos-Haraga Balasz. Autorul a știut să depășească prejudecățile și tradiția istoriografiei maghiare, avându-l ca personaj pe Avram Iancu. Ne-a oferit o viziune veridică privind viața și acțiunile eroului nostru național. În capitolul *Avram Iancu, pe arena istoriei* ne apropie de timpul nostru, cu manifestări de rang, puse la îndemâna noastră de Societatea Cultural-Patriotică „Avram Iancu”.

Așa a fost cea dintâi evocare biografică pe care lumea cărturărească din Ardeal a dedicat-o Craiului Munților de Iosif Sterca-Șuluțiu.

Apoi, moțul Al. Ciura scrie despre moțul Avram Iancu. Este comentată cartea istoricului Gelu Neamtu, *Avram Iancu - mit, realitate, simbol*, apărută în 2012, fiind socotită de profesor adevărata istorie a unui erou. Muzeograful bihorean Florian Dudaș s-a preocupat de destinul lui Avram Iancu în tradiția românească. Profesorul Mircea Popa ne prezintă evenimentul cel mai de seamă al anului 2022, comemorarea pe plan național a împlinirii a 150 de ani de la moartea eroului național, întâmplată la 10 septembrie 1872, la Baia de Criș.

Cartea la care m-am referit aici este un omagiu adus lui Avram Iancu. Un volum poliedric armonios, pus în arhitectura unei vocații unice. Măiestria cărturărească a cercetătorului se oglindește în această izbândă intelectuală care ne demonstrează că simbolul Iancu e mai actual ca oricând. Cartea explică de ce. Nu uit a spune că acest an, 2024, a fost instituit Anul „Avram Iancu”, printr-o lege promulgată de președintele țării, marcând două sute de ani de la nașterea Eroului Național. Închei cu o constatare a profesorului Mircea Popa: „Destinul frânt și nefericit al acestui mare vizionar și vizionar a fost comparat nu de puține ori cu acela al lui Eminescu. Amândoi iluștri în zborul ideatic al gândirii lor, eliberate de orice sentiment meschin și limitat. În ciuda tineretii lor, au fost mari întemeietori, fascinante personalități, și fac parte din categoria Părinților Patriei”.

MIRCEA POPA - 85

Gheorghe PÂRJA

Cunoscutul critic și istoric literar, universitarul Mircea Popa, s-a născut în 29 ianuarie 1939, în localitatea Lazuri de Beiuș, Bihor. A absolvit Facultatea de Filologie a Universității „Babeș-Bolyai” (1960), având un doctorat în Litere, cu o teză despre Ilarie Chendi (1970). A fost cercetător științific și șef de sector la Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu” din Cluj-Napoca (1963-2009). A fost profesor la Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia (1992-2010). Conducător de doctorate din 1994, având în palmares peste cincizeci de teze conduse și alte treizeci în comisie.

Este autorul unei impresionante opere literare, care s-a bucurat de recunoașterea specialiștilor și a publicului cititor. Aprecierile s-au convertit în numeroase premii și distincții. De la premiile ale Academiei Române la Premiul pentru Critică și Istorie Literară al Revistei de Cultură „Nord Literar”, ordinul „Meritul Cultural în Grad de Cavalier”, titlul de Senior al Clujului, Premiul

Uniunii Scriitorilor din România, titlul de Cetățean de Onoare al municipiilor Blaj și Cluj-Napoca și al localităților Lazuri de Beiuș și Popești.

A colaborat la numeroase volume, a îngrijit și a prefătat mai multe ediții. Este o prezență activă în străinătate, cu cărți și articole. Atenția istoricului literar s-a îndreptat asupra tuturor laturilor vieții și activității unor personalități, oameni de cultură, scriitori, valorificând contribuția lor la afirmarea politică a românilor transilvăneni. Este preocupat de sociologia literaturii. A semnalat manuscrise și cărți vechi românești, unele necunoscute. S-a preocupat și de istoria presei transilvănene și a abordat și studiile comparatiste.

În calitate de critic, urmărește viața literară actuală, recenzând cu competență atât opere literare, cât mai ales lucrări de istorie și critică literară. Scriitorul Ion Cristofor consideră că „Mircea Popa este mai mult decât un critic și istoric literar. Este o instituție. A scris o bibliotecă întreagă. Este un industriaș de o hărnicie extraordinară. Ne-a dăruit o bibliotecă dedicată personalităților transilvane”.

Pentru mine, Domnia Sa este cărturarul care a făcut lumină în trecutul literaturii române pentru a cunoaște ziua de mâine. Îl cunosc de multă vreme. De la întâlniri literare clujene și maramureșene, de fiecare dată fiind fascinat de noblețea discursului și de ineditul ideilor. La mulți ani, domnule profesor!

AVRAM IANCU - IPOSTAZELE EROULUI

Gheorghe PÂRJA

Îmi amintesc cu drag de profesorul de istorie din liceu, care ne-a vorbit cu patos despre Avram Iancu, eroul transilvan despre care știa multe detalii și ne scria pe tablă. Ultima lui Voință: „Unicul dor al vieții mele este să-mi văd Națiunea mea fericită!”. Prin ani, am adunat

cărți despre Avram Iancu tocmai pentru a înțelege unicul dor al vieții lui. Fiecare carte era un pas spre cunoașterea unui timp istoric și a eroului care l-a definit. Apariția cărții *Avram Iancu, fauritor de istorie națională*, alcătuită de criticul și istoricul literar Mircea Popa, apărută la Editura „Școala Ardeleană”, Cluj-Napoca, 2022, este un eveniment. A marcat 150 de ani de la moartea Eroului, dar a venit și cu o viziune amplă asupra ipostazelor lui.

Profesorul clujean, un valoros și statornic colaborator al revistei noastre, și-a câștigat un merit prestigiu printre scriitorii și filologii din mediul cultural transilvan și românesc. Cele optzeci de cărți publicate, ca autor, coautor, editor și coordonator, depun mărturie despre preocupările sale intelectuale. În această vastă operă sunt ușor de decupat atitudini ferme, argumente exprimate public în presa literară. Este vocea istoricului și a criticului literar de formație solidă, cu un real har exegetic, a polemistului cu verbul tăios, dar pus în cadența logicii.

Volumul reunește articole, recenzii scrise prin vreme de Mircea Popa, la cărți al căror personaj central este Avram Iancu, despre cultul lui în literatură și istorie. Studiul introductiv al profesorului, care prefătează volumul, plasează locul Eroului în literatură și în istoriografia română. Vocația sa de cărturar, de asiduu cercetător al arhivelor, de la ziare de epocă la cărți rare, dar și la opere de referință despre acest fascinant personaj al destinului nostru, l-au făcut să-i creioneze acest portret: „Avram Iancu trebuie văzut ca un vizionar. El este creatorul statului român național la 1848, eliberând Munții Apuseni de încercarea maghiarilor de a-i cuprinde și instituind acolo o primă conducere românească, un colț de țară rămasă sub ascultarea lui. Toate după modelul roman”.

Profesorul Mircea Popa argumentează în această carte că Avram Iancu nu este numai un profund personaj istoric, ci și un cuceritor personaj literar. Spiritul revoluției ardeleni, inclusiv figura tutelară a Iancului se regăsește în romanul *Geniu pustiu*, al tânărului Eminescu. Apoi, Lucian Blaga a prins drag de statura măreață a Eroului, scriind drama *Avram Iancu*. Profesorul Popa apreciază că „Blaga avea nevoie de un astfel de personaj, deoarece el corespundea cu ideea lui de a restitui din punct de vedere dramatic câteva dintre figurile legendare ale mitologiei și istoriei populare”. Piesa lui Blaga a fost socotită un eveniment de maximă importanță în

dramaturgia noastră. În viziunea lui, personajul are o menire mântuitoare pentru neamul românesc.

Citând cuvintele Mântuitorului, ne îndeamnă la încredere și optimism: „Iată, împărăția lui Dumnezeu nu vine cu semne din afară. Căci ea este în lăuntrul vostru”. Autorul nostru comentează lucrarea lui Ioan Pop-Florantin, *Avram Iancu. Regele Carpaților*, cel dintâi roman istoric închinat eroului din Munții Apuseni, carte scrisă după „publicațiuni și comunicări date de martori oculari și părtași la lupte”. Faptele erau relate de povestitoarea Varvara, pe parcursul a șapte nopți, prima narațiune fiind despre istoria cetei lui Pinteza Viteazul, cel care a luat pe cont propriu pedepsirea unor nemeși fără inimă. Cartea are meritul de a fi popularizat figura eroică a lui Iancu. Șirul autorilor comentați continuă cu poemul dramatic, versificat, al reghinianului Alexandru Ceușianu, un scriitor fascinat de personalitatea lui Avram Iancu.

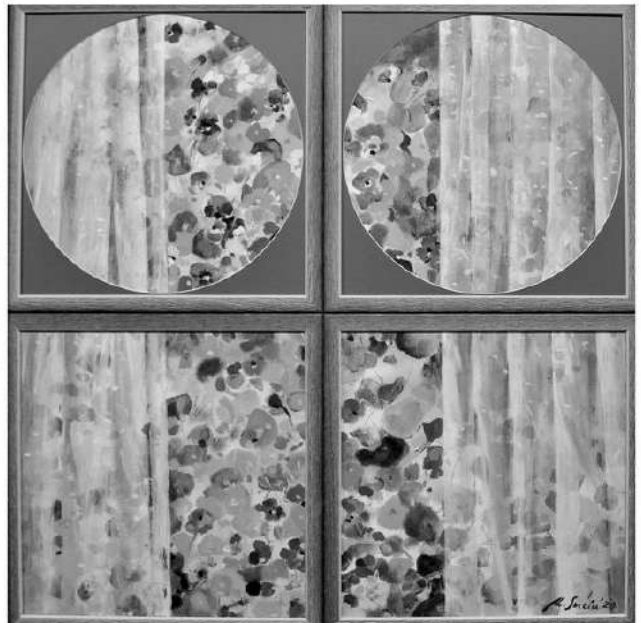
Cu ocazia adunării generale a ASTREI, de la Aiud, din 2018, domnul profesor Popa află despre un roman recent editat, cu titlul *Avram Iancu*, scris de regretatul profesor Ovidiu Hulea. Romanul postum e conceput ca o mare frescă a Revoluției Române de la 1848. În urma de opere comentate se înscrie și cartea regretatului său prieten, istoric și critic literar Mircea Tomus, *Glontul de argint sau adevărata moarte a lui Avram Iancu*. Din sihăstria Munților Apuseni, cunoscutul poet Teofil Răchiteanu vine la masa istoriei cu volumul *Patimile după Iancu*, în care eroul este investit cu „capacitatea de metaforă dominantă, de simbol al destinului zbuciumat al Ardealului”.

Generoase sunt culegerile de folclor, în care erou de doină trăgănată este Avram Iancu. Așa a intrat în istoria neamului, acolo unde numai sfinții și bărbații întemeietori de țară își găsesc un loc etern în memoria colectivă. A fost și personaj de scenariu de film, în viziunea unui maghiar care semna Domokos-Haraga Balasz. Autorul a știut să depășească prejudecățile și tradiția istoriografiei maghiare, avându-l ca personaj pe Avram Iancu. Ne-a oferit o viziune veridică privind viața și acțiunile eroului nostru național. În capitolele *Avram Iancu, pe arena istoriei* ne apropiem de timpul nostru, cu manifestări de rang, puse la îndemâna noastră de Societatea Cultural-Patriotică „Avram Iancu”.

Așa a fost cea dintâi evocare biografică pe care lumea cărturărească din Ardeal a dedicat-o Craiului Munților de Iosif Sterca-Șuluțiu.

Apoi, moțul Al. Ciura scrie despre moțul Avram Iancu. Este comentată cartea istoricului Gelu Neamtu, *Avram Iancu - mit, realitate, simbol*, apărută în 2012, fiind socotită de profesor adevărata istorie a unui erou. Muzeograful bihorean Florian Dudaș s-a preocupat de destinul lui Avram Iancu în tradiția românească. Profesorul Mircea Popa ne prezintă evenimentul cel mai de seamă al anului 2022, comemorarea pe plan național a împlinirii a 150 de ani de la moartea eroului național, întâmplată la 10 septembrie 1872, la Baia de Criș.

Cartea la care m-am referit aici este un omagiu adus lui Avram Iancu. Un volum poliedric armonios, pus în arhitectura unei vocații unice. Măiestria cărturărească a cercetătorului se oglindește în această izbândă intelectuală care ne demonstrează că simbolul Iancu e mai actual ca oricând. Cartea explică de ce. Nu uit a spune că acest an, 2024, a fost instituit Anul „Avram Iancu”, printr-o lege promulgată de președintele țării, marcând două sute de ani de la nașterea Eroului Național. Închei cu o constatare a profesorului Mircea Popa: „Destinul frânt și nefericit al acestui mare visător și vizionar a fost comparat nu de puține ori cu acela al lui Eminescu. Amândoi iluștri în zborul ideatic al gândirii lor, eliberate de orice sentiment meschin și limitat. În ciuda tineretii lor, au fost mari întemeietori, fascinante personalități, și fac parte din categoria Părinților Patriei”.

DIFICULTĂȚILE UNUI DEBUT

Alexandru ZOTTA

Liliana Dobos-Lazăr
Aproape vis

De la cele trei poeme apărute în cotidianul săptămărean *Informația zilei* din 2001, care au însemnat debutul publicistic al Lilianei Dobos-Lazăr, până la volumul *Aproape vis* (Editura Colorama, Cluj-Napoca, 2022),

însemnând și debutul ei editorial, s-au scurs mai bine de două decenii. În acest interval îndelungat, autoarea a scris și a publicat poezie și proză scurtă în presa locală, dar și în destule reviste literare din țară și în unele de peste hotare. Creația literară a autoarei a fost cuprinsă și în câteva antologii de poezie și de proză scurtă, ceea ce, dincolo de diversitatea criteriilor de alcătuire a acestora, contribuie la o receptare favorabilă și o apreciere pe măsură.

Din întârzierea debutului editorial provin destule avantaje, dar și unele neîmpliniri ale volumului. Înainte de toate merită menționate bogăția și diversitatea tematică ale întregului volum, rezultat al unor substanțiale achiziții dobândite din experiența de cunoaștere a realității actuale, rezultat al pregătirii profesionale temeinice și al perioadei îndelungate de exersare a scrisului literar. Zestrea cognitivă astfel acumulată alimentează din plin substanțialitatea poemelor, prezentând totodată și o diversitate care pe alocuri excede criteriilor de selecție cerute de unitatea tematică și stilistică a unui volum, aspect reținut și de poetul Ion Nistor, autorul unui pătrunzător studiu critic însoțitor. De altfel, autoarea pare a fi conștientă de acest aspect, manifestând o binevenită prudență, vizibilă chiar în titlul volumului, care se și deschide cu poemul la fel intitulat. În semantismul lui, adverbul *aproape* sugerează și o oarecare nedesăvârșire, beneficia însă pentru exprimarea procesualității neîntrerupte a vieții și pentru a permite adăugarea de noi achiziții cognitive și expresive la experiența actuală. Prin labilitatea semantică a adverbului din titlu, înțelegem și îndreptarea unor reflecții către interferența unor vecinătăți dificil de adus la configurații perceptibile, stabile și temeinice, întreținând incertitudinile și dificultățile unor răspunsuri satisfăcătoare la interogațiile ființei dornice de cunoaștere edificatoare și plenitudine existențială. Tot astfel se explică și recursul la strategia interogativă, în buna înțelegere a „întrebării juste” revelată de cercetările lui Mircea Eliade.

Elaborat spre a evita inadecvarea formulărilor categorice într-un timp de o mobilitate fără precedent, titlul deodată la prudență și în demersul de identificare a unor aspecte definitorii pentru profilul liric al autoarei. *Aproape vis* nu înseamnă doar configurarea trăirilor lirice reieșite din experiență onirică, ci în mult mai mare măsură din situarea lor în preajma idealului, condiție mult mai cuprinzătoare, dar și mai exigentă a creației, obligate să se raporteze la cuceririle moderne ale cunoașterii.

Substanța abundentă a volumului se dezvăluie, nu fără anumite dificultăți, în structura compozită a universului liric. Mai întâi, autoarea aduce în prezență aspecte ale vieții tradiționale, ale lumii rurale, din care preia valori de durată, edificatoare pentru condiția ființei, configurată în mentalitatea locală. Cu semnificații de testament existențial și de artă poetică, *Rugăciunea* atribuie poeziei

valoarea de *clopot lângă altarul veșniciei*, condiție înaltă, situată în vecinătatea sacrului și a eternității; în raport cu aceasta, creația proprie, în determinările și localizările ei particulare, reprezintă un *ropot de bucurie înveșnicit pe toaca unei biserici maramureșene*, expresie întru totul elocventă pentru altitudinea aspirațiilor auctoriale.

Același univers rustic îi aparține și *Teii Domnului*, purtători de frumusețe și de armonie, valori estetice de ridicată altitudine în concepția populară, care trezesc în trăirile poetei dorința asocierii clipei cu floarea, un moment rar de plenitudine, înscris în idealitatea aspirațiilor.

Într-un articol recent, profesorul Gheorghe Gheorghiu, coleg de muncă al autoarei, el însuși poet, observa că în poezia acesteia „ritmul calm al mișcărilor sufletești (...) interferează cu celălalt ritm, al naturii”, aspect ce indică preocuparea de asociere a elementelor din ordinul existențial distincte, într-o sinteză poetică modernă. Dând curs acelorși resurse rustice, poezia *Dor de mai* creează o imagine paradiziacă, însoțitoare și generatoare de aspirații și doruri *neacoperite în grai*, dificil de cuprins în realitatea rostirii. *Casa cu țărnaț*, configurație specific rurală, evocă valorile simbolice ale unei etnografii particulare, între care *cuvântul încrustat în grindă, cusăturile ștergarului, doina* și alte mărturii de creativitate și credință creștină reconstituite și perpetuate, analog ritualurilor religioase, *strămoșeasca fire*. Probabil asemenea poeme aparțin, prin destule alte particularități, unei perioade incipiente a creației, în care se disting suficiente momente în care vibrația lirică dobândește o deosebită intensitate, inserând urme adânci pe *cardiograma* ființei, imagine inspirată, accentuat personalizată a participării vitaliste la chemările vieții. Din aceleași resurse populare provine probabil și imaginea păsării care *s-a izbit de geam*, purtătoare a unui mesaj izvorât cumva de la *rădăcina unei stele*, reprezentând totodată și o mărturisire de credință poetică a autoarei. Asumarea acestui mesaj, dincolo de emoțiile tulburătoare de ființă, imprimă acesteia și o condiție dramatică, cea a tensiunii între *eu sunt și eu cred*, manifestate simultan în *diametrul clipei*. De altfel, această condiție întreține tensiunea lirică a întregului volum, reflectându-se și în configurația spațiului, constituit în cel al percepției raționale și, mai ales, senzoriale, și un „dincolo” abisal, care apare ca neant, ca *vid* înspăimântător ori între un tărâm al absurdului cotidian și altul al visului, generator de chemări înalte și revelator de sensuri și deschideri.

În viziunea Lilianei Dobos, visul este plasat la marginea cunoașterii intelective, în vecinătatea și complementaritatea acesteia, într-un *dincolo...* în oglinda căruia se răsfrâng imagini semnificative ale realității. În comparație cu neantul acestui dincolo, până și absurdul cotidian, perceput în mod curent drept nonsens, capătă oarecare înțeles, ba chiar și *moartea zilnică, repetată-n registru neutr*. Viața este percepută ca o continuă *alunecare în neant*, idee și imagine care amintesc de conceptul existențialist al existenței spre moarte, *Dasein zum Tode*, deși fără ostentație expresionistă. O astfel de situație a ființei nu generează aspirația spre plenitudine existențială, de bucurie a clipei prezente; pe acestea autoarea abia de le pomenește în întregul volum. Într-un univers *înclinat și albastru*, trăirea, viețuirea înseamnă *frângere domoală din trupurile proprii* pentru o înaintare spre *întreg*, probabil cel originar, și o iluzorie nădejde de salvare prin timp, prin fracțiunile lui cu care ne măsurăm viața.

Chiar dacă neantul și mai ales abisul nu înseamnă

o încheiere deplină a oricărui proces, în fața cu vidul de dincolo sufletul *înghetează*, oamenii devin *cerșetorii frigului*, viața se retrage în determinările și limitele unei realități glaciare, imobile, ființa devine *om rănit de propriile-i zile*, stăpânită de un *gând nedemn de mâna care iartă fireasca nedreptate*. În universul liric intervine imaginea iernii și a frigului, în care *Măduva timpului întârzie să mai pulseze*, iar *electrocardiograma* ființei nu mai înregistrează dinamica vitalității și tensiunea aspirațiilor înalte.

Implicând la modul modern cititorul în dezbateră poetică, autoarea se întreabă și ne întreabă „Care din noi e arătătorul ceasului / spre ceea ce ar putea fi dincolo / de universul nostru albastru și înclinat?”. Cel destinat să împlinească acest deziderat de extremă dificultate și importanță este imposibil de identificat, rămâne sub eternul semn de întrebare, ceea ce e preferabil. Altfel, un răspuns mulțumitor la o întrebare inadecvată poartă în sine eroarea acesteia. Veche precum gestul pomenit și în înțelepciunea biblică, eroarea e frecventă și mulți pot să *arunce piatra* fără să se întrebe despre sine și despre vinovăție într-o lume în care justiția este *legată de porți*, constatări care diversifică universul liric și perspectivele și procedeele de abordare a acestuia. Discursul liric primește intensități de pamflet, se pare după un model întâlnit în *Litera stacojie* a lui Nathaniel Hawthorne, deoarece într-o lume în care *verbul putrezește neconjugat* – expresie deosebit de revelatoare a lipsei de idealitate a ființei, a decăderii umane și chiar a pierderii speranței – devine cu totul *inutil să crezi că „a spera” mai poate însemna „a fi”*. La porțile unui *oraș infernal*, eșuțarea devine pe deplin sceptică, precum dantescul *Lasciate ogni speranza, voi ch'entrate*.

Poate că, așezând în paralel polaritatea cercului ființei exprimată prin relația dintre *eu sunt și eu cred* cu cea dintre *a spera și a fi* aplicată la imaginea altui cerc de rază progresiv mărită, s-ar fi putut configura și o linie unificatoare a volumului, care să urmeze intensificarea tensiunii lirice.

Aspirația spre plenitudine se manifestă cu oarecare pregnanță în intensitatea trăirilor erotice. Împlinirea erotică ar însemna *să mă legi furtunos de amintirea sublimului*, ceea ce nu se poate împlini pe deplin decât în afara cuvântului. Drept condiție a împlinirii erotice, autoarea invocă starea de somn care întreține idealitatea erosului: „Culcă-mi trăirile mute / pe umărul tău drept”, stare pe care ar dori să o permanentizeze, să nu mai revină la identitatea reală: „Să mă blestemi să nu mă mai trezesc altcineva”. Senzualitatea erotică este sublimată în puritate și transparență, integrată în universul de *vis* al autoarei, adusă la altitudinea aspirațiilor de ridicată altitudine etică și estetică. Deși un asemenea eros poate deține și putere de destin, dobândind *chipuri asemănătoare cu formele dăltuite dintr-o palmă deschisă*, sentimentele lui pot primi și sensuri opuse: *Nu-ți pot fi linia vieții*.

Aspirația împlinirii erotice se manifestă în somn, stare de oarecare asemănare cu nedesăvârșirea realității. Somnul permite înfățișarea așteptărilor neîmplinite, visele erotice ajunse la altitudine angelică prin puritatea lor. Oamenilor însă le lipsesc aripile de înger cu care să parcurgă integral *spirală înbrățișării*, să se desprindă de condiția lor terestră, impulsurile erotice înălțătoare fiind întreținute de *sufletul firelor de iarbă*. Din astfel de insatisfacții provin nostalgia singurătății la o *ceașcă de cafea*, uniformitatea și monotonia stărilor de altitudine redusă, a simțurilor *desertificate*, mediocritatea plictisitoare a stărilor trase la *indigo*. Plenitudinea ca aspirație firească a ființei rămâne în orizontul contemplației.

Imposibilitatea împlinirii aspirațiilor ideale, a depășirii obstacolelor insurmontabile prefigurate și dezvoltate în vecinătatea spațiului de „dincolo”, produce întoarcerea în prezent și dezvoltarea ființei dincolo de măștile ei convenționale sau imaginare, create sau impuse de trecerea prin lume, adoptate de-a lungul unui șir de *acum-uri*, de deveniri, încheiate cu uimirea recunoașterii prezenței reale, ca o întoarcere spre sine liberat de răătăciri și neîmpliniri. Minunarea în fața adevărului încununează ființa dezvoltându-i *viața este poezia lui Dumnezeu*, valoroasă concluzie la care traiecul poetic ne conduce după străbaterăa unui parcurs încheiat cu o creație lirică substanțială, transpusă într-un discurs controlat de o selectare și valorizare ingenioasă a resurselor nelimitate ale limbii române. Se poate întâmpla și la marginea de apus a țării, sub *cerul nostru albastru și înclinat!*

VALENTIN MIC, LIDERUL GENERAȚIEI NOUĂZECISTE

Victor RUSU

VALENTIN MIC

Sfîntirea
ușii

Zborul cuvintelor spinoase (1996), volumul de debut al lui Valentin Mic (poet român de mare talent din Novi Sad – Voivodina, Serbia), a fost întâmpinat de scriitori și redutabili, prestigioși critici și istorici literari cu unanime, superlative aprecieri. I s-au

remarcat cu justete, solid argumentate, vigurosul talent nativ, fantezia eclatantă și inteligența artistică de excepție, cuceritoarea originalitate a formulei poetice pentru care a optat încă dintru început și puternic personalizată până la cota estetică ideală de marcă înregistrată.

La fel de solar, de tonic s-a manifestat și totala încredere a criticii de întâmpinare într-o evoluție mereu ascendentă a creației lui Valentin Mic, susceptibilă de izbâni viitoare de referință.

Tipărit la un interval de timp apreciabil, de cinci ani, în 2001, cel de al doilea volum, *Sfîntirea ușii*, a confirmat energie, cu forța evidentei și cu strălucire stilistică, entuziasmele prezivuni ale criticii literare, dovadă cu prisosință că, într-adevăr, a devenit deja „un poet autentic cuprins de o maturitate creativă originală”, „cu o franchețe ideatică” și „un inedit fel de a spune” (Ștefan N. Popa, *O istorie a literaturii române din Voivodina*, Editura „Libertatea”, Panciova, 1997).

Poemele volumului indică ferm un autor postmodernist, un „nouăzecist”, discursul său liric evidențind numeroase note specifice esteticii „minimaliste” ale postmodernismului, dar efortul de creație al lui Valentin Mic este fertilizat subiacent de revărsările conținutului inventiv și șocant de percutant expresiv, emoțional, ale fanteziei și ale inteligenței sale artistice semnalate și subliniate de toți exegeții scrișului său. Încât, în final, discursul său liric este unul de sorginte postmodernistă, dar atât de puternic marcat de virtuțile de expresie ale originalității, încât devine unic, al poetului Valentin Mic și numai al său. Un discurs liric în care excepționalul talent nativ al autorului a izbutit să armonizeze contrarii abrupte, părelnic ireconciliabile, paradoxisme, note de absurd, de fantastic și mitic de factură folclorică, tradițională și universală, cu efecte de ordin expresiv dintre cele mai fericite.

Asemenea unui ilustru înaintaș din primul val de poeți postmoderniști din România și din Voivodina, Ioan Flora, Valentin Mic este un creator de „fiecțiuni epice” în care alternează brusc, derutant, surprinzător, relativizant realitatea frustră, dură, cu visul, timpul trăirii cu timpul amintirii, viziunile fantasmagorice, terifiante, de coșmar cu „amintirile din viitor”, prezivuni plasate din nou sub semnul absurdului și al paradoxului.

În aceste condiții, de ce nu am recunoaște, lectură oricărui poem de Valentin Mic se constituie într-o veritabilă, dificilă provocare pentru capacitatea cititorului, oricât de cultivat și experimentat, de a percepe,

de a identifica încălețurarea de sugestii de ordin metaforic și simbolic a rostirii sale lirice. Bănuim că nota criptică/ermetică a acesteia este una programatică, pentru că nu întâmplător unul dintre cele mai reprezentative poeme ale volumului poartă titlul *Cuvinte încrucișate*.

Cum își construiește poemele, în cele mai multe cazuri, Valentin Mic? Începe *ex abrupto*, cu o ziceră paradoxistă, „fiecțiunea epică”, căreia îi relatează apoi subiectul pe un ton neutru, fără accente expresive și emoționale, pentru a schimba brusc registrul de expresie încastrând în text o mică alegorie sau plasând, de obicei, în final, inserția unui grup de versuri care glisează totul către statutul estetic de puternică parabolă existențială. Așadar, lecturii mele i-am aplicat paradigmă alegorică și parabolică și, din această perspectivă, poemele din prima parte a volumului, cu titlul semnificativ și surprinzător de explicativ *Spectacole regresive și piese cenzurate*, sunt, după opinia noastră, tot atâtea parabole existențiale cu miză ideatică majoră.

Câteva mici alegorii frisonante: „Mă joc de-a cuvintele încrucișate, / un joc cu totul nou, / în luptă pentru existență. / Aici culorile și-au pierdut sensul / și însemnătatea”. Sau: „Jucăm rolurile altora / în propria noastră regie, / ferindu-ne de suflorii limbuți: / Ei întotdeauna / mai au câte ceva de spus”. Versuri de final care conferă întregului poem rang estetic de puternică parabolă existențială: „Clădirea se pregătește să ne cadă-n cap, / în timp ce spectacolul nostru / devine roșu. / De la sânge, probabil”. Și: „Unul ține scândura, (altul bate cuil / și așa noastră / poate să fie sfîșită. / Așteptăm să mai vină / preutul cu cheia. / Pardon, cu cheile!”. Incipituri șocante, paradoxiste: „O femeie nu a născut aproape nimic / Iată! / De aceea nu m-am născut nici eu, / nici bunicii mei” etc. Sau: „Se-nchide o ușă / și-n urma ei se mai închid / și alte ușii”...

În sfârșit, câteva superbe, memorabile aforisme paradoxiste: „...Mai ușor îmi văd pleoapele / în apele altora”. Și: „...Fiecare dintre noi / trebuie singur / să-și aleagă locul pe cruce / suferințelor omenești”.

Aceste ziceri sapiențiale pichetează dimensiunea gnomică, reflexivă a discursului liric, care conferă un plus de consistență și strălucire poeziei lui Valentin Mic.

Demersul gnomic și inițiatie desășurat de Valentin Mic, în primele două capitole ale volumului, din iubire nemărginită pentru ficia sa, pentru a o pregăti mental, moral și în plan comportamentist pentru lupta vieții, pentru meandrele și tribulațiile acesteia, demers *ad usum delphini*, este succedat de capitolele finale, *Cu ochii închiși* și *Dacă-ăș fi*, scrise în alte paradigme stilistice și în alte registre afective.

Incitantul titlu *Cu ochii închiși* este investit, ca de obicei, în acest discurs liric dificil de decodat, cu o bogată și diversă polisemie. Noi am optat pentru înțelesul de stare, de ipostază optimă, în vederea interiorizării, a concentrării maxime a eului poetic în demersul cognitiv, sapiențial, de meditație, de cugetare profundă asupra tainelor lumii și ale vieții, a raportului om-istorie, creator-realițiile epocii sale. Ar mai putea constitui gestul „închiderii ochilor” și un mijloc simplu, natural, ocrotitor, de apărare de agresiune a elementelor și a notelor dezagreabile, stresante, ale vieții cotidiene, ale contextului social-politic asfixiant, tensionat, marcat nefast, aberant, de evenimente în total dezacord cu așteptările celor mulți.

Adecvat acestei ipostaze și substăniei poetice de transfigurată, autorul schimbă și paradigmă stilistică și cheia partiturii emoționale, a unor trăiri intense, obsesive, o cheie de game majore, grave, profunde, cu îndelungate reverberații în forul intim al cititorilor sensibili și cultivați.

Se ajunge până la o formulă poetică stranie, șocantă, de factură absurdului, care împrumută un imaginar, elemente și accente din poezia suprarealistă și expresionistă, dar și note definitorii ale poeziei postmoderniste (epicizarea discursului liric, derizorul și cenușul cotidian, secevențe miserabiliste etc.), precum în poezia *Eutanasia*: „Deseară voi arunca / afară, / din mine, / toate trenurile

ruginite / și căile ferate / ce nu le-au inundat / temeinic, / cu secretul (urina n.n.) lor, / copiii de la periferiile rurale. / Din aceste spuse, / vă puteți da seama / că este vorba / de o adevărată inundare organizată, / o acțiune de muncă / a nevoilor fiziologice”. De remarcat tonul postmodernist coloevial, propensiunea pentru grotesc și faptul că, în întregul ei, poezia este o puternică parabolă existențială despre moralitatea precară a lumii contemporane.

Aceeași rețetă estetică este practică și în construcția poeziei *Cu noaptea în cap*, care debutează surprinzător, paradoxal, cu versul „noaptea nu există”: „Stau în întuneric / și-mi ling degetele sângerânde. / În *bezna romantică* (s.n. ironie subtilă, postmodernistă) / tot mai des devin extraterestru. / Și astăzi mi-a furat visele / curva aceea neagră și murdară. / Mi-a făcut, apoi, un semn / cu degetul ei lung și frumos / care seamănă, pe din afară, / cu ramura unui arbore paleolitic”.

„Cu ochii închiși”, îndeamnă poetul, îți asigură condiția ideală de izolare, de apărare de imixtiunile realității, de explorare a „adâncului cel(u) mai adânc”, al ființei tale, unde descoperi izvorul visat al luminii (*În căutarea eternelor luminii*) care îți va limpezi gândurile, îți va acutiza simțurile, îți va potenta la intensități nebănuite trăirile, fapt ce îți va facilita o înțelegere și percepție extrem de fidele și exacte asupra lumii și a vieții: „Închide ochii și visează floarea / ce-și varsă polenul prin ierburii uscate, / precum țărâmul își varsă sudoarea / înghițind-o mistice în loc de bucate (s.n. entuziasmantă comparație, memorabilă!) // Închide ochii cu fiara în cușcă, / în cenușă fastuoasă înțepă-le zarea / și eu simți gura ce din dos te mușcă, / iar din față, episodic, îți închide calea”. Sau, tot în aceeași paradigmă este scrisă și această tulburătoare parabolă a unui destin omeneș purtând sugestiv titlul *Coloana neînfinitului*: „Pe o coloană neînfinită (s.n. eclatantă metaforă a unei vieți!) / mi-am pus piciorul ca pe o șosea / lovindu-mă-ntr-o cărămidă / pe care mi-a pus-o ea. // Când degetul de la picior / mi s-a umflat și-a amotit, / coloana a șters-o un muritor / și cărămida l-a lovit. // Și-așa, pe rând, de cărămidă / s-au prăpădit amicii mei, / iar eu mă târăsc ca o omidă / și-n mână port o cărămidă / în drum să o pună ei”.

Poet cerebral prin excelență, care își ține în actual de creație sub control sever pulsațiile înalte ale inimii, de teama unor eventuale derapări sentimentale străine postmodernismului nouăzecist pe care îl practică, Valentin Mic apelează adesea la capacitatea surdinizantă a ludicului, a ironiei fine și a autoironiei, a unor modalități rafinate de relativizare a mesajului. Izbuteste aceasta cu succes pentru că are știința și arta formulărilor, ale limbajului aluziv.

Chiar în poeziile de inspirație erotică neînduplecata luciditate aplică discursului liric o asemenea surdiniză stilistică și scrie, de exemplu, o *Poezie mai așa*, titlu extrem de sugestiv și definitoriu pentru factura ei: „Deseori mă simt așa... / Parcă ochii țî-ăș fură, / și pleoapele din ei, / să le pun pe tron la zei. // Poate atunci vom putea / să ne prîvim mai așa... / Cu ochii celor ce-au știut / să plece de la-nceput. // Te iubesc, dar nu aş vrea / să mă simt așa și-așa”.

Prozodia cu un ritm dinamic, fluent și cu sensibile virtuți incantatorii, aprența pronunțat ludică, toate aceste note apropiind-o foarte mult de fermecătoarele texte folclorice ale jocurilor de copii, conferă întregii poezii valoarea unei mici bijuterii lirice. Dincolo de aceste schimbări destul de rare ale registrului de expresie, Valentin Mic rămâne un poet prin excelență cerebral.

O dovadă indubitabilă a faptului că ipostaza constant reflexivă are drept principală direcție de acțiune sinele auctorial o constituie, mai ales, grupajele de versuri cu valoare de veritabile *ars poeticas*: „Acet poem a apărut noaptea, / în împrejurări ciudate și suspecte. / Și eu însumi sunt născut noaptea. / Iată, deci, / un adevărat prilej / pentru sărbătorirea / noptilor născătoare”. Sau: „Deseară, condeul va încerca zadarnic / S-aseundă tristețea sub goul de hârtie, / în timp ce noaptea mă va călca nemernic, / lăsându-mi amprenta nocturnă-n poezie”.

În secvența *Cu ochii închiși* cunoaște și imagistica o mutație sensibilă către zonele sugestiei poetice și ale rostirii aforistice: „Bătrânilor le place / jocul de-a viața”.

Strofe inspirate, memorabile sunt caligrafiate „artist”, de un „zugrav de subțire” al „cuvintelor potrivite” cu har și rafinament stilistic: „Închide ochii și visează floarea / ce-și varsă polenul prin ierburii uscate, / precum țărâmul își varsă sudoarea / înghițind-o mistice în loc de bucate” (s.n. admirabile, fermecătoare versuri!).

Originalitatea și valoarea cu totul remarcabile ale volumului *Sfîntirea ușii* de Valentin Mic îi conferă rang princiar, elitist, de poet de primă mărime, eclatant, „marcă înregistrată”.

PARANTEZA

Valeria BILȚ

Plâng și mi-e rău. Suntem în drum spre un preot renumit pentru rugăciunile puternice și pentru cartea pe care o deschide pentru tine și-ți spune cu ce te confrunți și cum să te vindeci. Plâng. Seriu tremurând, în agendă, ce vreau să-i spun popii, ca să nu mă tulbur și să uit esența. Mașina mă scutură și scrisul meu iese strâmb și deformat.

Aceșele mele de plâns erau din ce în ce mai dese și mai dificil de stăpânit. Mă feream de colega mea de la birou, iar ea se ferea de mine. O surprinsesem de câteva ori citind rugăciuni, pe ascuns, așa că, într-o zi, i-am dezvăluit starea deznădăjduită în care mă aflam, fără un motiv evident, concret. Când am găsit-o iar citind în cartea de rugăciuni, ascunsă în sertarul biroului, mi-am făcut curaj și i-am povestit cât sunt de tulburată. Știam că și ea are neliniști legate de fiica ei cea mică, plecată în America, studentă fiind, prin programul *au pair* și se pare că nu a nimerit cele mai bune conjuncturi, iar viața ei se complică tot mai tare. Dorind să-și ajute fata, colindase pe la preoți și călugări cu har, cerând ajutor divin prin intermediul rugăciunilor acestora. Chiar își proiectase un drum la un preot renumit. Dacă doream, puteam s-o însoțesc. Desigur! Era tocmai ceea ce-mi dorisem.

Am urcat în mașină, complet răvășită. Plângeam nestăpânit, fără glas, doar cu lacrimi și roind dintr-un nod enorm ce mă sufoca. Un nod ce-mi obtura plexul solar și mă împiedica să vorbesc. Persoanele ce-lalte vorbeau de-ale lor, lăsându-mă cu nefericirea mea, iar eu îmi doream enorm să pot participa la discuții și să scap de tulburarea aceasta inexplicabilă și atât de copleșitoare. Îmi era teamă că nu voi fi în stare să comunic cu preotul din cauza acestei emoții puternice și de nestăpânit. Ca să mă asigur că nu voi uita ce vreau să-i spun, am scos carnetelul și, cu mâna tremurată de bălângăneala mașinii pe coclaurile străbătute, am scris, aproape ilizibil: *Mă tem pentru fiul meu... până la panică. Doamne, ferește-l! Să nu i se întâmple ceva rău!... (Însemnare făcută în timpul drumului spre Băbdiu, 1 februarie 2003, din mers! - adăugasem ulterior, probabil după ce mă întorsesem acasă).*

Satul preotului căutat se ascundea într-o vale străjuită de câteva hățșuri printre care-și făcea loc un păruș aproape secet, de unde se adăpau câteva biete animale. Casa părintelui se afla pe un deal arid, dincolo de gardul de lemn vechi, ridicat cândva de obște. Nu părea să fie nimeni acasă. Telefonul părintelui suna mereu ocupat. Când apăru preoteasa, o speranță însuflețită mica trupă din care făceam parte.

- Părintele doarme. A avut o înmormântare în alt sat, abia s-a întors. Dacă așteptați vreo două-trei ore... Dacă nu, veniți mâine...

Perspectiva de a veni mâine nu convenea niciunuia. Bătuserăm cale cam lungă până aici, trebuia să rezolvăm astăzi. Ne așezarăm sub singurul arbore ce se afla în curte. Mă rușinasem foarte de lipsa mea de control, așa că mă furișai de cealaltă parte a trunchiului bătrân, unde să pot plânge în voie sau să mă pot liniști. După cam o oră, ne auzirăm strigați de cel pe care-l recunoscu a fi părintele căutat. Ne-am apropiat. Cuviosul vorbea cam ciudat și nici gestica nu era prea firească. Ochiul păreau că văd dincolo de noi și că paianjeni nevăzuți țeseau pânze fine peste ei... Preotul era beat! Venisem să ne rezolvăm problemele de suflet la un preot beat! Ce-nseamnă asta?! Dezamăgirea mea era mare, dar pentru că niciunul dintre cei cu care venisem nu părea a avea vreo obiecție, m-am mulțumit să-mi spun în gând: „La cine am venit? Țsta e celebrul vindecător de suflete și rugător?”.

Între timp, intrase unul din grup, iar ceilalți împărțeau cele știute despre preot, din auzite, desigur. Rezulta că era un preot cu adevărat bun, că descifrase tuturor cauza supărărilor și administrase remediile potrivite fiecărui tip de nezac. Că mulți își rezolvaseră problemele cu ajutorul lui, iar alții, pentru că n-au respectat prescripțiile, se zbat și acum în aceleași neplăceri.

Am hotărât să rămân ultima, ca să mă pot

decide dacă vreau sau nu să-l mai consult. Când mi-a venit rândul, mi-a fost jenă să spun nu, așa că am intrat, cu o oarecare îndoială. Părintele stătea pe un pat țărănesc, cum nu mai văzusem din timpul facultății, pe când făceam cercetare folclorică. Pe genunchi se afla o carte enormă, îmbrăcată în piele și cu foile îngălbenite și mâncate pe margini, cu scrisul negru în chenar roșu. Se uită la mine ca de pe altă lume și-n clipa aceea mă hotărâi, totuși, să-l consider apt pentru ceea ce face.

- Când v-ați născut? Cum vă cheamă, de botez? Răspund cuminte la întrebările acestea, frești pentru prima întâlnire. El deschide cartea și răsfoiește preocupat, în timp ce trupul masiv părea că se clatină și că se va prăbuși din clipă în clipă pe spate, în patul enorm de lemn, acoperit cu perne înflorate.

- Vrei să te mărit? Întrebă brusc, ținându-mă cu privirea tulbure. Nu-i o problemă, se face în două săptămâni.

- Părinte, nu vreau să mă mărit acum, abia am divorțat. Am altă problemă, aș vrea...

- Vrei să-ți vindec piciorul? Ți-l vindec! În câteva luni nu mai știi de durere și strâmbăciune.

- Părinte, eu vreau să știu ce-i cu copilul meu, de ce mă tem așa de rău pentru el...

Ca și cum nu m-ar fi auzit, preotul continuă:

- Du-te acasă și, când ești hotărâtă să-ți vindeci piciorul ori să te măriți, hai înapoi!

Mă simți efectiv dată afară. Ieși, spunându-mi că mai bine-aș fi ascultat de intuiția mea și n-aș fi intrat. Tot timpul drumului am păstrat tăcerea. De altfel, nimeni nu vorbea nimic despre întâlnirea cu părintele. Fiecare avusese parte de propria experiență și rumega acum înțelesurile ascunse ale cuvintelor lui. Pe când îmi rumegasem multe și dezamăgirea că am avut ghinionul să-l găsesc beat pe cel de care-mi legasem nădejdea atenuării disperării mele și anularea posibilităților nenorociri, a căror amenințare o simțeam acut, avui o revelație: preotul avea dreptate, aveam un picior malformat de un *hallux valgus* supărător pentru mine, insesizabil pentru ceilalți, căci, deși mă durea tare când mergeam mult sau stăteam în picioare, continuam să port tocure și să maschez defectul. Începu să realizez că preotul era cu har, într-adevăr. Faptul că mă întrebasese dacă vreau să mă mărit nu mă impresionase. Era obișnuit, îmi spuneam, cu femei tinere și singure, dornice să-și primească ursitul. Se gândise că eu nu puteam cere altceva decât asta. N-avea nevoie de povestea mea, era convins, inițial, că acesta e motivul vizitei mele. Dar nu avea de unde să știe de problema mea cu piciorul! Nu-i vorbisem despre asta, nici nu intenționasem, iar de observat, n-avea cum să observe degetul meu diform. Așadar, simțise cumva ori aflase în cartea cea veche, cu siguranță i se dezvăluise oarecum enormitatea tragediei ce ne păștea, pe mine și pe fiul meu. Dar cine știe ce legi interzic divinatorilor să dezvăluie aspectele dure, venite de sus... Se pare că-mi era scris să trec printr-o experiență extremă, ce nu putea fi evitată prin nicio rugăciune și niciun canon!... Îmi amintii că trecusem prin ceva asemănător, în timpul liceului, când o țigancă încercase să o convingă pe verișoara mea să-i ghicească în palmă. Ea n-a fost curioasă, eu însă fusesem întotdeauna fascinată de diferite practici divinatorii (uneori chiar îmi ghicea mama în cărțile unguerești de șeptică, o pasență în joacă, la o cafea, ba chiar în zățul acesteia scruta în viitorul meu imediat. Îmi

spunea numai de bine, mă încuraja în planurile mele, de fapt, îmi inducea optimism și *selfestime*). Eu însă, mă oferisem să-i arăt țigăncii palma și, aruncând ochii spre ea, fără să o atingă și fără să se apropie de mine, țigancă îmi feri privirea și spuse cu vehemență: „Nu, ție nu-ți ghicesc!”

Așadar, se va întâmpla ceva! Doamne, ajută-mă, apară-mi copilul! Ferește-ne de rău!

(Au trecut nouăsprezece ani de atunci. Zilele trecute m-am reintălnit cu colega mea. Am rememorat momentul. I-am spus despre reticențele mele față de preotul beat.

- Nu era beat! Era obosit!, mi-a replicat colega mea. Am fost uluită. Numai eu îl percepușem beat! Din cauza asta nu comentase nimeni starea lui! Eu fusesem singura căreia i s-a năzărit că s-ar afla în stare de ebrietate!)

Zilele care au urmat am făcut eforturi extraordinare să ies din starea de neliniște care mă distrugea și în același timp reclamam mereu prezența acasă a fiului meu.

- Stai liniștită, Doamna, nu mi se întâmplă nimic! Și uite, ca să te potolesti, de mâine mă dedic pregătirii. Mă pregătesc cu tine la română, dacă vrei. Pot să-mi chem și prietenii?

Aaaa, era cea mai grozavă veste! Casa mea era zilnic plină de adolescenți frumoși, studioși, inteligenți. Colegii și prietenii lui Horia. Lucram cu plăcere și eficiență, alternam momentele dedicării exclusive studiului cu momente de discuții existențiale grave și stringente pentru ei... Și-am alungat orice spaimă, ca pe o muscă supărătoare.

Oh, dragul mamei, dragul mamei, ai învățat să mori... de unde-ai deprins știința asta... iar eu nici nu știu să trăiesc... Va trebui să învăț a trăi fără tine, fără zămbetul tău, fără viața ta...

Nu acesta a fost destinul lui! Undeva, cineva sau ceva a încurcat firele destinului. S-a produs o disfuncționalitate ireparabilă, care a făcut posibilă tragedia îngrozitoare ce mi-a furat copilul, m-a tâlhărit de fiul meu. Mă simt tâlhărită? Victimizată? Ce fac eu? Ce spun eu? Ce cred?... Contează?... Luciditatea și resemnarea ce-au pus stăpânire pe mine sunt frești? E firesc să accept atât de ușor realitatea asta criminală? Emit judecăți de valoare și mi se face greață... Nu poate fi numai atât! Mi-e teamă de reacțiile mele viitoare!

(Sunt blestemat a fi oricare, roman în curs de apariție)

IOAN NISTOR

Muguri de Florii

În amintirea poetului Aurel Pop (1949-2021),

toate au unitatea lor de măsură
distanțele, vinul, migdalele...
numai fericirea nu și-a găsit una
deși erau variante...

oamenii nu s-au gândit la așa ceva,
au continuat să se bucure
fericiți sau căutând fericirea

și o măsurau cu
mugurii de pe smicele
care știu și vestesc
de unde vine și unde se duce freamătul teluric
și cât de înalt este imnul lumii vii

mățișoarele acestea scriu pe pământ cu litere clare
începutul,
ele comprimă trecut și prezent
în căsuțe încălzite de suflarea Celui de Sus

ies în prag ca niște brățări de catifea
ca niște lămpi, ca
sâmburii unui rozariu pe care-i numărăm
când florii rugăciunii trec prin sânge

da!
mugurii înfloresc dimineața când oamenii
pleacă la drum...

Siamezi

m-am supărat pe telefoanele care scriu singure,
pe tastaturile elegante
de parcă nu aș fi eu cel ce scrie, ci altcineva
ascultați! e doar ebonită, e plastic
deseori tastatura poate răguși, uneori îngheață
am văzut promoroaca pe intestinele de cupru
de aceea prefer foaia albă
pentru că dincolo de ea stă cineva și mă privește
da, chiar scrie și el ca în oglindă
cu un condei identic
luminându-mi de pe partea cealaltă
fiecare cuvânt

și să nu uit:
tăcerea dintre cuvinte
e un semn fratern

Autoscopie

într-o oglindă uită-te adânc
încă mijeste acolo scâncetul de țânc:
scânteia, o umbră, un nume
de când cu strigăt ai sosit în lume
linii se văd și cărămizi clădite pe adevăr
și-atât de vie mușcătura unui măr

acolo e și spița de la scară
unde-ai căzut întâia oară

vei sta un răstimp și vei vorbi cu tine
vei fi tu, întreg, și va fi bine

ridică-ți însă genele atente
să vezi cum se reface drumul din fragmente

Zigzag

schimbările sunt foarte bruște,
douăzeci de grade plus, minus...
acum e soare patern și îndată raza e măturată
o adiere te despoaie și pe tine
și te acoperă cu neliniște,
cu frig

în clipa aceasta mănânci un măr roșu și ești fericit
dar în clipa următoare vine o veste teribilă
nu știi de unde

poate că așa e timpul
nu cu urcușuri line ca într-o spirală, ci în zigzaguri
– e glumeț hoinarul –
bată-l norocul!

și totuși, mi-a șoptit odată să fiu mai atent
și nu l-am crezut

DAN ROTARU

Sonetul trupului care orbește privitorul

Te-ntreb, când ziua-mi trece mai încet
și nu-nțeleg de unde până unde,
minutul n-are șaizeici de secunde
sau orele de viață le repet?

Cândva m-ai întrebat și tu de știu
pe cel ce grija noastră o s-o poarte,
de ne-ar fi dat să-alunecăm în moarte,
ca pe o pârtie, doi pe-un singur schiu.

Știi că pe cine-ncearcă să te vadă,
ca soarele ce arde pe zăpadă,
cu trupul tău de lapte îl orbești,

căci ochii parcă îi sunt prinși în clești
ca-un nit și de pe chip încep să-i cadă,
și, orice-ai face, nu poți să-i oprești?

Sonetul drumului plângerii

Deși știam că nu-mi ajunge plânsul,
nici lacrimile, pentru ochiul stâng
cu care, când tu plângi, cu tine plâng,
și pe-ale tale mi le trec într-însul,

nu bănuiam c-atâtea se adună,
încât pot ca-n fântână să cobor
în ele și, de-acolo, un izvor
să smulg cum, într-un munte, dintr-o stâncă...

Ca să te pot ruga să nu mai plângi,
din degetele mâinii tale stângi
îmi fac, ducându-mi-o pe piept, o cruce,

și-n viață mă trezese ca-ntr-o răseruce
în care pașii chiar de-o să mi-i frângi,
azi, mersul tot la tine mă va duce...

Sonetul vieților împletite

Răspunde-mi, dar nu-mi cere recompensă,
de ce, cum îți se-ngăduie să mori,
așa și să te naști de două ori,
nu-ți poate da nici Dumnezeu dispensă?

E ca atunci când, de joci cu focul
îți arde palma, și nu nimeresti
aceleași vieți în care să trăiești,
căci, precum stelele, își schimbă locul..

Că tot ai fost de Dumnezeu sortită
să ai cu mine viața împletită,
încercă săptămâna s-o împarti

în două, dar începe-o doar de marți,
deși, când vei iubi, nedumerită,
vei crede că acolo-s anii spartii!

Sonetul ochilor deocheați

După ce-i dezgolești de pleoape
și mă privești mai mult în ochi,
să-ți scuipei în sân, să nu-i deochi
și n-am să văd decât de-aproape,

iar când în lume vei pătrunde,
nu voi mai ști pe unde pleci,
și chiar prin față de-ai să-mi treci,
de nu te văd, nu-ți voi răspunde!

N-am să mă pot vedea nici zorii,
nici cum mereu se ceartă norii
pe fiecare loc din cer

ca șmecherii de cartier
pe fetele ce-au scris istorii,
cu domiciliul pasager...

Sonetul de ieri o noapte

De poți, ajută-mă să trag de noapte
și ca pe-un ban de gumă s-o întind,
c-atâtea stele-n cer mai am s-aprind
în locul celor care cad, că-s coapte!

De-o parte eu, tu de cealaltă parte,
cât vom putea, s-o-ntindem între zări,
ca pe-o prelată, peste mări și țări,
și ca tăcerea care ne desparte.

Cât va dura aceasta, fă cum faci,
dosește-ți vorbele în glas și taci,
sau, cel mai sigur, uită-le pe toate

și strigă-mi numele pe jumătate,
s-aud, ca ieri, cum vîi și te dezbraci
de tot, să ne iubim pe săturate!

Revista NORD LITERAR
Instituție de cultură în subordinea
Consiliului Județean Maramureș
– apare lunar –

Manager: Dana BUZURA-GAGNIUC

Colectivul de redacție:
Gheorghe PĂRJA – redactor-șef
Delia MUNTEAN – redactor
Raluca HĂSMĂȘAN – redactor

Consiliul consultativ:
Irina PETRAȘ, Mircea MUTHU,
Mircea POPA, Teodor ARDELEAN

Redactori asociați:
Daniela SITAR-TĂUT, Ovidiu PECICAN, Lucian PERȚA

Colaboratori:
Horia BĂDESCU, Constantin CUBLEȘAN,
Ana OLOS, Echim VANCEA, Ștefan JURCĂ
Nicolae SCHEIANU, Monica D. CÂNDEA, Terezia FILIP

Corespondenți externi:
Theodor DAMLAN, Doina URICARIU (New York)
Ioan BABA, Nicu CIOBANU (Serbia)
Vanghea MIHAIJ-STERYU (Macedonia)
Arcadie SUCEVEANU (Chișinău)

Prezentare artistică: Mircea BOCHIȘ
Acest număr este ilustrat cu lucrări
din creația artistului NICOLAE SUCIU

Redacția și administrația:
cod 430311, Baia Mare,
str. Gh. Șincai, nr. 46, tel. 0262-215870,
E-mail: nord.literar@yahoo.com
www.revista.nord-literar.ro

ISSN 1583-817X
Marcă înregistrată OSIM M2007 10928
Tipar: S.C. KUMAR PRINT S.R.L., Baia Mare

Costul unui abonament - 2024:
Prin poștă: 3 luni - 24 lei; 6 luni - 48 lei; 12 luni - 96 lei.

• Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine autorilor.
• Acceptăm texte doar în format electronic, altele cu semnă dactilografică și cu respectarea
normelor ortografice impuse de Academia Română.
• Nu ne asigurăm obligarea de a publica materialele nesolicitate.
• Rugăm editurile, revistele și autorii care doresc să le semnalăm cărțile și
publicațiile periodice în numere viitoare ale revistei noastre să le trimită pe
adresa poștală sau electronică a redacției.

A PRIVI VS A VEDEA

Dalina BĂDESCU

Percepția stă la baza oricărui tip de însușire a realului. Odată ce trecem prin experiența unei imagini, după ce am luat contactul inițial cu ea și i-am determinat înțelesul, o transformăm în ipoteză inactivă pentru orice altă intersecție viitoare cu ea. Acest mecanism de bază al cunoașterii, pornind de la percepții directe, este unul transformativ și, în cele mai multe cazuri, unidirecțional. Odată ce am experimentat arsură flăcării, nu vom mai putea niciodată să ne trecem mâna inocent pe deasupra ei fără să știm dinainte rezultatul nefast care, indiferent de stăruința noastră de a testa realitatea focului, nu se va schimba vreodată.

The face in the wall

Dacă acest tip de cunoaștere, bazat pe interacțiuni directe cu realitatea imediată, cu natura, este în mod aproape absolut unidirecțional, cel bazat pe simțurile care nu implică un contact fizic cu obiectul se poate schimba de-a lungul timpului, în funcție de experiențele de altă natură prin care trecem, construcții mentale artificiale¹.

Chiar dacă acțiunea mecanică rămâne aceeași, anume aceea de a privi, rezultatele diferă în funcție de experiențele anterioare care au modificat structura mentală a fiecărui privitor în parte. O experiență comună a tuturor oamenilor, indiferent de mediul de locuire din care provin, este trăirea religioasă, care implică un anumit tip de privire, de mutare a modului de raportare la realitate dinspre profan înspre sacru. Realității de bază, celei percepute prin simțurile nealterate, i se adaugă un element nou, ce nu ține de mecanisme fiziologice, ci de construcții mentale, spirituale. Astfel, obiectul adorației iese din pura descriere materială sau funcțională și devine receptacolul unui întreg sistem de credințe și narații religioase. În mod particular, icoana nu este doar un lemn cu suprafața acoperită de ulei și diverși pigmenți, cum nu este nici măcar un portret amplasat sau nu în peisaj. Ea este sacră în sine, o manifestare directă a Divinității, care implică cunoașterea religiei și a convențiilor ce țin de aceasta. Aici, diferența între a privi ca acțiune mecanică, de primă instanță, și a vedea ca finalitate a unui întreg construct mental este cât se poate de clară și definitivă.

Alterarea realității prin trăirea religioasă este una fundamentală și extrem de puternică: a modclat geografii fizice și politice și a schimbat de nenumărate ori firul istoriei. Un alt tip de trăire, derivată din cea religioasă, bazată tot pe alterări subtile ale percepției prin convenții anterioare, este cea culturală. Dacă manifestarea religioasă ține de o nevoie primordială a omului, indiferent de contextul larg în care acesta trăiește, cultura implică un minim nivel de confort și devine cu atât mai prezentă și mai complexă cu cât condițiile de trai se îmbunătățesc. De aceea, mediul urban este un generator mai eficient de cultură, locuitorii acestuia fiind și mai buni consumatori de produse culturale. Orașul conține în sine toate manifestările culturii, de la cele prezente și în rural (folclor, dansuri populare etc.) până la cele specifice lui, care au nevoie de condiții speciale (operă, balet, cinema etc.). Ceea ce noi numim cultură

înaltă este, de fapt, acel tip de manifestare culturală care se poziționează cel mai departe de nevoile directe, fundamentale ale vieții. Așa cum dansul popular este un consum de energie brută, directă, prin mișcări repetitive și multiplicată de toți participanții, baletul lucrează cu subtilități ale posibilităților morfologice ale corpului uman, nu se adresează maselor și implică o înțelegere culturală anterioară. Experiențele culturale sunt, de fapt, inițieri într-o altfel de percepție a lumii, una care lucrează cu simțurile, dar nu se limitează la ele, una care pornește de la instinct, dar care se adresează intelectului, în diferitele lui grade de dezvoltare.

Vizitator privind un tablou, Muzeul Rijksk, Amsterdam

Peisajul devine, așadar, natura trecută prin filtrul cultural și identificarea lui presupune stăpânirea unor instrumente specifice acestei percepții secundare. G. Călinescu vorbește despre această schimbare de semiotică, relevând ca fiind posibilă uimirea în fața unui decupaj din natură doar pentru un subiect care a trecut prin experiența peisajului pictat. Un soare care de-abia se mai zărește prin nori amenințători și vânt puternic poate fi motiv de meditație estetică doar pentru un romantic, căci, cu siguranță, ciobanul are alte preocupări, mai prezente. *Aici poate fi punctat un aspect fundamental în trăirea culturală, estetică, și anume acela al pasivității observatorului.*

Întorcându-ne la instrumentarul specific percepției culturale, în special al celei care se bazează pe vizual, acesta presupune stăpânirea a cel puțin unui alt instrument în afara memoriei: decupajul. Decupajul înseamnă selectarea unui anumit segment relevant din întreg și eliminarea părților care disturbă înutil: este frumos un anumit chip din mulțime sau însăși mulțimea dintr-o piață sau poate întreaga piață dintr-un spațiu limitat de clădiri. Tablourile, fotografiile sau filmul, produse culturale prin excelență, educă ochiul privitorului spre decupaj, spre selecția unei compoziții delimitate din toate posibilitățile întregului.

Gombrich vorbește despre disjuncția *A vedea pânza/A vedea natura*, argumentând că produsul cultural funcționează pe baza unei schimbări de percepție și a unei convenții prealabile. Istoria picturii occidentale se bazează pe crearea iluziei spațiului din spatele pânzei, rama fiind o fereastră spre o altă lume care se pretindea a fi reală. Pentru ca iluzia să funcționeze, privitorul nu trebuie să se concentreze pe mecanismele tehnice generative, pe tușele pensulei sau pe detaliile de culoare, ci să rămână în convenție, în codul prestabilit al comunicării artistice. Așadar, cele două tipuri de percepție a picturii se

exclud una pe cealaltă, nefiind posibile amândouă simultan. Un perete scorojit ce ne-a atras atenția pe stradă este, simultan, atât o suprapunere de cărămizi de pe care a căzut tencuiala, cât și o compoziție abstractă cu valoare artistică, iar felul în care îl privim ține de alegerea pe care o facem între cele două tipuri de percepție.

Richard Wollheim pornește de la teoria lui Gombrich, definind termenii, aflați în opoziție, *Seeing-in/Seeing-as*, variante ale percepției culturale în propria lui teorie a *twofoldness*-ului². Pentru a exemplifica percepția de tip *Seeing-in* („a vedea în”), Wollheim amintește episodul faimos în care Leonardo da Vinci îi recomandă tânărului învățăcel, aflat în pană de inspirație, să privească un zid cu pete și să vadă acolo viitoarea compoziție măreață pe care o căuta, așadar ce vede artistul în petele amorfe este o proiecție a propriei minți, o soluție a unei probleme preexistente. *Seeing-as* („a vedea ca”) presupune identificarea posibilității unei imagini de a se asemăna cu o alta deja cunoscută. Având deja în memorie tablourile lui Pollock sau ale lui Rothko, putem vedea petele de pe un zid ca o compoziție de tipul celor deja știute. Primul tip de privire este unul activ, pe care Wollheim îl atribuie artiștilor, el fiind doar primul pas în procesul de creație, pe când cel de-al doilea ține de privirea fundamentală a omului, care pornește de la nevoia lui de asocieri mentale.

Așadar, odată realizată trecerea vederii prin experiența culturii, fie în mod activ, creator, fie în mod pasiv, observator și asociativ, observatorul nu se va mai putea întoarce exclusiv la percepția naturală, ci doar ca un exercițiu de voință. Cultura este un proces ireversibil de schimbare profundă a locului omului în lume, prin care acestuia i se oferă ocazia unică de a fi simultan actor, spectator și critic al spectacolului universului. Prin cultură ne găsim scopul metafizic de a fi, acela de autoreflexie a Creației, a conștiinței asumate ca manifestare a asemănării noastre cu divinitatea.

1. În sensul că nu au legătură cu experiența directă, nu sunt filtrate prin experiențe anterioare ce țin de social, politic, cultural etc.

2. Richard Wollheim, *Art and Its Objects*, Cambridge University Press, Cambridge, 2015, p. 146.

IGOR TRACI

S-a născut la 7 iunie 1959 în orașul Lwiv (Republica Socialistă Ucraineană, URSS), într-o familie de medici. În anul 1976, a intrat la Universitatea de Medicină din orașul natal, de unde a fost exmatriculat în toamna anului 1979 pentru „naționalism și propagandă antisovietică” și a fost trimis la diverse „munci de reeducare”, culminând cu înrolarea în armată și cu trimiterea la război, în Afganistan, de unde, fiind rănit într-o ambuscadă, este nevoit să plece în Germania pentru tratament.

În 1986, reușește, după eforturi dramatice, să-și termine studiile la Facultatea de Medicină, dar în toată Ucraina sovietică nu și-a găsit un loc de muncă. În 1988, căsătorindu-se cu o colegă de facultate, cetățean german, părăsește Ucraina și se stabilește în Germania de Est, în orașul Zwickau, unde își profesează meseria.

În 1993, înființează almanahul literar-artistic *Zerna (Semînțele)* pentru creatorii ucraineni din Europa, al cărui redactor-șef era. Pe lângă talentul de scriitor, editor, redactor, ziarist, Igor Traci este iubitor de pictură, colecționând lucrări de artă ucrainene.

Își scrie versurile în limbile ucraineană și germană. Volumele: *Peretele* (1990), *Trăiesc prin credință* (1993), *Încordarea inimii* (1993), *Discuție fără mască* (1994), *Labirintele memoriei* (1994), *Diptihon* (1995), *Atingeri* (apărut și în limba germană, în traducerea autorului, Fürth, 1997) ș.a. Poezii, eseuri, cronici semnate de Igor Traci sunt publicate în toate revistele culturale ale diasporei ucrainene din S.U.A., Canada, Anglia, Polonia, Franța, România, Slovacia și, bineînțeles, Ucraina. În poezia lui Traci, filonul autobiografic se întrepătrunde cu politicul și cu socialul, iar căutările lui se desfășoară pe o scară largă, atât la nivelul construcției imaginii, cât și la acela al raportului dintre motivul imaginii și armonia contextului verbal. La confluența dintre lirism, jocurile gingașe ale unui spirit fantasmatic și ale unei conștiințe naționale, bătute de melosul suferinței, Igor Traci și-a sfințit un loc propriu, binemeritat în literatura contemporană. Poezia lui, demitizată, abordează într-un chip metaforic marile și eternele valori, de la iubire curată până la moartea inevitabilă, însă nota distinctivă o reprezintă tensiunea elaborată a viziunilor și îndelungata cizelare a expresiei poetice. Igor Traci este expresia pură a culturii europene ucrainene moderne. Opera lui este, la ora actuală, puțin cunoscută publicului român.

Dragoste

Prin suflul meu dorurile-și fac de cap,
De parcă primăvara nebună a venit,
Vântu-mi cântă la ureche un scherzo
Și iubita mea în ochi mi s-a ivit.

O viață liniștită eu nu îmi doresc,
Suflul mi-i oceanul zbuciumat.
Oare cine-a înțeles și auzit
Cum ființa mea s-a decimat?

***
Tu, lume de mine nedorită,
În fiecare noapte-n somn mă vizitezi
Și clipită de clipită
Doar printre degete mă vezi.

Tu, lume de mine negândită,
Mesie răstignit din nou,
Nădejdea-mi va mai fi zărită
Ca literele vechi pe un cavou.

Tu, lume neștiută de mine,
Mă furi întruna din priviri,
Iar din iubire-mi va rămâne
Doar un rug de amintiri.

***
Flori... O lumânare... Și un vechi ceasornic...
Vis urât... Totu-i rece ca veninul și ca aurul...
Măinile își încălzește un tăietor de lemne...
Dincolo de geam surâde luna, precum Maurul.

Vreau din zbor o clipă s-o opresc,
Viața mea-i ca un refren.
Totuși trebuie să spun
Și adevărul despre tainicul Eden...

Cântec

Când noi doi ne întâlneam,
Leii ne zâbeau cu drag,
Iar pe cer stelele dansau
Și ne binecuvânta un mag.

Când noi doi ne iubeam,
Stelele ne zâbeau cu drag,
Iar noi ca două ruguri vâlvoream
Și ne binecuvânta un mag.

Când noi doi ne despărteam,
Peste noi ninge, ninge, ninge,
Iar copacii verdele-și împărteau
Și orașul felinarele-și stingea.

Când noi doi ne întâlneam,
Leii ne zâbeau cu drag,
Iar pe cer stelele dansau
Și ne binecuvântau un mag.

...Tu nu mai vii nici măcar un vis...
Despărțirea soarta ne-a prescrist...

***
În viață nu sunt meserii urâte.
Prietenii sunt cărți de joc (pachet).
Moare prima ta frumoasă primăvară.
Toți te vând sau te lasă amanet.

***
Eu stau în fața ta
Ca ultimul înger,
Ultimul înger nu va spune
Nimănui niciodată,
De ce
tace...

***
Când
pe drumul
crăpat
al vieții
vrei
să te oprești
nu te vei
opri...
deși drumul
duce
spre moarte...
când vei putea
să privești
în urmă
nu vei vedea
nimic...
doar cenușa
propriei
arderii...

***
Muntele Castelului
a vrut să plângă,
dar
nu i-au ajuns
lacrimile...
Muntele Castelului
plângea...

***
El
chiar a ars,
iar căldura lui
a rămas...
El chiar
a murit...
și
tuturor
într-adevăr
le este cald...

***
Muntele tace,
El a obosit,
De sutele toamne
Care s-au ofilit...
Pieptul lui
Îl sărutau
Dușmanii...

***
Poeziile mele
au plecat
la plimbare...
lor le e bine
în aerul proaspăt,
ele
doar au plecat...
la plimbare...

***
Tu ai spus deja
tot
ce puteai
să spui...
Nu mai ai ce
aminti
pe pământul
tău
străin...

***
Cu buzele
ficei
vorbește
viitorul
secol...
în el
eu văd
Ucraina...

Prezentare și traducere de Paul ROMANIUC